

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม เรื่อง การแกะสลักลายปราสาทผึ้งประยุกต์ ตามแนวคิดทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเองโดยการสร้างสรรค์ชิ้นงาน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ผู้วิจัยได้ศึกษา แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

1. หลักสูตรและการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม
 - 1.1 ความหมายของหลักสูตร
 - 1.2 ความสำคัญของหลักสูตร
 - 1.3 รูปแบบของหลักสูตร
 - 1.4 องค์ประกอบของหลักสูตร
 - 1.5 คุณลักษณะของหลักสูตรที่ดี
 - 1.6 การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม
2. หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ

- 2.1 กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ
- 2.2 ความจำเป็นของรายวิชาทัศนศิลป์ กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ
- 2.3 สภาพปัญหาของกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะและเป้าหมายของการเรียนการสอนรายวิชาทัศนศิลป์ในโรงเรียน

2.4 ความรู้ศิลปะ ในรายวิชาการแกะสลักลายปราสาทผึ้งประยุกต์

3. วัฒนธรรมท้องถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่น

3.1 วัฒนธรรมท้องถิ่น

3.2 ภูมิปัญญาท้องถิ่น

4. แนวคิดทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเองโดยการสร้างสรรค์

4.1 การส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง

4.2 แนวคิดและทฤษฎีคอนสตรัคชันนิสซึม (Constructionism)

5. บริบทอำเภอเมืองสกลนครและประเพณีแห่ปราสาทผึ้งสกลนคร
 - 5.1 บริบทอำเภอเมืองสกลนคร
 - 5.2 ประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง
 - 5.3 ภาพการสร้างสรรคัลายปราสาทผึ้งประยุกต์
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 6.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 6.2 งานวิจัยต่างประเทศ

หลักสูตรและการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม

1. ความหมายของหลักสูตร

นักวิชาการได้นิยามความหมายของหลักสูตรแตกต่างกันไป ตามมุมมองของแต่ละคน จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับความหมายของหลักสูตร มีผู้ให้ความหมายไว้มากมาย ดังนี้

มาเรียม นิลพันธุ์ (2550, หน้า 57) กล่าวว่า หลักสูตร ถือเป็นหัวใจของการศึกษา การจัดการเรียนการสอน จำเป็นต้องมีหลักสูตรเป็นข้อกำหนด หรือเป็นแผนในการศึกษาว่าผู้เรียนจะต้องเรียนรู้อะไรซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่าหลักสูตรเป็นแม่บทที่สำคัญในการศึกษา

ธีระ รุญเจริญ (2550, หน้า 280) ได้ให้จำกัดความของคำว่าหลักสูตร ดังนี้

1. หลักสูตร หมายถึง ประสบการณ์ทั้งหมดที่จัดให้นักเรียน โดยการควบคุมแนะนำของสถานศึกษาอันเป็น เครื่องมือที่ช่วยบรรลุวัตถุประสงค์หรือความคาดหวังทางการศึกษาที่ตั้งไว้

2. หลักสูตร หมายถึง เป็นสื่อในการสอนที่โรงเรียนเปิดโอกาสให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ในการเรียนรู้เพื่อบรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

ชนัท ธาตุทอง (2550, หน้า 13) ให้ความหมายของหลักสูตรอิงมาตรฐาน คือ แนวคิดหลักที่ถูกลำนำมาใช้เป็นพื้นฐานในการสร้างหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

ศศิธร ชันดิธรางกูร (2550, หน้า 4-5) กล่าวว่า ความหมายของหลักสูตร มี 4 ประการ ดังนี้ 1) หลักสูตรเป็นการกำหนดเนื้อหาวิชา ประสบการณ์หรือสิ่งที่ต้องการให้แก่ผู้เรียน 2) หลักสูตรทุกหลักสูตรมีการกำหนดจุดมุ่งหมาย คือ ความมุ่งหวังที่จะให้เกิดแก่ผู้เรียนหลังจากได้เรียนรู้ตามหลักสูตรแล้ว ทั้งยังมีการระบุค่านิยมหรือคุณลักษณะที่พึงประสงค์ไว้ในหลักสูตรด้วย 3) หลักสูตรเป็นการวางแผนในกิจกรรม ประสบการณ์ตลอดจนการเรียนการสอนให้แก่ผู้เรียน 4) หลักสูตรมีลักษณะเป็นพลวัต กล่าวคือ มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเลาตามความเปลี่ยนแปลงของสังคม ค่านิยมหรือแนวคิดต่างๆ ทางการศึกษาที่เปลี่ยนแปลงไป

ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์ (2551, หน้า 47) ได้กล่าวสรุปว่า หลักสูตรเป็นเนื้อหาสาระสำคัญและกิจกรรมต่างๆ ที่สนองวัตถุประสงค์ เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามที่พึงประสงค์

ฉำรง บัวศรี (2551, หน้า 17-18) กล่าวว่า หลักสูตร เป็นหัวใจของการศึกษา ทั้งนี้เพราะหลักสูตรเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่าโรงเรียนมีความมุ่งหมายในการให้การศึกษาแก่เด็กอย่างไร และสามารถให้ความรู้ เสริมสร้างทักษะ และทัศนคติในด้านใดบ้าง สิ่งต่างๆ ที่ประมวลไว้ในหลักสูตรเสมือนแนวทางที่ช่วยให้เราทราบได้ทันทีว่าการจัดการศึกษาให้แก่เด็กนั้นเน้นหนักไปในทางใด มีผลต่อตัวเด็กและสังคมมากน้อยเพียงใด

Crow & Crow (1962, p. 250) กล่าวว่า “หลักสูตร” หมายถึง มวลประสบการณ์ที่ผู้เรียนได้รับทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการทั้งในด้านร่างกาย สังคม ปัญญา และจิตใจ

Posner (1995, pp. 4-7) กล่าวถึงคำว่าหลักสูตรไว้ ดังนี้

1. หลักสูตร คือ ขอบเขตและลำดับของผลลัพธ์ของการเรียนรู้ที่กำหนดเอาไว้ในรูปแบบของวัตถุประสงค์ว่าผู้เรียนควรทำอะไรได้บ้าง
2. หลักสูตร คือ แผนการเรียนที่จัดให้กับผู้เรียนว่ามีหลักการ และมีหัวข้ออะไรที่ต้องเรียน มีแหล่งเรียนรู้อะไรบ้าง พร้อมทั้งทั้งแนวทางจัดและประเมินผล
3. หลักสูตร คือ รายการหัวข้อต่างๆ ที่จัดให้ผู้เรียน
4. หลักสูตร คือ วัสดุการสอนใช้สำหรับประกอบการสอนในชั้นเรียน
5. หลักสูตร คือ ชุดวิชาที่จะต้องเรียน

6. แนวทางที่กำหนดขึ้นเกี่ยวกับจุดหมาย แนวทาง วิธีการ และ เนื้อหาสาระในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน เพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาตนเองตาม จุดประสงค์ที่กำหนดไว้

Saylers & Alexander (1974, pp. 2-3) กล่าวถึงความหมาย ของหลักสูตรว่า เป็นแผนสำหรับจัดโอกาสการเรียนรู้ให้แก่บุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ โดยมีโรงเรียนเป็นผู้รับผิดชอบ

สรุปได้ว่า หลักสูตร หมายถึง มวลประสบการณ์แผนการจัดการศึกษา ที่ผู้เรียนได้รับ ซึ่งประกอบด้วย กลุ่มวิชา หลักการ จุดมุ่งหมาย โครงสร้างแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมที่พึงประสงค์ตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคม อย่างมีความสุข

2. ความสำคัญของหลักสูตร

หลักสูตรเปรียบเสมือนเข็มทิศที่ใช้ในการจัดการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียน บรรลุผลตามจุดมุ่งหมายของแผนการศึกษาแห่งชาติ ที่ต้องการให้หลักสูตรช่วยพัฒนา บุคคลต่างๆ ให้เป็นคนที่มีความรู้ ความสามารถ และพัฒนาการในทุกๆ ด้าน นอกจากนี้ หลักสูตรยังช่วยทำให้บุคคลต่างๆ สามารถกำหนดแนวทางในการประกอบอาชีพตาม ความสามารถ ความถนัดและความสนใจของตนเอง เพื่อบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่ สังคมและประเทศชาติ ตลอดจนพัฒนาประเทศ ไปสู่ความเจริญก้าวหน้า

นักการศึกษาหลายท่านได้แสดงทัศนะและความคิดเห็นที่เกี่ยวกับความสำคัญ ของหลักสูตรว่า หลักสูตรเป็นหัวใจของการศึกษา ทั้งนี้เพราะหลักสูตรเป็น แนวทาง หรือแนวปฏิบัติในการจัดการเรียนการสอนแต่ละระดับ เป็นการกำหนดทิศทางในการจัด การศึกษาของประเทศไทย ซึ่งทำให้ทราบได้ว่าการจัดการศึกษาของประเทศไทยเน้นหนัก ไปในทางใด ทั้งในด้านความรู้ การเสริมสร้างทักษะ และทัศนคติ เพื่อให้ผู้เรียนเกิด การพัฒนารอบด้านมีผลโดยตรงต่อทั้งผู้เรียนและสังคม หากปฏิบัติตามแนวทางที่หลักสูตร กำหนด ก็เป็นที่คาดหวังได้ว่า ผู้เรียนที่สำเร็จตามหลักสูตรจะมีคุณลักษณะดังที่ตั้ง จุดประสงค์ไว้

ศศิธร ชันติธรากร (2550, หน้า 6) ได้ให้สรุปความสำคัญของหลักสูตรว่า ความสำคัญของหลักสูตรอยู่ที่การวางเป้าหมายเพื่อให้เด็กดำรงชีวิตอยู่ทั้งในปัจจุบันและ การเตรียมเด็กในการที่จะมีชีวิต ประกอบอาชีพหรือเลือกทางดำเนินชีวิตของตนในอนาคต

ชวลิต ชูกำแหง (2551, หน้า 28–29) กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรว่า หลักสูตรเปรียบเสมือนหัวใจสำคัญของการจัดการศึกษา การจัดการศึกษาระดับใด หรือประเภทใดจะขาดหลักสูตรไม่ได้ เพราะหลักสูตรจะเป็นตัวกำหนดแนวทางทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาผู้เรียน ซึ่งจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการกำหนดอนาคตทางการศึกษาของสังคมนั้นๆ หรืออาจกล่าวอีกนัยว่า หลักสูตรเป็นเครื่องชี้นำทางการจัดการความรู้และประสบการณ์ให้กับผู้เรียน ซึ่งครูจะต้องปฏิบัติตามเพื่อให้ผู้เรียนได้รับการจัดการศึกษาที่มีจุดมุ่งหมาย หรือมีมาตรฐานเดียวกัน หลักสูตรจึงเป็นเครื่องชี้นำทางถึงความเจริญของประเทศ ประเทศใดที่มีหลักสูตรที่เหมาะสม ทันสมัย และมีประสิทธิภาพ ย่อมนำไปสู่คุณภาพของคนในประเทศนั้น

กาญจนา คุณารักษ์ (2553, หน้า 38) หลักสูตรมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะหลักสูตรเป็นโครงการหรือแผน หรือข้อกำหนด อันประกอบด้วยหลักการ จุดหมาย โครงสร้าง กิจกรรมและวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ในการจัดการเรียนการสอนที่จะพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ โดยส่งเสริมให้เอกัตบุคคลไปสู่ศักยภาพสูงสุดของตนเอง รู้จักตนเอง มีชีวิตอยู่ในโรงเรียน ในสังคม และในโลกอย่างมีคุณภาพ และอย่างมีความสุข

สรุปได้ว่า หลักสูตร เป็นหัวใจของการศึกษา ทั้งนี้เพราะหลักสูตรเป็นแนวทางหรือแนวปฏิบัติในการจัดการเรียนการสอนแต่ละระดับเป็นการกำหนดทิศทางในการจัดการศึกษา หลักสูตรเป็นเครื่องชี้นำทางการจัดการความรู้และประสบการณ์ให้กับผู้เรียนซึ่งครูจะต้องปฏิบัติตามเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามศักยภาพ พัฒนาผู้เรียนไปสู่เป้าหมายหรือมาตรฐานเดียวกัน

3. รูปแบบของหลักสูตร

ตามแนวคิดของนักการศึกษา ได้กล่าวถึงรูปแบบของหลักสูตรไว้ ดังนี้

ชวลิต ชูกำแหง (2551, หน้า 22–28) กล่าวว่า รูปแบบหลักสูตรแต่ละรูปแบบได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดด้านปรัชญาการศึกษา จิตวิทยาการศึกษา หรือความต้องการของสังคมทำให้ลักษณะที่แตกต่างกันออกไป โดยนักการศึกษาได้พยายามจำแนกประเภทรูปแบบตามแนวคิดของแต่ละคน สรุปรูปแบบหลักสูตรที่สำคัญ ดังนี้

1. หลักสูตรรายวิชา (Subject Curriculum) เป็นรูปแบบหลักสูตรที่เก่าแก่ที่สุด มีอิทธิพลมาจากปรัชญาสารนิยมและปรัชญา สัจวิทยานิยม จุดมุ่งหมายของหลักสูตรแบบนี้ก็คือ เพื่อเพิ่มพูนความเข้าใจโลกรอบๆ ตัวผู้เรียน หลักสูตรรายวิชา มีลักษณะ ดังนี้

1.1 เนื้อหาสาระแต่ละวิชาจะแยกจากกันโดยเด็ดขาด และในการสอนก็สอนแยกกันตามรายวิชานั้นๆ ที่สัมพันธ์กัน

1.2 แต่ละวิชาจะมีลำดับ มีหลักเหตุผล มีการจัดเรียงเนื้อหาสาระและวิธี การค้นคว้าของตนเอง มีขอบเขตที่ตายตัวของความรู้ในวิชานั้น ไม่มีการแสดงความสัมพันธ์เกี่ยวกับวิชาอื่นๆ

1.3 ไม่ได้โยงความสัมพันธ์ระหว่างความรู้กับการปฏิบัติ ในสถานการณ์จริง

1.4 การเลือกเนื้อหาวิชาและการจัดเนื้อหาเพื่อสอน ยึดคุณค่าที่มีอยู่ในตัว ของเรื่องที่สอนนั้น โดยคาดว่านักเรียนจะสามารถนำเอามาใช้ได้เมื่อต้องการ แม้ว่าหลักสูตรรายวิชาจะได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนัก และวิจารณ์มานานแล้วแต่ก็ยังสามารถยืนยงอยู่ได้ ทั้งนี้ เนื่องจากองค์ประกอบหลาย ประการประกอบกัน ได้แก่

1) เป็นรูปแบบหลักสูตรที่คุ้นเคยกันมากที่สุด จึงได้รับการสนับสนุนจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

2) โดยทั่วไปจะเป็นการยอมรับของครู ผู้ปกครอง และนักเรียน

3) การรับคนเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยต่างๆ จะส่งเสริมหลักสูตรที่เน้นรายวิชา

4) สถาบันการผลิตครูมักผลิตครูตามหลักสูตรรายวิชา เช่น การผลิตครูในวิชาเอกภาษาไทย ภูมิศาสตร์ เคมี ชีววิทยา ฟิสิกส์ เป็นต้น จึงเป็นการสนับสนุนหลักสูตรแบบนี้โดยปริยาย

5) สมาคมวิชาชีพครู มีแนวโน้มสนับสนุนหลักสูตรแบบนี้ ดังจะเห็นได้จากการรวมตัวของบุคคลที่สอนในวิชาเฉพาะต่างๆ ในกลุ่มของตน เช่น สมาคมครูสอนคณิตศาสตร์ สมาคมครูสอนภูมิศาสตร์ ฯลฯ การจัดหลักสูตรแบบนี้ทำได้ง่าย และประเมินผลได้ง่าย

2. หลักสูตรสหสัมพันธ์ (Correlated Curriculum) เป็นหลักสูตรที่พยายามปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องของหลักสูตรรายวิชาโดยนำเอาเนื้อหาของวิชาอื่นที่สัมพันธ์กันมาผนวกเข้าไว้ แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างวิชาตั้งแต่ 2 วิชาขึ้นไป โดยไม่ทำลายขอบเขตวิชาเดิม (ยังไม่ได้ผสมผสานหรือบูรณาการเนื้อหาวิชาเข้าด้วยกัน) เช่น การจัดเนื้อหาเน้นให้ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์บางอย่างในประวัติศาสตร์ไทยกับวรรณคดีในยุคนั้น ทั้งนี้ จะไม่ทำลายเอกลักษณ์ของวิชาทั้งสอง แต่จะแสดงให้เห็นว่าแต่ละวิชาเสริมกันอย่างไร มีลักษณะดังนี้

2.1 จัดให้มีการสัมพันธ์ระหว่างวิชาที่ไม่ซับซ้อน

2.2 เนื้อหาซ้ำซ้อนกันร่วมวางแผนการสอนร่วมกัน

2.3 สัมพันธ์ใน 3 หัวข้อ ได้แก่ สัมพันธ์ข้อเท็จจริง สัมพันธ์

ในหลักเกณฑ์ และสัมพันธ์ตามหลักปฏิบัติสังคม

3. หลักสูตรผสมผสาน (Fused curriculum) เป็นการจัดหลักสูตรที่พยายามลดการเน้นรายวิชาอีกทางหนึ่งโดยการสร้างวิชาจากเนื้อหาที่เคยสอนแยกกัน นั่นคือการรวมวิชาตั้งแต่ 2 วิชาขึ้นไปเป็นวิชาเดียว แต่ก็ยังคงรักษาเนื้อหาวิชาเดิมมากกว่าวิธีที่มักใช้อธิบาย หลักสูตรแบบนี้ก็คือ “การสอนหลายวิชาเหมือนกับเป็นวิชาเดียว” ในระดับมัธยมศึกษาจะพบความพยายามในการจัดหลักสูตรแบบนี้รายวิชาวิทยาศาสตร์และวิชาพฤกษศาสตร์ เข้าเป็นวิชาชีววิทยาหรือการรวมวิชาการปกครอง สังคมวิทยา และวิชาอื่นๆ จากทางสังคมศาสตร์ เข้าเป็นวิชา “ประชาธิปไตยของไทย” เป็นต้น

4. หลักสูตรหมวดวิชาแบบกว้าง (Broad field) หลักสูตรนี้มีแนวคิดที่ว่าวิชาแต่ละวิชามีคุณค่าต่อกัน ส่งเสริมกัน เป็นรูปแบบหลักสูตรที่ขยายจากหลักสูตรแบบสหสัมพันธ์และแบบผสมผสาน เป็นการนำเอาเนื้อหาวิชาจากหลายๆ วิชา มาจัดเป็นวิชาทั่วไปกว้างๆ ความแตกต่างที่สำคัญของหลักสูตรแบบนี้กับแบบสหสัมพันธ์ และแบบผสมผสาน ก็คือ แนวความคิดในหลักสูตรพยายามที่จะให้เกิดความเข้าใจอย่างกว้างๆ โดยเน้นความสัมพันธ์ระหว่างวิชาต่างๆ และให้เห็นถึงวิชาต่างๆ เหล่านั้นสัมพันธ์กับความเข้าใจในทัศนกว้าง ได้แก่ มนุษย์สังคม การติดต่อสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ตัวอย่างของการจัดหลักสูตรแบบนี้ ได้แก่ วิชาสังคมศึกษา ภาษาศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ทั่วไป

5. หลักสูตรวิชาแกน (Core Curriculum) หลักสูตรวิชาแกน

เป็นหลักสูตรที่ประสานสัมพันธ์เนื้อหาวิชาต่างๆ เข้าด้วยกัน โดยมุ่งตอบสนองความต้องการและความสนใจของผู้เรียน โดยมีวิชาใดวิชาหนึ่ง หรือกลุ่มวิชาหนึ่งเป็นแกนของวิชาอื่นๆ มุ่งให้ผู้เรียนมีความสามารถในการทำหน้าที่ประชากรที่มีประสิทธิภาพในระบบประชาธิปไตย เนื้อหาจะมาจากปัญหาทางสังคม และส่วนตนที่พิจารณาเห็นว่าเป็นชั้นที่สำคัญของการศึกษาทั่วไป โดยทั่วไปแล้วหลักสูตรแบบนี้จะประกอบด้วยการรวมวิชาสังคมศึกษากับภาษาศาสตร์เข้าด้วยกันสอนโดยหลักสูตรเดียว แต่ละวันใช้เวลาตั้งแต่ 2 คาบ ขึ้นไป เช่น ชีวิตการเมือง ปัญหาประชากรและสิ่งแวดล้อม กลุ่มศาสนาต่างๆ ในอเมริกา เป็นต้น

6. หลักสูตรที่เน้นกิจกรรมและปัญหาสังคม (Social activities and problem curriculum) หลักสูตรแบบนี้จะมีลักษณะแตกต่างกันไปตามทฤษฎีที่ยึดถือซึ่งมี

3 ฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายที่ 1 มีความเชื่อว่าหลักสูตรควรตรงกับการดำรงชีวิตในสังคมจริง การสร้างหลักสูตรจึงยึดรากฐานของหน้าที่ทางสังคม หรือการดำรงชีวิตในสังคม หรือสถานการณ์ชีวิตจริง ฝ่ายที่ 2 เชื่อว่าหลักสูตรควรเป็นเรื่องเกี่ยวกับปัญหา หรือเรื่องต่างๆ ของชีวิตในสังคมในชุมชน ซึ่งเป็นแนวคิดของโรงเรียน ชุมชน ฝ่ายที่ 3 เชื่อว่าเป้าประสงค์ที่สำคัญของหลักสูตรคือการปรับปรุงสังคม โดยใช้โรงเรียนเป็นที่อบรมนักเรียนโดยตรง ลักษณะที่ตรงกันของทฤษฎี 3 ฝ่ายดังที่กล่าวมา ได้แก่ การเน้นกิจกรรม หรือปัญหาทางสังคมมากกว่าการเน้นวิชาหรืออย่างอื่น หลักสูตรวิชาแกนที่เน้นสังคมอย่างเด่นชัดจัดได้ว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของหลักสูตรแบบนี้

7. หลักสูตรที่เน้นความต้องการและความสนใจของแต่ละบุคคล

(Individual and interest curriculum) หลักสูตรที่เน้นความต้องการและความสนใจของแต่ละบุคคลเป็นหลักสูตรที่กำหนดไว้ สร้างขึ้นตามความความรู้เกี่ยวกับความต้องการและความสนใจของประชากรที่จะเรียนตามหลักสูตรนั้น หลักสูตรที่สร้างขึ้นนั้นมีความยืดหยุ่นสูง โดยจัดเตรียมให้สอดคล้องกับความต้องการและความสนใจของผู้เรียนเฉพาะราย และมีทางเลือกหลายๆ ทางสำหรับผู้เรียน ผู้เรียนได้รับคำปรึกษาและได้รับการสอนเป็นรายบุคคลตามจุดที่เหมาะสมในหลักสูตรและกระบวนการสอนนั้น

8. หลักสูตรเพื่อชีวิตและสังคม (Social process and life function curriculum) หลักสูตรเพื่อชีวิตและสังคม เป็นหลักสูตรที่มุ่งแก้ไขข้อบกพร่องของหลักสูตร

ที่ผ่านมา ด้วยการรวบรวมความรู้ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยยึดกิจกรรมต่างๆ ของคน

ในสังคมเป็นหลัก เป็นหลักสูตรที่ 4 คาดว่ามีคุณค่ามากที่สุดสำหรับผู้เรียน การจัดหลักสูตรแบบนี้ โดยยึดเอาสังคมและชีวิตจริงของเด็กเป็นหลัก เพื่อผู้เรียนจะได้นำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ เพราะมีการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาวิชาในหลักสูตรกับชีวิตจริงของผู้เรียนหรือภาวะทางสังคมของผู้เรียนกำลังประสบอยู่ หลักการจัดหลักสูตรประเภทนี้ ได้รับอิทธิพลมาจากความคิดของจอห์น ดิวอี้กับปรัชญาการศึกษาสาขาพัฒนาการนิยมและปรัชญาการศึกษาสาขาปฏิรูปนิยม

9. หลักสูตรบูรณาการ (integrated curriculum) หลักสูตรบูรณาการเป็นหลักสูตรที่รวมประสบการณ์การเรียนรู้ต่างๆ เข้าด้วยกัน ประสบการณ์ดังกล่าวเป็นประสบการณ์ที่คัดเลือกมาจากหลายสาขาวิชา แล้วจัดเป็นกลุ่มหรือหมวดหมู่ของประสบการณ์เป็นการบูรณาการเนื้อหาเข้าด้วยกัน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์สัมพันธ์และต่อเนื่องอันมีคุณค่าต่อการดำรงชีวิต ซึ่งรูปแบบของการบูรณาการมีดังนี้คือ บูรณาการภายในหมวดวิชา การบูรณาการทำได้โดยนำเอาเนื้อหาของวิชาต่างๆ เข้ามาอยู่ภายใต้จุดประสงค์เดียวกัน เช่น หัวข้อชีวิตและการต่อสู้ของชนชาติไทย จะมีเนื้อหาครอบคลุมทั้งประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม เศรษฐศาสตร์ หรือหัวข้อสิ่งแวดล้อมรอบตัวเรา อาจจะมีผสมผสานวิชาวิทยาศาสตร์ ภูมิศาสตร์ สังคมวิทยา ดนตรี ศิลปะ วิชาที่ผสมผสานกัน ไม่จำเป็นต้องอยู่ภายใต้หมวดวิชาเดียวกัน การผสมผสานแบบนี้ทำให้ความเป็นเอกลักษณ์ของวิชาต่างๆ ก็หมดไป เกิดการบูรณาการที่แท้จริงเพราะนอกจากจะเป็นการผสมผสานในเนื้อหาวิชาแล้ว ยังเป็นการผสมผสานกิจกรรมการเรียนการสอนด้วย

10. หลักสูตรอิงมาตรฐาน (Standards-based Curriculum) หลักสูตรอิงมาตรฐาน คือ หลักสูตรที่มีมาตรฐานการเรียนรู้เป็นเป้าหมาย หรือเป็นกรอบทิศทางในการกำหนดเนื้อหา ทักษะ กระบวนการการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและการประเมินผล เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถบรรลุมาตรฐานที่กำหนด รูปแบบของหลักสูตรสถานศึกษา ในระบบการศึกษาที่มีมาตรฐานกำกับนั้น จะมีลักษณะเป็นหลักสูตรอิงมาตรฐาน คือ มีมาตรฐานเป็นเป้าหมาย และกรอบทิศทางในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ให้มีความรู้ ความสามารถ และทักษะ ตามที่มาตรฐานกำหนด ลักษณะสำคัญของการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาแบบอิงมาตรฐาน มีดังนี้

- 1) ทุกองค์ประกอบของหลักสูตรต้องเชื่อมโยงกับมาตรฐานการเรียนรู้
- 2) หน่วยการเรียนรู้เป็นหัวใจของหลักสูตร
- 3) การจัดการเรียนรู้ในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ ต้องนำพาผู้เรียนให้บรรลุมาตรฐานที่ระบุในหน่วยการเรียนรู้นั้นๆ
- 4) การวัดผลและประเมินผลชิ้นงาน/ภาระงาน ที่กำหนดในหน่วยการเรียนรู้ ควรเป็นการประเมินการปฏิบัติ หรือการแสดงความสามารถของผู้เรียน (performance assessment)
- 5) ชิ้นงานหรือภาระงานที่กำหนดให้นักเรียนปฏิบัติ ควรเชื่อมโยงมาตรฐาน
- 6) มีความยืดหยุ่นในกระบวนการ และขั้นตอนการจัดทำหน่วยการเรียนรู้ เช่น อาจเริ่มต้นจากการวิเคราะห์มาตรฐานการเรียนรู้ หรืออาจเริ่มจากความสนใจของนักเรียน หรือสภาพปัญหาของชุมชนก็ได้

Tyler (1950, p. 78) ได้กำหนดปัญหาพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร และการสอน 4 ข้อ ซึ่งมีพัฒนาหลักสูตรจะต้องตอบคำถามให้ครบเรียงลำดับข้อ 1 ถึงข้อ 4 ดังนี้

1. จุดมุ่งหมายทางการศึกษาที่โรงเรียนต้องการให้ผู้เรียนบรรลุมีอะไรบ้าง
2. การที่จะบรรลุตามจุดหมายทางการศึกษาที่กำหนดนั้น จะต้องมีการประเมินทางการศึกษาอะไรบ้าง
3. ประสิทธิภาพทางการศึกษาที่กำหนดนั้น สามารถจัดให้ประสิทธิภาพได้อย่างไร
4. จะทราบได้อย่างไรว่า ผู้เรียนได้บรรลุตามจุดมุ่งหมายทางการศึกษานั้นๆ

Taba (1962, p. 67) ได้เสนอแนะขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร ดังนี้

1. สำรวจสภาพปัญหา ความต้องการและความจำเป็นต่างๆ ของสังคม
2. กำหนดวัตถุประสงค์ของการศึกษาที่สังคมต้องการ

3. คัดเลือกเนื้อหาวิชาความรู้ที่ครูจะนำมาสอน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตรงกับวัตถุประสงค์ของการศึกษาที่ตั้งไว้
4. จัดลำดับขั้นตอนแก้ไขปรับปรุงเนื้อหาสาระที่เลือกมาได้
5. คัดเลือกประสบการณ์เพื่อการเรียนรู้ต่างๆ ซึ่งจะนำมาเสริมเนื้อหาสาระกระบวนการเรียนให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์
6. จัดระเบียบ จัดลำดับขั้นตอน และแก้ไขปรับปรุงประสบการณ์ต่างๆ ที่จะนำมาเสริมเนื้อหาสาระการเรียน
7. กำหนดเนื้อหาสาระอะไรบ้าง หรือประสบการณ์อย่างใดที่ต้องการประเมินว่า ได้มีการเรียนรู้ตรงกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่เพียงใด นอกจากนี้ต้องกำหนดไว้ด้วยว่าจะมีข้อมูลอะไรบ้าง ที่จะนำมาช่วยในการกำหนดเกณฑ์การประเมินผล และจะใช้วิธีการประเมินอย่างไร

สรุปได้ว่า รูปแบบหลักสูตรแต่ละรูปแบบได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดด้านปรัชญาการศึกษา จิตวิทยาการศึกษา หรือความต้องการของสังคม รูปแบบของหลักสูตรจะต้องมีมาตรฐานเป็นเป้าหมาย และกรอบทิศทางในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ให้มีความรู้ ความสามารถ และทักษะตามที่มาตรฐานกำหนด

4. องค์ประกอบของหลักสูตร

ตามแนวคิดของนักการศึกษา ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตรไว้ ดังนี้ บุญเลี้ยง ทุมทอง (2553, หน้า 15) กล่าวว่า องค์ประกอบที่สำคัญของหลักสูตรมี 4 ประการ คือ

1. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร (Curriculum Aims) คือ ความตั้งใจ หรือความคาดหวังที่ต้องการให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียนที่จะผ่านหลักสูตร
2. เนื้อหา (Content) ที่คาดว่าจะช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้
3. การนำหลักสูตรไปใช้ (Curriculum Implementation) เป็นการนำหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติด้านบุคลากรและสิ่งแวดล้อม
4. การประเมินผล (Evaluation) คือ การหาคำตอบว่า หลักสูตรสัมฤทธิ์ผลตามที่กำหนดไว้

Tyler (1968, p. 1) กล่าวว่า โครงสร้างของหลักสูตรมี 4 ประการ คือ

1. จุดมุ่งหมาย (Educational Purpose) ที่โรงเรียนต้องการให้ผู้เรียนเกิดผล
2. ประสบการณ์ (Educational Experience) ที่โรงเรียนจัดขึ้นเพื่อให้จุดมุ่งหมายบรรลุผล
3. วิธีการจัดประสบการณ์ (Organizational of Educational Experience) เพื่อให้สอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ
4. วิธีการประเมิน (Dc termination of What to Evaluate) เพื่อตรวจสอบจุดมุ่งหมาย

Taba (1962, p. 1) กล่าวถึง หลักสูตรควรจะมีองค์ประกอบ 4 อย่าง คือ

1. วัตถุประสงค์ทั่วไป และวัตถุประสงค์เฉพาะ
2. เนื้อหาและจำนวนชั่วโมงสอนแต่ละวิชา
3. วิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
4. วิธีการประเมินผล

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า องค์ประกอบหลักสูตร มีองค์ประกอบ 4 อย่าง คือ
 1) จุดมุ่งหมายของหลักสูตร ที่ต้องการให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียนที่จะผ่านหลักสูตร 2) เนื้อหาประสบการณ์การเรียนรู้ต่างๆ ที่คาดว่าจะช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาไปสู่จุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้
 3) การนำหลักสูตรไปใช้ 4) การประเมินผลหลักสูตร เพื่อต้องการหาคำตอบว่า หลักสูตรสัมฤทธิ์ผลตามที่กำหนดไว้ในจุดมุ่งหมายหรือไม่มากนักน้อยเพียงใด

5. คุณลักษณะของหลักสูตรที่ดี

นักการศึกษาได้กล่าวถึงคุณลักษณะของหลักสูตรที่ดีไว้ ดังนี้

บุญเลี้ยง ทุมทอง (2553, หน้า 16-17) กล่าวว่า หลักสูตรเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอน ลักษณะของหลักสูตรที่ดีจะนำไปสู่การจัดการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ และเกิดสัมฤทธิ์ผลทางการศึกษา หลักสูตรที่ดีควรมีลักษณะ ดังนี้

1. ตรงตามความมุ่งหมายของการศึกษา
2. ตรงตามลักษณะของการพัฒนาการเด็กในวัยต่างๆ
3. ตรงตามลักษณะวัฒนธรรม ชนบธรรมเนียมประเพณีและ

เอกลักษณ์ของชาติ

4. มีเนื้อหาสาระของเรื่องที่สอนบริบูรณ์เพียงพอที่จะช่วยนักเรียนคิดเป็น ทำเป็น และมีวิวัฒนาการในทุกด้าน
5. สอดคล้องกับชีวิตประจำวันของผู้เรียน คือ จัดวิชาทักษะ และวิชาเนื้อหาให้เหมาะสมกันในอันที่จะส่งเสริมให้ผู้เรียนเจริญงอกงามทุกด้าน
6. หลักสูตรที่ดี ควรสำเร็จขึ้นด้วยความร่วมมือของทุกฝ่าย เพื่อให้ได้ผลดีควรจัดทำเป็นรูปคณะกรรมการ
7. หลักสูตรที่ดีจะต้องให้นักเรียนได้เรียนรู้ต่อเนื่องกันไป และจะต้องเรียงลำดับความยากง่ายไม่ขาดตอนจากกัน
8. หลักสูตรที่ดีจะต้องเป็นประสบการณ์ที่เกี่ยวกับชีวิตประจำวันของเด็ก เพื่อให้เด็กได้มีโอกาสแก้ปัญหามากๆ ในชีวิต เพื่อให้ความเป็นอยู่อย่างผาสุก
9. หลักสูตรที่ดีจะต้องเพิ่มพูนและส่งเสริมทักษะเบื้องต้นที่จำเป็นของเด็ก
10. หลักสูตรที่ดี ย่อมส่งเสริมให้เด็กเกิดความรู้ ทักษะ เจตคติ ความคิดริเริ่ม มีความคิดสร้างสรรค์ในการดำเนินชีวิต
11. หลักสูตรที่ดี จะต้องส่งเสริมให้เด็กทำงานเป็นอิสระ และทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ เพื่อพัฒนาให้รู้จักการอยู่ร่วมกันในสังคมประชาธิปไตย
12. หลักสูตรที่ดีย่อมบอกแนวทาง วิธีสอน และอุปกรณ์สื่อการสอน ประกอบเนื้อหาสาระ ที่จะสอนไว้อย่างเหมาะสม
13. หลักสูตรที่ดีย่อมมีการประเมินผลอยู่ตลอดเวลาเพื่อทราบข้อบกพร่องในอันที่ปรับปรุงให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป
14. หลักสูตรที่ดีจะต้องจัดประสบการณ์ให้เด็กเกิดความรู้ ความเข้าใจ และมีโอกาสแก้ปัญหามากๆ โดยเฉพาะปัญหาครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติ
15. หลักสูตรที่ดี ต้องส่งเสริมให้เด็กรู้จักแก้ปัญหา
16. หลักสูตรที่ดีจัดประสบการณ์ที่มีความหมายต่อชีวิตของเด็ก
17. หลักสูตรที่ดีต้องจัดประสบการณ์และกิจกรรมหลายๆ อย่าง เพื่อเปิดโอกาสให้เด็กเลือกอย่างเหมาะสมตามความสนใจ ความต้องการ และความสามารถแต่ละบุคคล
18. หลักสูตรที่ดีจะต้องวางกฎเกณฑ์ไว้อย่างเหมาะสมและนำไปปฏิบัติและสะดวกแก่การวัดและประเมินผล

สรุปได้ว่า ลักษณะของหลักสูตรที่ดี คือ หลักสูตรที่สร้างขึ้นตรงตาม ความมุ่งหมายของการศึกษา มีความยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสมกับสภาพการณ์ต่างๆ เพิ่มพูนและส่งเสริมทักษะให้เด็กเกิดความรู้ ทักษะ เจตคติ ความคิดริเริ่ม มีความคิด สร้างสรรค์ในการดำเนินชีวิต ต้องจัดประสบการณ์และกิจกรรมหลายๆ อย่างเพื่อเปิด โอกาสให้เด็กเลือกอย่างเหมาะสมตามความสนใจ ความต้องการ และความสามารถ แต่ละบุคคล มีการประเมินผลหลักสูตรอยู่ตลอดเวลา

6. การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม

6.1 ความหมายของการพัฒนาหลักสูตร

การพัฒนาหลักสูตรเป็นภารกิจที่สำคัญและกว้างขวาง จึงมีผู้ให้ ความหมายของ คำว่า “การพัฒนาหลักสูตร” ดังนี้

จรรยา ศรีเพชร (2551, หน้า 23-24) ได้ให้ความหมายของการพัฒนา หลักสูตรว่า การจัดทำหลักสูตรขึ้นใหม่หรือการปรับปรุงหลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้เหมาะสม กับการเรียนการสอนในปัจจุบัน โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญคือ จุดมุ่งหมายของหลักสูตร เนื้อหาสาระ กระบวนการ และการประเมินผล สอดคล้องกับความต้องการของสังคม เพื่อให้ผู้เรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามความมุ่งหมายของการศึกษาและจุดประสงค์ ที่กำหนดไว้

Taba (1962, p. 454) ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง การเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงหลักสูตรเดิมให้ได้ผลดียิ่งขึ้น ทั้งในด้านการวางจุดมุ่งหมาย การจัดเนื้อหาวิชา การเรียนการสอน การวัดและประเมินผลอื่นๆ เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมาย ที่วางไว้ การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรเป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบ หรือเปลี่ยนแปลงทั้งหมด ตั้งแต่จุดมุ่งหมายและวิธีการเปลี่ยนแปลง หลักสูตรนี้จะมีผลกระทบทางด้านความคิดและ ความรู้ลึกของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ส่วนการปรับปรุงหลักสูตรหมายถึง การเปลี่ยนแปลง หลักสูตรเพียงบางส่วนโดยไม่เปลี่ยนแปลงแนวความคิดพื้นฐานหรือรูปแบบของหลักสูตร

Good (1973, pp. 157-158) ได้ให้ความเห็นว่า การพัฒนาหลักสูตร เกิดขึ้นได้ 2 ลักษณะ คือ การปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงหลักสูตร การปรับปรุงหลักสูตร เป็นวิธีการพัฒนาหลักสูตรอย่างหนึ่ง เพื่อให้เหมาะสมกับโรงเรียนหรือระบบโรงเรียน จุดมุ่งหมายการสอน วัสดุอุปกรณ์ วิธีสอน รวมทั้งการประเมินผล ส่วนการเปลี่ยนแปลง หลักสูตร หมายถึง การแก้ไขหลักสูตรให้แตกต่างไปจากเดิมเป็นการสร้างโอกาสทาง การเรียนขึ้นใหม่

Clark (1996, p. 433) ได้เสนอแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรที่เป็น การปรับให้เหมาะสมกับรายบุคคล โดยสามารถดำเนินการ ดังนี้

ระดับที่ 1 ครูประเมินความต้องการของผู้เรียน จะทำให้ทราบ ระดับของแต่ละบุคคลและระยะเวลาการเรียนการสอน

ระดับที่ 2 การจัดการเรียนการสอนจะสนองตอบรายบุคคล มากขึ้น เพื่อให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในการเลือกเป้าหมายต่างๆ

ระดับที่ 3 เมื่อระดับที่ 1 และระดับที่ 2 ประสบผลสำเร็จ ผู้เรียน สามารถที่จะเริ่มรวบรวมการนำตนเอง (Self-Directed) หรือทักษะการเรียนรู้ของตนเอง รวมทั้งความรับผิดชอบต่อสื่ออุปกรณ์และการเรียนรู้ต่างๆ ที่ผู้เรียนเป็นคนเลือก

ระดับที่ 4 ในการปรับให้เหมาะสมเฉพาะรายโดยรวมทั้งหมดนั้น ครูและผู้เรียนต้องร่วมมือ (Cooperatively) ในการประเมินและการเลือกเป้าหมาย อุปกรณ์ การเรียนต่างๆ กิจกรรมและเทคนิคการเรียนการสอน เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มี ระยะเวลาการเรียนรู้ของตนเอง (Self-Pace) ระดับของตนเอง (Self-Level) การประเมิน ตนเอง (Self-Evaluate) โดยมีครูเป็นผู้ให้คำแนะนำและเป็นแหล่งข้อมูล (Consultant and Resource) รูปแบบในการพัฒนาหลักสูตรยังมีอีกหลายรูปแบบ ซึ่งมีทั้งส่วนที่คล้ายคลึงและ แตกต่างกันไปในขั้นตอนรายละเอียด เมื่อพิจารณาจากรูปแบบที่นำเสนอข้างต้น สามารถ สังเคราะห์เพื่อเป็นรูปแบบในการพัฒนาหลักสูตรในภาพรวม ดังนี้

1. การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน เป็นการวิเคราะห์สำรวจสภาพ ปัญหา ความต้องการ และความจำเป็นในการสร้างหลักสูตร
2. การพัฒนาหลักสูตร โดยการกำหนดจุดมุ่งหมายจากข้อมูล ในขั้นที่ 1 กำหนดเนื้อหาสาระ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับ จุดมุ่งหมายของหลักสูตร
3. การทดลองใช้หลักสูตร เป็นการนำหลักสูตรไปทดลองใช้ ที่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร
4. การประเมินและติดตามผลหลักสูตร เพื่อตรวจสอบว่า หลักสูตรที่ได้พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสมเพียงใด พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้ได้หลักสูตร ที่สมบูรณ์ขึ้น

สรุปได้ว่า การพัฒนาหลักสูตรจะต้องคำนึงถึงปรัชญาการศึกษา ผู้เรียน สังคมสภาพแวดล้อมและเทคโนโลยี แล้วจัดทำหลักสูตรให้สอดคล้องกับ จุดมุ่งหมายของหลักสูตร

สรุปได้ว่า การพัฒนาหลักสูตรนั้นมีแนวความคิดอยู่ 2 ลักษณะด้วยกัน คือ การสร้างหลักสูตรขึ้นมาใหม่โดยไม่มีหลักสูตรเดิมเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว และการปรับปรุง หลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ

1. กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ

ทำไมต้องเรียนศิลปะ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551, หน้า 14-23)

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะเป็นกลุ่มสาระที่ช่วยพัฒนาให้ผู้เรียน มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีจินตนาการทางศิลปะ ชื่นชมความงาม มีสุนทรียภาพ ความมีคุณค่า ซึ่งมีผลต่อคุณภาพชีวิตมนุษย์ กิจกรรมทางศิลปะช่วยพัฒนาผู้เรียน ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม ตลอดจนการนำไปสู่การพัฒนา สิ่งแวดล้อม ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความเชื่อมั่น ในตนเอง อันเป็นพื้นฐานในการศึกษาต่อ หรือประกอบอาชีพได้

เรียนรู้อะไรในศิลปะ

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะมุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจ มีทักษะวิธีการทางศิลปะ เกิดความซาบซึ้งในคุณค่าของศิลปะ เปิดโอกาสให้ผู้เรียน แสดงออกอย่างอิสระในศิลปะแขนงต่างๆ ประกอบด้วยสาระสำคัญ คือ

1. ทักษะศิลป์ มีความรู้ความเข้าใจองค์ประกอบศิลป์ ทักษะการ

สร้างและนำเสนอผลงานทางทัศนศิลป์จากจินตนาการ โดยสามารถใช้อุปกรณ์ที่เหมาะสม รวมทั้งสามารถใช้เทคนิค วิธีการของศิลปินในการสร้างงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ วิเคราะห์ วิพากษ์ วิจัยคุณค่างานทัศนศิลป์ เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างทัศนศิลป์ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม เห็นคุณค่างานศิลปะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และสากล ชื่นชมประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

2. ดนตรี มีความรู้ความเข้าใจองค์ประกอบดนตรีแสดงออกทางดนตรีอย่างสร้างสรรค์ วิเคราะห์ วิพากษ์ วิจักษ์คุณค่าดนตรี ถ่ายทอดความรู้สึกทางดนตรีอย่างอิสระ ชื่นชมและประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างดนตรี ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมเห็นคุณค่าดนตรี ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และสากล ร้องเพลง และเล่นดนตรี ในรูปแบบต่างๆ แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเสียงดนตรี แสดงความรู้สึกที่มีต่อดนตรีในเชิงสุนทรีย์ เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างดนตรีกับประเพณีวัฒนธรรม และเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์

3. นาฏศิลป์ มีความรู้ความเข้าใจองค์ประกอบนาฏศิลป์ แสดงออกทางนาฏศิลป์ อย่างสร้างสรรค์ ใช้ศัพท์เบื้องต้นทางนาฏศิลป์ วิเคราะห์วิพากษ์ วิจักษ์คุณค่านาฏศิลป์ ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดอย่างอิสระ สร้างสรรค์การเคลื่อนไหวในรูปแบบต่างๆ ประยุกต์ใช้นาฏศิลป์ ในชีวิตประจำวัน เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างนาฏศิลป์กับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม เห็นคุณค่าของนาฏศิลป์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และสากล

สาระและมาตรฐานการเรียนรู้

สาระที่ 1 ทักษะศิลป์

มาตรฐาน ศ 1.1 สร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ตามจินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์ วิเคราะห์ วิพากษ์ วิจักษ์คุณค่างานทัศนศิลป์ ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดต่อกานศิลปะอย่าง อิสระ ชื่นชม และประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

มาตรฐาน ศ 1.2 เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างทัศนศิลป์ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม เห็นคุณค่างานทัศนศิลป์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และสากล

สาระที่ 2 ดนตรี

มาตรฐาน ศ 2.1 เข้าใจและแสดงออกทางดนตรีอย่างสร้างสรรค์ วิเคราะห์ วิพากษ์วิจักษ์คุณค่าดนตรี ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดต่อดนตรีอย่างอิสระ ชื่นชม และประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

มาตรฐาน ศ 2.2 เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างดนตรี ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม เห็นคุณค่าของดนตรีที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล

สาระที่ 3 นาฏศิลป์

มาตรฐาน ศ 3.1 เข้าใจ และแสดงออกทางนาฏศิลป์อย่างสร้างสรรค์ วิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์คุณค่านาฏศิลป์ ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดอย่างอิสระ ชื่นชม และประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

มาตรฐาน ศ 3.2 เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างนาฏศิลป์ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม เห็นคุณค่าของนาฏศิลป์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล

คุณภาพผู้เรียน

จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6

รู้และเข้าใจเกี่ยวกับทัศนธาตุและหลักการออกแบบในการสื่อความหมาย สามารถใช้ศัพท์ทางทัศนศิลป์ อธิบายจุดประสงค์และเนื้อหาของงานทัศนศิลป์ มีทักษะและเทคนิคในการใช้วัสดุ อุปกรณ์และกระบวนการที่สูงขึ้นในการสร้างงานทัศนศิลป์ วิเคราะห์เนื้อหาและแนวคิด เทคนิควิธีการ การแสดงออกของศิลปินทั้งไทยและสากล ตลอดจนการใช้เทคโนโลยีต่างๆ ในการออกแบบสร้างสรรค์งานที่เหมาะสมกับโอกาส สถานที่ รวมทั้งแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพสังคมด้วยภาพล้อเลียนหรือการ์ตูน ตลอดจนประเมินและวิจารณ์คุณค่างานทัศนศิลป์ด้วยหลักทฤษฎีวิจารณ์ศิลปะ

วิเคราะห์เปรียบเทียบงานทัศนศิลป์ในรูปแบบตะวันออกและรูปแบบตะวันตก เข้าใจอิทธิพลของมรดกทางวัฒนธรรมภูมิปัญญาระหว่างประเทศ ที่มีผลต่อการสร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ในสังคม

รู้และเข้าใจรูปแบบบทเพลงและวงดนตรีแต่ละประเภท และจำแนกรูปแบบของวงดนตรีทั้งไทยและสากล เข้าใจอิทธิพลของวัฒนธรรมต่อการสร้างสรรค์ดนตรี เปรียบเทียบอารมณ์และความรู้สึกที่ได้รับจากดนตรีที่มาจากวัฒนธรรมต่างกัน อ่าน เขียน โน้ตดนตรีไทยและสากล ในอัตราจังหวะต่างๆ มีทักษะในการร้องเพลงหรือเล่นดนตรีเดี่ยวและรวมวงโดยเน้นเทคนิค การแสดงออกและคุณภาพของการแสดง สร้างเกณฑ์สำหรับประเมินคุณภาพการประพันธ์ การเล่นดนตรีของตนเองและผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม สามารถนำดนตรีไปประยุกต์ใช้ในงานอื่นๆ

วิเคราะห์ เปรียบเทียบรูปแบบ ลักษณะเด่นของดนตรีไทยและสากล ในวัฒนธรรมต่างๆ เข้าใจบทบาทของดนตรีที่สะท้อนแนวความคิดและค่านิยมของคน ในสังคม สถานะทางสังคมของนักดนตรีในวัฒนธรรมต่างๆ สร้างแนวทางและมีส่วนร่วม ในการส่งเสริมและอนุรักษ์ดนตรี

มีทักษะในการแสดงหลากหลายรูปแบบ มีความคิดริเริ่มในการแสดง นาฏศิลป์เป็นคู่ และเป็นหมู่ สร้างสรรค์ละครสั้นในรูปแบบที่ชื่นชอบ สามารถวิเคราะห์แก่น ของการแสดงนาฏศิลป์และละครที่ต้องการสื่อความหมายในการแสดง อิทธิพลของเครื่อง แต่งกาย แสง สี เสียง ฉาก อุปกรณ์ และสถานที่ที่มีผลต่อการแสดง วิจารณ์การแสดง นาฏศิลป์และละคร พัฒนาและใช้เกณฑ์การประเมินในการประเมินการแสดง และสามารถ วิเคราะห์ท่าทางการเคลื่อนไหวของผู้คนในชีวิตประจำวันและนำมาประยุกต์ใช้ในการแสดง

2. ความจำเป็นของรายวิชาทัศนศิลป์ กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะได้จัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น ในรายวิชา เพิ่มเติม เพื่อจัดการเรียนรู้สาระทัศนศิลป์ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต หรือวัฒนธรรมชุมชนนั้น ครูจะต้องมีความรอบรู้เรื่องราวต่างๆ ของชุมชน มองเห็นความสัมพันธ์ของปัจจัยต่างๆ ที่เอื้อหรือเป็นอุปสรรคต่อการจัดการเรียนการสอน สามารถวิเคราะห์และนำผลไปใช้ ในการวางแผน นอกจากนี้ ครูยังต้องเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์และการจัดการที่ดี การจัดการ การเรียนการสอนเพื่อให้ได้ผลตามวัตถุประสงค์หรือบรรลุตามมาตรฐานการเรียนรู้ ที่กำหนดได้นั้น จะต้องอาศัยความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชน รวมทั้งประสบการณ์และความชำนาญในการจัดการเรียนการสอน และการทำงานร่วมกับชุมชน ซึ่งครูจะต้องศึกษา ทำความเข้าใจในเรื่องต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. การศึกษาแนวคิดและทฤษฎีทางด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ทฤษฎีการเรียนรู้และแนวคิดเกี่ยวกับจิตสำนึกเพื่อเป็นพื้นฐานความเข้าใจในเรื่อง วัฒนธรรมชุมชนและการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึก
2. การศึกษาบริบทชุมชนที่ส่งผลต่อการจัดการเรียนรู้ทัศนศิลป์ เป็นการศึกษเพื่อประเมินศักยภาพของชุมชนในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยศึกษาสถานะ พื้นฐานของชุมชน
3. การศึกษาคุณค่างานทัศนศิลป์ในวิถีชีวิตชุมชน และวิธีการถ่ายทอด ความรู้ของช่างพื้นบ้าน เพื่อให้ครูสามารถเลือกผลงานที่มีค่า และนำกระบวนการเรียนรู้ ทางศิลปะของช่างมาปรับใช้ในการจัดการเรียนการสอนสาระการเรียนรู้ทัศนศิลป์ได้

4. การศึกษาภูมิปัญญาการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนที่ทำให้คนในชุมชนเกิดความภาคภูมิใจ และความรู้สึกเป็นเจ้าของ ผู้เรียนเกิดความตระหนัก และเห็นคุณค่าศิลปวัฒนธรรมของชุมชนได้

5. การศึกษาภูมิหลัง และวิถีถ่ายทอดความรู้ของช่างชาวบ้าน เพื่อให้ครูสามารถวางแผนการจัดหาวิทยากรได้ตรงตามเนื้อหา ความสามารถของวิทยากร และจัดให้มีการเสริมหรือสนับสนุนการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

6. การศึกษาแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อเตรียมความพร้อมในด้านข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อใช้ในการวางแผน และเลือกใช้แหล่งการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

7. การศึกษาจิตวิทยาพัฒนาการแบบการเรียนรู้ และความสนใจเกี่ยวกับงานด้านทัศนศิลป์ของผู้เรียนเพื่อนำมาเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมทัศนศิลป์ให้แก่ผู้เรียนได้ตามความสามารถและความสนใจของผู้เรียน (ชุตินา เวทการ, 2551, หน้า 10-11)

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ จัดทำหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ขึ้นสำหรับท้องถิ่นและสถานศึกษา เพื่อให้ได้นำไปใช้เป็นกรอบและทิศทางในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาและจัดการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนไทยทุกคน ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้มีคุณภาพด้านความรู้ และทักษะ ที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง และแสวงหาความรู้ เพื่อพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด เพื่อช่วยให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในทุกๆระดับเห็นผลคาดหวังที่ต้องการ ในการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนที่ชัดเจนตลอดแนว ซึ่งจะสามารถช่วยให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับท้องถิ่นและสถานศึกษา ร่วมกันพัฒนาหลักสูตรได้อย่างมั่นใจทำให้การจัดทำหลักสูตรในระดับสถานศึกษามีคุณภาพและมีความเป็นเอกภาพยิ่งขึ้น อีกทั้งยังช่วยให้เกิดความชัดเจนเรื่องการวัดและประเมินผล การเรียนรู้และช่วยแก้ปัญหาการเทียบโอนระหว่างสถานศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2552, หน้า 3)

ดังนั้น ความจำเป็นของรายวิชาเพิ่มเติม กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ จึงได้ถูกกำหนดไว้ในมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด คือ สาระที่ 1 ทัศนศิลป์ มาตรฐาน ศ 1.1 ว่าด้วยการสร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ตามจินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์ วิเคราะห์ วิพากษ์ วิวิจารณ์คุณค่างานทัศนศิลป์ ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดต่องานศิลปะ

อย่างอิสระ ชื่นชม และประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน มาตรฐาน ศ 1.2 ว่าด้วยการเข้าใจ ความสัมพันธ์ระหว่างทัศนศิลป์ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม เห็นคุณค่างานทัศนศิลป์ ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล (สำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552, หน้า 18)

จะเห็นได้จาก หลักการ ข้อ 3 เป็นหลักสูตรการศึกษาที่สนองการกระจายอำนาจ ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการ ของท้องถิ่น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552, หน้า 4)

ลักษณะประการหนึ่ง แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะ การคิดตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กลุ่มสาระการเรียนรู้ ศิลปะ ระดับมัธยมศึกษา ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาผู้เรียนทางด้านการคิดและ กำหนดไว้เป็นสมรรถนะที่สำคัญของผู้เรียน ด้วยถือว่าเป็นทักษะที่จะนำไปสู่การสร้าง ความรู้และการนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ กลุ่มพัฒนา กระบวนการเรียนรู้สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552, คำนำ)

กล่าวโดยสรุป ความจำเป็นของรายวิชาเพิ่มเติม กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ เป็นนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ กำหนดให้สถานศึกษาดำเนินการจัดการเรียนรู้ ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 โดนให้ความสำคัญกับ การพัฒนาผู้เรียนทางด้านการคิดและกำหนดไว้เป็นสมรรถนะที่สำคัญของผู้เรียนด้วย ถือว่าเป็นทักษะที่จะนำไปสู่การสร้างความรู้และการนำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้อย่างมี ประสิทธิภาพ

3. สภาพปัญหาในกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะและเป้าหมายของการเรียน การสอนรายวิชาทัศนศิลป์ในโรงเรียน

สภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอน กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ปัญหา ประการแรก ก็คือ ทำไมต้องเรียนศิลปะ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ (2552, หน้า 182) ได้อธิบายว่า กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ เป็นกลุ่ม สาระที่ช่วยพัฒนาให้ผู้เรียน มีความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ มีจินตนาการทางศิลปะ ชื่นชม ความงาม มีสุนทรียภาพ ความมีคุณค่า ซึ่งมีผลต่อคุณภาพชีวิตมนุษย์ กิจกรรมทางศิลปะ ช่วยพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม ตลอดจนการนำไปสู่

การพัฒนาสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความเชื่อมั่นในตนเอง อันเป็นพื้นฐานในการศึกษาต่อหรือประกอบอาชีพได้

ประการที่สอง ปัญหาที่ว่า เรียนรู้อะไรในศิลปะ คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2552, หน้า 182-188) ได้อธิบายว่า กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ มุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจ มีทักษะ วิธีการทางศิลปะ เกิดความซาบซึ้งในคุณค่าของศิลปะ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนแสดงออกอย่างอิสระในแขนงต่างๆ ประกอบด้วยสาระสำคัญคือ ทักษะศิลป์ ดนตรี และนาฏศิลป์

ในส่วน สาระทัศนศิลป์ว่าด้วย มีความรู้ความเข้าใจองค์ประกอบศิลป์ ทัศนธาตุ สร้างและนำเสนอผลงานทางทัศนศิลป์จากจินตนาการ โดยสามารถใช้อุปกรณ์ที่เหมาะสม รวมทั้งสามารถใช้เทคนิค วิธีการของศิลปินในการสร้างงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ วิเคราะห์ วิพากษ์ วิจัยคุณค่าต่างงานทัศนศิลป์ เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างทัศนศิลป์ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม เห็นคุณค่างานศิลปะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และสากล ชื่นชม ประยุกต์ในชีวิตประจำวัน

สำหรับ เป้าหมายของการจัดการเรียนการสอนรายวิชาที่เพิ่มเติมในโรงเรียนก็คือ คุณภาพผู้เรียน เมื่อเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 มี ดังนี้

1. รู้และเข้าใจเกี่ยวกับทัศนธาตุและหลักการออกแบบในการสื่อสารความหมาย สามารถใช้ศัพท์ทางทัศนศิลป์ อธิบายจุดประสงค์และเนื้อหาของงานทัศนศิลป์ มีทักษะและเทคนิคในการใช้วัสดุอุปกรณ์และกระบวนการที่สูงขึ้นในการสร้างงานทัศนศิลป์ วิเคราะห์เนื้อหาและแนวคิด เทคนิควิธีการ การแสดงออกของศิลปินทั้งไทยและสากล ตลอดจนการใช้เทคโนโลยีต่างๆ ในการออกแบบสร้างสรรค์งานที่เหมาะสมกับโอกาส สถานที่ รวมทั้งแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับ สภาพสังคมด้วยภาพล้อเลียนหรือการ์ตูน ตลอดจนประเมินและวิจารณ์คุณค่าทัศนศิลป์ด้วยหลักทฤษฎีวิจัยศิลปะ

2. วิเคราะห์เปรียบเทียบงานทัศนศิลป์ในรูปแบบตะวันออกและรูปแบบตะวันตก เข้าใจอิทธิพลของมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาระหว่างประเทศที่มีผลต่อการสร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ในสังคม

อิทธิพลของเป้าหมายของการจัดการเรียนการสอนรายวิชาทัศนศิลป์ ในโรงเรียน ที่มุ่งเน้นพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจ มีทักษะ วิธีการทางศิลปะ เกิดความซาบซึ้งในคุณค่าของศิลปะ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนแสดงออกอย่างอิสระ วิเคราะห์เปรียบเทียบงานทัศนศิลป์ในรูปแบบตะวันออกและรูปแบบตะวันตก เข้าใจอิทธิพลของ

มรดกทางวัฒนธรรมภูมิปัญญาระหว่างประเทศที่มีผลต่อการสร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ ในสังคม จะเห็นได้ว่าตามเนื้อหาสาระการเรียนรู้ และตัวชี้วัด การเรียนการสอนรายวิชา ทัศนศิลป์ ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา ขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ กำหนดนโยบาย ให้สถานศึกษาใช้ทั่วทั้งประเทศ ยังขาด การเชื่อมโยงกับความต้องการของผู้เรียนในท้องถิ่น และยังไม่ความสอดคล้องกลมกลืน กับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาของ ท้องถิ่นตลอดจนการมีส่วนร่วมกับชุมชนท้องถิ่นในกิจกรรมงานประเพณีแห่งปราสาทผึ้ง จังหวัดสกลนคร ช่วงเทศกาลวันออกพรรษา ในเขตเทศบาลนครสกลนคร ซึ่ง กระบวนการ สร้างปราสาทผึ้งประยุกต์ มีความเกี่ยวข้องกับการใช้ความรู้ ความเข้าใจศิลปะ และการ ปฏิบัติจริงในคัมภีร์ต่างๆ หากว่าเราได้จัดกิจกรรมการเรียนการสอน ในรายวิชาทัศนศิลป์ ทั้งในและนอกสถานศึกษา ให้สอดคล้องกับการจัดการศึกษาโดยใช้ฐานชุมชนท้องถิ่น ก็จะสามารถพัฒนาการเรียนรู้ผู้เรียนสู่เป้าหมายได้ โดยใช้ความรู้ศิลปะในรายวิชาทัศนศิลป์

4. ความรู้ศิลปะ ในรายวิชาการแกะสลักลายปราสาทผึ้งประยุกต์

4.1 ศิลปะ

ความหมายของศิลปะ

เนื่องด้วยปราสาทผึ้งประยุกต์ เป็นผลงานศิลปะผสมผสาน ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับทั้งจิตกรรมไทย ประติมากรรมไทย สถาปัตยกรรมไทย และทัศนศิลป์ไทย เพื่อให้ทราบถึงความรู้และความเข้าใจเป็นพื้นฐาน เราควรศึกษาถึง ศิลปะจากการแกะสลักลายปราสาทผึ้งประยุกต์ ในเรื่องของศิลปะ อันดับแรกมาเรียนรู้ ความหมายของศิลปะจากผู้ ดังนี้

ฉัตรชัย อรรถปักษ์ (2554, หน้า 9) ได้สรุปความหมายของศิลปะ ไว้ว่า “ศิลปะ คือ ผลงานที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นในรูปลักษณะต่างๆ ให้ปรากฏซึ่งสุนทรียภาพ ความประทับใจ ความสะเทือนใจ ตามทักษะของแต่ละคน เพื่อความงามและความพอใจ”

ณิรณัฐ สุวรรณมัย (2554, หน้า 2-5) ได้กล่าวถึงความหมายของ ศิลปะไว้ว่า “ศิลปะ เป็นสิ่งที่มนุษย์ใช้สติปัญญาสร้างสรรค์ขึ้นมาด้วยความประณีต วิจิตร บรรจง ดังนั้น งานศิลปะจึงไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่เป็นผลงานที่มนุษย์ใช้ ปัญญา ความศรัทธา และความพากเพียรสร้างขึ้นมา ศิลปะ คือ สิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น จากการรับรู้ความงามของธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม หรือเติมแต่งเพิ่มเติมจากความเป็นจริง

ตามจินตนาการของผู้สร้างด้วยความพากเพียรโดยอาศัยวัสดุต่างๆ เป็นสื่อในการแสดงออก เพื่อสนองความต้องการทางด้านอารมณ์และจิตใจ”

ธงชัย รักปทุม (2555, หน้า 21) ได้กล่าวถึงความหมายของศิลปะไว้ว่า “ศิลปะ (Art) เป็นผลงานที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อตอบสนองอารมณ์ ความประทับใจ และบันดาลใจจากความงามแห่งธรรมชาติ มีรูปแบบของผลงานแตกต่างกันไป เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม ดนตรี เป็นต้น”

ฝ่ายวิชาการสำนักพิมพ์เอมพันธ์ (2557, หน้า 15) ได้สรุปความหมายของศิลปะไว้ว่า “ศิลปะ คือ สิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นจากการรับรู้ความงามของธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม หรือเติมแต่งเพิ่มเติมจากความเป็นจริงตามจินตนาการของผู้สร้างด้วยความพากเพียร โดยอาศัยวัสดุต่างๆ เป็นสื่อในการแสดงออกเพื่อสนองความต้องการทางด้านอารมณ์และจิตใจ”

จากข้อมูลข้างต้น บ่งชี้ให้ทราบถึงความหมายของศิลปะ ซึ่งมีผู้รู้กล่าวถึงมากมาย หลากหลาย นานาทัศนะคิด เท่าที่อ้างถึงได้ยกตัวอย่างมาเพียง 2 ท่าน เพื่อให้ทราบถึงการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดความรู้และความเข้าใจ เป็นพื้นฐานของสิ่งที่มนุษย์ได้รับรู้ความงามของธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม หรือเติมแต่งเพิ่มเติมจากความเป็นจริงตามจินตนาการ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างสรรค์ผลงานศิลปะขึ้นมาด้วยความประณีต วิจิตรบรรจง และในรูปลักษณะต่างๆ ให้ปรากฏซึ่งสุนทรียภาพ เพื่อความงามและความพอใจ ความประทับใจ ความสะเทือนใจ โดยใช้ปัญญา ความศรัทธา และความพากเพียร ตามทักษะของแต่ละคน สำหรับผลงานศิลปะของศิลปินที่สร้างสรรค์ขึ้นมาได้ถูกแบ่งประเภทของศิลปะตามลักษณะชิ้นงาน ซึ่งจะได้อธิบายถึงต่อจากนี้

ประเภทของศิลปะ

ในเรื่องประเภทของศิลปะ เป็นฐานรากของศิลปะทุกแขนง เพื่อให้รู้ลึกถึงแก่นแท้ของความเป็นศิลปะ ที่มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงสู่การปฏิบัติการสร้างสรรค์ปราสาทผึ้ง ประยุกต์ ซึ่ง มีผู้รู้ได้กล่าวถึงประเภทของศิลปะ ดังนี้

ฉวีรณัฐ สุวรรณมัย (2554, หน้า 6) ได้กล่าวถึงประเภทของศิลปะแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. วิจิตรศิลป์ เรียกก็อีกอย่างหนึ่งว่า ประณีตศิลป์ (Minor Art) หมายถึง ศิลปะที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ทางด้านร่างกายและอารมณ์ แขนงที่มีความเกี่ยวข้องกับการวิจัย ดังนี้

1.1 จิตรกรรม (Painting) หมายถึง การวาดภาพ เขียนภาพ โดยใช้วัสดุการเขียนภาพลงบนพื้นระนาบให้เป็นไปตามความคิดสร้างสรรค์

1.2 ประติมากรรม (Sculpture) หมายถึง การแสดงออกต่อวัตถุที่แปรรูปได้ โดยการปั้น แกะสลัก และการหล่อ

1.3 สถาปัตยกรรม (Architecture) หมายถึงการออกแบบสิ่งก่อสร้างและการสร้างที่อยู่อาศัย สาธารณสถาน หรือศาสนสถาน

1.4 ภาพพิมพ์หรือเลขนศิลป์ (Graphic) หมายถึง การสร้างงานศิลปะ โดยใช้แม่พิมพ์เป็นสื่อสร้างสรรค์ เพื่อให้เกิดรูปแบบเดิมซ้ำ

2. ประยุกต์ศิลป์ (Applied Art) ในที่นี้ ผู้วิจัยจะขอกล่าวถึงสาขามัณฑนศิลป์เท่านั้น เพราะมีความสำคัญต่อการประดับตกแต่งปราสาทผึ้งประยุกต์ ด้วยลายพิมพ์สีผึ้งหรือเทียนไข

2.1 มัณฑนศิลป์ ((Decorative Art) หมายถึง การสร้างงานศิลปะ โดยการประดับตกแต่ง ทั้งภายนอกและภายในอาคาร สถานที่ เพื่อให้เกิดความสวยงามกว่าเดิม

ฉัตรชัย อรรถปกรณ์ (2554, หน้า 10) ได้กล่าวถึงขอบข่ายของศิลปะไว้ว่า ศิลปะ (Art) แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. วิจิตรศิลป์ (Fine art)
2. ศิลปะประยุกต์ (Applied art)

ธงชัย รักปทุม (2555, หน้า 21) ได้กล่าวถึงประเภทของศิลปะแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ วิจิตรศิลป์ (Fine Art) และประยุกต์ศิลป์ (Applied Art)

กล่าวโดยสรุป งานด้านศิลปะ แบ่งออกเป็นสองแขนง คือวิจิตรศิลป์ และประยุกต์ศิลป์ งานด้านวิจิตรศิลป์ แบ่งย่อยออกเป็น 9 สาขา คือ 1) จิตรกรรม 2) ประติมากรรม 3) สถาปัตยกรรม 4) ภาพพิมพ์ 5) สื่อผสม 6) ศิลปะภาพถ่าย 7) วรรณกรรม 8) ดนตรี 9) นาฏศิลป์ งานด้านวิจิตรศิลป์ สาขาที่ 7) ถึง 9) เรียกว่า งานด้านโสตทัศน สำหรับงานด้านวิจิตรศิลป์ สาขาที่ 1) ถึง 6) เรียกว่า งานด้านทัศนศิลป์ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์ปราสาทผึ้งประยุกต์ ควรที่จะต้องทำความเข้าใจในความหมายของทัศนศิลป์ต่อจากนี้

4.2 ทักษะศิลป์

ความหมายของทัศนศิลป์

เกี่ยวกับ ความหมายของทัศนศิลป์ มีนักวิชาการไทยได้กล่าวไว้ ดังนี้ ฝ่ายวิชาการภาษาไทย (2552, หน้า 513) ได้กล่าวถึงความหมายของทัศนศิลป์ไว้ว่า “ทัศนศิลป์ น. ศิลปกรรมประเภทหนึ่งซึ่งแสดงออกทางสื่อที่เป็นรูปภาพหรือรูปทรง รับรู้ได้ด้วยการเห็นและสัมผัสได้ด้วยการจับต้อง เช่น ภาพจิตรกรรม ภาพพิมพ์ งานสถาปัตยกรรม งานประติมากรรม”

สุชาติ เกาทอง, สังคม ทองมี, อำนวยศักดิ์ อำนวยเลิศฤทธิ์ และ รุ่ง ทองดาตยา (2552, หน้า 30) ได้กล่าวถึงความหมายของทัศนศิลป์ไว้ว่า “ทัศนศิลป์ เป็นศิลปะของการรับรู้ได้ด้วยสายตา อันประกอบด้วย จิตรกรรม ประติมากรรม และ สถาปัตยกรรม มีวิวัฒนาการสืบเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยมีรูปแบบทางทัศนศิลป์ที่มีความหลากหลายแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับลักษณะประจำชาติของแต่ละประเทศ การสร้างงานทัศนศิลป์มีแรงบันดาลใจมาจากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ภูมิอากาศ ประเพณีและวัฒนธรรม และส่วนประกอบอื่น ทำให้งานที่สร้างสรรค์ขึ้นมีลักษณะเฉพาะ ได้แก่ ศิลปะไทย ศิลปะสากล และศิลปะนานาชาติ ซึ่งต่างก็มีแบบอย่างอันเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง แสดงให้เห็นคุณค่า และความงามที่น่าสนใจ นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างทัศนศิลป์กับวิถีชีวิต และภูมิปัญญาต่างๆ ของแต่ละเชื้อชาติได้อย่างประสานกลมกลืน สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าทัศนศิลป์มีบทบาทที่สำคัญอย่างสูงในการจรรโลงสังคมของมนุษย์ให้ดำเนินไปอย่างปกติสุข”

ฉันทนา สุรัสวดี (2553, หน้า 3) ได้กล่าวถึงความหมายของทัศนศิลป์ ไว้ว่า “ทัศนศิลป์ มีความหมายตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า Visual Art หมายถึง ศิลปะที่สามารถรับรู้ได้ด้วยประสาทตา โดยการมองเห็นมิติที่มีความกว้าง ยาว สูงหรือ ความหนา สัมผัสจับต้องได้ ใช้กระบวนการถ่ายทอดผลงานโดยใช้จินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์อย่างมีระบบ มีความสวยงาม ก่อให้เกิดความพึงพอใจ ต่อจิตใจและอารมณ์ของมนุษย์ ได้แก่ ภาพเขียน งานปั้น แกะสลักและสิ่งก่อสร้าง”

จิรพันธ์ สมประสงค์ (2554, หน้า 8) ได้กล่าวไว้ว่า “ทัศนศิลป์ (Vissual Art) เป็นงานวิจิตรศิลป์ คือ จิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม”

ธงชัย รักปทุม (2555, หน้า 19) ได้กล่าวถึง ทัศนศิลป์ (Vissual Art) ไว้ว่า “ทัศนศิลป์ คือ งานศิลปะที่รับรู้จากการมองเห็นได้ด้วยสายตา”

ฉัตรนุช สุวรรณมัย (2557, หน้า 9) ได้กล่าวถึงทัศนศิลป์ ไว้ว่า “ทัศนศิลป์ เป็นผลงานศิลปะที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น กินเนื้อที่ในอากาศ สามารถสัมผัส จับต้อง รับรู้ และชื่นชมความงามได้ทางสายตาหรือการมองเห็น”

กล่าวโดยสรุป ทัศนศิลป์ (Visual art) หมายถึง ผลงานศิลปะที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น ผู้ชมสามารถรับรู้ได้ด้วยการมองเห็น สัมผัสจับต้องได้ มีมิติในลักษณะมองเห็นเป็น 2 มิติ ได้แก่ ผลงานจิตรกรรม (painting) เช่น การวาดภาพลายเส้น ลายไทย ภาพสีน้ำ สีน้ำมัน สีโปสเตอร์ และภาพพิมพ์ (graphic art) ภาพที่มีมิติลักษณะมองเห็นเป็น 3 มิติ ได้แก่ ผลงานประติมากรรม (sculpture) เช่น การปั้น การแกะสลัก และการหล่อ ในลักษณะนูนต่ำ นูนสูง และลอยตัว เช่น พระพุทธรูป ผลงานสถาปัตยกรรม (architecture) ได้แก่ วิหาร อุโบสถ เจดีย์ สถูป ปราสาท ศาลาการเปรียญ หอพระไตรปิฎก หอกลอง หอระฆัง อาคารเรียน อาคารร้านค้า บ้านเรือน ตึก ผลงานที่กล่าวมาบ่งบอกถึงความเป็นศิลปะสาขาทัศนศิลป์และช่วงต่อจากนี้ ผู้วิจัยได้สืบค้นความหมายของทัศนศิลป์ไทย เพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงถึงศิลปะการสร้างสรรค์ปราสาทผึ้งประยุกต์ ซึ่งถือเป็นผลงานศิลปะสาขาทัศนศิลป์ไทย

ทัศนศิลป์ไทย

สำหรับ ความหมายของทัศนศิลป์ไทย มีผู้รู้ได้กล่าวถึง ดังนี้
วิโรจน์ มังคละมณี และพงศธร ร่วมสุข (2555, หน้า 96) ได้กล่าวถึงความหมายของทัศนศิลป์ไทย ไว้ว่า “ทัศนศิลป์ไทย หมายถึง ศิลปะที่มองเห็นความงามได้จากรูปลักษณ์ รับรู้ได้จากประสาทสัมผัสทางตา สัมผัสจับต้องได้และกินพื้นที่ว่างในอากาศ ได้แก่ จิตรกรรมไทย ประติมากรรมไทย และสถาปัตยกรรมไทย ที่มีรูปแบบเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติของไทย”

ประเภทของทัศนศิลป์

ในที่นี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงเฉพาะประเภทของทัศนศิลป์ที่มีความเกี่ยวข้องกับการสร้างปราสาทผึ้งประยุกต์ เท่านั้น

ทัศนศิลป์ แบ่งออกเป็น 6 ประเภท ดังนี้ (ฉัตรชัย อรรถปกรณ์, 2554, หน้า 21)

1. จิตรกรรม (Painting)
2. ประติมากรรม (Sculpture)
3. สถาปัตยกรรม (Architecture)

4. ภาพพิมพ์ (Graphic Art)
5. สื่อผสม (Mixed Art)
6. ศิลปะภาพถ่าย (Photographs)

ความหมายของจิตรกรรม

ฝ่ายวิชาการภาษาไทย (2552, หน้า 304) ได้กล่าวถึงความหมายของจิตรกรรมไว้ว่า “จิตรกรรม ศิลปะสาขาหนึ่งเกี่ยวกับการเขียนภาพวาดภาพ, ภาพวาดหรือภาพเขียน เช่น จิตรกรรมฝาผนัง”

จิรพันธ์ สมประสงค์ (2554, หน้า 9) ได้กล่าวถึงความหมายของจิตรกรรม ไว้ว่า “จิตรกรรม (Painting) เป็นการแสดงออกผ่านสื่อเป็นภาพ 2 มิติ ด้วยการวาดระบายสีให้เกิดภาพบนพื้นระนาบรองรับ ด้วยเทคนิควิธีการจัดวางระยะในภาพได้อย่างสวยงามและลงตัว”

ฉัตรชัย อรรถปกรณ์ (2554, หน้า 11) ได้กล่าวถึงความหมายของจิตรกรรม ไว้ว่า “จิตรกรรม (Painting) คือ การเขียนภาพลงบนวัตถุต่างๆ เช่น กระดาษ ไม้อัด ผ้าใบ ผนังปูน ฯลฯ สีที่ใช้ในการเขียน เช่น สีน้ำ สีโปสเตอร์ สีฝุ่น สีชอล์ก สีน้ำมัน สีอะคริลิก ผงถ่านคาร์บอน ภาพที่เขียนมีหลายลักษณะ เช่น ภาพคนเหมือน (Portrait) ภาพสัตว์ (Animal) ภาพทิวทัศน์บก (Landscape) ภาพทิวทัศน์ทะเล (Seascape) ภาพหุ่นนิ่ง (Still life) ภาพชีวิตประจำวัน (Genre painting) จิตรกรรมฝาผนัง (Mural painting) ภาพประกอบ (illustration) ฯลฯ”

ธงชัย รักรูปทุม (2555, หน้า 19) ได้กล่าวถึง ความหมายของจิตรกรรมไว้ว่า “จิตรกรรม คือ ภาพเขียนสีที่ศิลปินสร้างสรรค์ขึ้นด้วยประสบการณ์ทางสุนทรียภาพ และทักษะ ความชำนาญ ด้วยสีชนิดต่างๆ เช่น สีน้ำ สีอะคริลิก สีน้ำมัน ฯลฯ ซึ่งศิลปินอาจเลือกเขียนภาพตามใจชอบ เช่น ภาพทิวทัศน์ ภาพหุ่นนิ่ง ภาพคนเหมือน ภาพสัตว์ เหตุการณ์ต่างๆ ในรูปแบบขงงานจิตรกรรม เช่น แบบสังคมนิยม (realism) แบบอุดมคติ (idealism) หรือแบบนามธรรม (abstract) ฯลฯ”

กำจร สุนพงษ์ศรี (2556, หน้า 260) ได้กล่าวถึงความหมายของจิตรกรรม ไว้ว่า “จิตรกรรม คือภาพวาดระบายสี เป็นงานศิลปะหลัก (major Art) ตั้งแต่สมัยกรีกโบราณกำหนดไว้ และในทัศนศิลป์ (Visual Art) นับเป็นงานศิลปะสำคัญที่สามารถสร้างสรรค์ผลงานให้ขึ้นถึงระดับวิจิตรศิลป์ (Fine Art) ในทางสุนทรียศาสตร์และปรัชญา

ศิลปะก็เป็นงานที่สำคัญต่อการศึกษา ส่วนในทางทฤษฎีทัศนศิลป์ จัดเป็นผลงานสำคัญสูงสุดเช่นเดียวกับประติมากรรม และสถาปัตยกรรม”

จิตรกรรมไทย

การสืบค้น ความหมายของจิตรกรรมไทย มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาหลักการและวิธีการ นำมาใช้ในการออกแบบลาย อันเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญในการแกะสลักลายปราสาทผึ้งประยุกต์ ซึ่งมีนักวิชาการ และผู้เผยแพร่ หลายองค์กร ได้กล่าวถึงดังนี้

จිරพันธ์ สมประสงค์ (2552, หน้า 105) ได้กล่าวถึงความหมายของจิตรกรรมไทย ไว้ว่า “จิตรกรรมไทย หมายถึง ภาพที่แสดงถึงเรื่องราว ตลอดไปจนถึงการเขียนภาพลวดลายประดับตกแต่งในงานช่างต่างๆ ซึ่งเป็นศิลปกรรมชั้นสูง และเพื่อให้เกิดความงามในศิลปะอุดมคติของชาติเรา โดยลักษณะของภาพจิตรกรรมไทย มีลักษณะเป็นภาพเขียนแบบสองมิติ แสดงความรู้สึกของภาพด้วยเส้นและท่าทาง แสดงความแตกต่างของบุคคลด้วยสี แสดงจุดสนใจโดยมาคำนึงถึงสัดส่วน เป็นภาพแบบเล่าเรื่อง เป็นภาพที่มีทัศนียภาพแบบตานกมอง (Bird's Eye View) คือ ตำแหน่งของภาพที่ปรากฏจะเห็นว่ามีลักษณะสูงเหมือนตานกมอง (นกบินอยู่บนฟ้ามองลงมายังพื้นดิน)”

ฉันทนา สุรัสวดี (2555, หน้า 17) ได้กล่าวถึงความหมายของจิตรกรรมไทย ไว้ว่า “จิตรกรรมไทย หมายถึง ภาพเขียนที่มีลักษณะเป็นแบบอย่างของไทยที่แตกต่างจากศิลปะของชนชาติอื่นอย่างชัดเจน ถึงแม้จะมีอิทธิพลศิลปะของชาติอื่นอยู่บ้าง แต่ก็สามารถดัดแปลงคลี่คลาย ดัดทอน หรือเพิ่มเติมจนเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตนเองได้อย่างสวยงาม เรียกว่า “ลายไทย” เป็นส่วนประกอบของภาพเขียนไทยที่ใช้ตกแต่งอาคาร สิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ และเครื่องประดับเป็นลวดลายที่มีชื่อเรียกต่างๆ กัน โดยการนำเอารูปร่างจากธรรมชาติมาประกอบ เช่น ลายกนก ลายกระจัง ลายประจำยาม ลายเครือเถา หรือเป็นรูปที่มาจากความเชื่อและคตินิยม เช่น รูปคน รูปเทวดา รูปสัตว์ รูปยักษ์ เป็นต้น”

วิโรจน์ มังคละมณี และพงศธร ร่วมสุข (2555, หน้า 99)

ได้กล่าวถึงจิตรกรรมไทยไว้ว่า “จิตรกรรมไทย หมายถึง การเขียนภาพตามแบบแผนของไทย 4 หมวด ได้แก่ กนก นารี กระปี่ และคชชะ ผลงานมีอยู่ 3 ลักษณะ ได้แก่ จิตรกรรมลวดลาย จิตรกรรมประกอบหนังสือ และจิตรกรรมฝาผนัง”

อาจกล่าวได้ว่า จิตรกรรมไทย เป็นภาพเขียนที่สะท้อนให้เห็นลักษณะ เป็นแบบอย่างของไทย ที่แตกต่างไปจากจิตรกรรมของชาติอื่นอย่างชัดเจน แม้ว่าจะ ได้รับอิทธิพลจากจิตรกรรมของชาติอื่นอยู่บ้าง แต่ทว่า จิตรกรไทย สามารถ ดัดแปลง คลี่คลาย ดัดทอน หรือเพิ่มเติมจนเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของ ตนเองได้อย่างสวยงาม ลงตัว น่าภาคภูมิใจและมีวิวัฒนาการทางด้านรูปแบบ และวิธีการจากอดีตตลอดจนถึงปัจจุบัน มีแนวโน้มส่งผลสู่การพัฒนาขีดความสามารถในอนาคตได้ จิตรกรรมไทยเป็นงานทาง อุดมคติ มีลักษณะภาพเป็น 2 มิติ โดยนำสิ่งใกล้ไว้ตอนล่างของภาพ สิ่งไกลไว้ตอนบน ของภาพ ใช้สีแบบเอกรงค์ คือ ใช้หลายสี แต่มีสีที่โดดเด่นเพียงสีเดียว

สรุปได้ว่า จิตรกรรมไทยเป็นผลงานแขนงวิจิตรศิลป์ สาขาทัศนศิลป์ ไทย ซึ่งส่งผลสะท้อนให้เห็นลักษณะของความเชื่อ ความศรัทธา ความอุดมสมบูรณ์ ความเป็นอิสระเสรีและความมั่นคง ในการดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมอันดีงามของชาติไทย ที่แฝงเร้น บ่งบอกถึงคุณค่าทางทัศนศิลป์ไทยและ เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้า เรื่องราวเกี่ยวกับความศรัทธามั่นคงในพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ไทย โบราณคดี วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ภูมิปัญญา วัฒนธรรมการแต่งกาย ตลอดจนการแสดงการเล่นพื้นเมืองต่างๆ ของแต่ละยุคสมัยและสาระอื่นๆ ที่ประกอบ กันเป็นภาพจิตรกรรมไทย ซึ่ง งานจิตรกรรมไทยให้อารมณ์ ความรู้สึกมีผลต่อการรับรู้ คุณค่าทางความงาม ความประทับใจ และความพึงพอใจ ความพอเหมาะพอดี นำชื่นชม เสริมสร้างสุนทรียภาพขึ้นในจิตใจมวลมนุษยชาติได้อย่างซาบซึ้ง ซึ่งมีความสำคัญต่อ การออกแบบลายปราสาทผึ้งประยุกต์ นำการนำลายไทยไปแกะสลัก อันเป็นผลงาน ด้านประติมากรรม ซึ่งจะได้นำมากล่าวถึงต่อจากนี้

ประติมากรรม (Sculpture)

ความหมายของประติมากรรม

ฉัตรชัย อรรถปักษ์ (2554, หน้า 11) ได้กล่าวถึงความหมาย ของประติมากรรม ไว้ว่า “ประติมากรรม (Sculpture) หมายถึง งานศิลปกรรมที่สร้างเป็น รูปทรง 3 มิติ โดยวิธีการแกะสลัก การปั้น หรือการใช้หลายวิธีร่วมกัน เช่น การปั้น การแกะสลัก การหล่อ การทาบ การตี การเคาะ วัสดุที่ใช้ ได้แก่ ดิน ขี้ผึ้ง สบู่ ไม้ หิน ปูน พลาสติก โลหะต่างๆ”

ฉันทนา สุรัสวดี (2555, หน้า 8) ได้กล่าวถึงความหมายของ ประติมากรรม ไว้ว่า “ประติมากรรม (Sculpture) หมายถึง การปั้น แกะสลัก หรือหล่อขึ้น เป็นรูปทรง 3 มิติ เป็นการถ่ายทอดความงามและความรู้สึกนึกคิดเป็นรูปร่าง รูปทรง จากวัสดุต่างๆ ด้วยการปั้น หรือแกะสลัก เช่น ขี้ผึ้ง ดินน้ำมัน ดินเหนียว ปูนปลาสเตอร์ ไม้ หิน เป็นต้น หรือการหล่อ เชื่อม ปะติดด้วยโลหะเป็นรูปทรงต่างๆ รูปปั้น แกะสลักและ รูปหล่อทั่วไป เรียกว่า ประติมากรรมส่วนรูปปั้น แกะสลักและรูปหล่อที่เกี่ยวกับศาสนา เช่น พระพุทธรูป เรียกว่า ปฏิมากรรม ผู้สร้างสรรคงานปฏิมากรรม เรียกว่า ปฏิมากร ผู้สร้างสรรคงานประติมากรรม เรียกว่า ประติมากรประติมากรรม แบ่งตามลักษณะ ของงานเป็น 3 ลักษณะ คือ

1. ประติมากรรมนูนต่ำ (Bas relief) เป็นการสร้างภาพให้มีความนูนสูงจากพื้นหลังเพียงเล็กน้อย
2. ประติมากรรมนูนสูง (High relief) เป็นการสร้างภาพให้มีความสูงจากพื้นหลังประมาณ 3 ใน 4 ส่วนของภาพชิ้นงาน
3. ประติมากรรมลอยตัว (Round relief) เป็นงานที่สามารถดูได้รอบตัวงาน”

กำจร สุนพงษ์ศรี (2556, หน้า 279) ได้กล่าวถึงความหมายของ ประติมากรรมไว้ว่า “ประติมากรรมเป็นงานศิลปะหลัก หรืออภิลิปหรือมหิลิป (Major Art) เช่นเดียวกับจิตรกรรม ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยกรีกโบราณได้กำหนดไว้ ในส่วนทัศนศิลป์ (Visual Art) นับเป็นงานสำคัญที่มีศักยภาพสามารถสร้างสรรค์ให้ผลงานมีคุณค่าทางสุนทรียภาพสูงสุดถึงระดับจิตรศิลป์ (Fine Art) ได้

คุณสมบัติ เป็นรูปทรง 3 มิติ กินพื้นที่ในอากาศ สร้างด้วยหิน ดิน ปูน ไม้ โลหะ หรืออื่นๆ คล้ายกับสถาปัตยกรรม

กรรมวิธีการสร้าง ด้วยการแกะสลัก (Carving) ไม้ หิน ภา หรือกระดุก วิธีปั้น (Modeling) ด้วยดินเหนียวหรือขี้ผึ้ง จากนั้นนำมาหล่อ (Casting) เป็นโลหะ หรือวัสดุสังเคราะห์แบบใหม่ เช่น ไฟเบอร์กลาส หรือวิธีปั้นด้วยดินแล้วนำไปเผาเป็นประติมากรรมดินเผา (Terra cotta) วิธีเชื่อมโลหะ (welding) โดยนำโลหะมาขึ้นรูปตามต้องการ นำแต่ละชิ้นมาเชื่อมติดกันหรือด้วยวิธีผสมผสาน (Assemblage) โดยการผสมชิ้นวัสดุที่มีรูปสมบัติต่างกันมาเชื่อมหรือปะติด หรือผูกหมัดให้เป็นงานชิ้นเดียวกัน”

ความหมายของประติมากรรมไทย

จิรพันธ์ สมประสงค์ (2552, หน้า 105) ได้กล่าวถึงประติมากรรมไทยไว้ว่า “งานประติมากรรมไทย หมายถึง การปั้นและการแกะสลัก ที่จะต้องนำมาทำการหล่ออีกทีหนึ่ง ซึ่งเป็นงานฝีมือ โดยมากมักจะเป็นการปั้นเกี่ยวกับพระพุทธรูปมีตั้งแต่เล็กไปจนถึงขนาดใหญ่ โดยลักษณะของงานประติมากรรมไทย มีลักษณะไม่แสดงความแตกต่างของพื้นผิว จึงมักนิยมขัดผิวให้เรียบ เกลี้ยงเกลา และกลมกลื่น ไม่แสดงกล้ามเนื้อในภาพคนและสัตว์ เพราะอุดมคติของไทยนั้นเน้นเรื่องความเกลี้ยงเกลา กลมกลื่น ผิวเรียบเป็นรูปทรงที่สง่างาม ไม่นิยมปั้นหรือแกะสลักภาพคนเหมือน จึงเป็นงานทางอุดมคติแทบทั้งสิ้น งานประติมากรรมไทยมักจะแฝงอยู่ในลักษณะทรงเครื่องตกแต่ง เช่น ลาดลายบนฐานสลับ บานประตู และหน้าบัน”

ฉันทนา สุรัสวดี (2555, หน้า 26) ได้กล่าวถึงประติมากรรมไทย ไว้ว่า “ประติมากรรมของไทย แสดงให้เห็นความคิดริเริ่มที่มีแบบอย่างของตนเอง แสดงคุณค่าทางความรู้สึกและเอกลักษณ์ไทยอย่างชัดเจน งานประติมากรรมไทยนิยมสร้างลวดลายให้มีความสลับซับซ้อน คดโค้ง อ่อนช้อยสัมพันธ์กัน การสร้างลวดลายประสานสัมพันธ์กันทั้งในส่วนย่อยและส่วนใหญ่ โดยได้รับแรงบันดาลใจจากสิ่งแวดล้อม เลียนแบบอย่างจากธรรมชาติ เช่น ลายใบไม้ ลายดอกไม้ต่างๆ มาคลี่คลายเป็นลวดลายแบบประดิษฐ์ มีระเบียบแบบแผนมากขึ้น เช่น ลายเครือเถา ลายก้านขด ลายกระจังตาอ้อย ลายกำมปู และลายกาบพรหมศร เป็นต้น วัสดุที่ใช้ในงานประติมากรรมไทย ได้แก่ ไม้ ดิน หิน ปูนปั้น และโลหะ”

วิโรจน์ มังคละมณี และพงศธร ร่วมสุข (2555, หน้า 100) ได้กล่าวถึงประติมากรรมไทยไว้ว่า “ในการปั้น แกะสลัก เมื่อได้รูปร่างรูปทรงของนารี กระบี่ และคชเชแล้ว ก็ต้องนำลายไทยหมวดกนก มาเสริมแต่งให้ดูงามสมบูรณ์แบบ เช่น งานสลักไม้ลงรักปิดทองตกแต่งโขนเรือครุฑเหินเห็จ เป็นต้น”

มหาวิทยาลัยรามคำแหง จังหวัดสุโขทัย (2557, หน้า 2) ได้เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับประติมากรรมไทย ไว้ว่า “ไทยส่วนใหญ่ มีจุดประสงค์ในการสร้างขึ้นด้วยศรัทธาอันแน่นแฟ้นในพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้จาก พระพุทธรูป ในสมัยต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการปั้น หล่อ หรือแกะสลัก อีกส่วนหนึ่งสำหรับใช้เป็นเครื่องประกอบ ตกแต่งปราสาทราชวังและเครื่องใช้ต่างๆ สำหรับพระมหากษัตริย์

ประติมากรรมไทยแบ่งได้เป็น 3 ลักษณะใหญ่ๆ คือ

1. ลักษณะนูนต่ำ (Bas Relief) คือผลงานที่มองเห็นได้ด้านเดียว แสดงความตื้นลึกของภาพ โดยมีความสูงต่ำ เพียงเล็กน้อย เช่น ลวดลายปูนปั้นบนสลูปล และลายแกะสลักต่างๆ เป็นต้น
2. ลักษณะนูนสูง (High Relief) สามารถมองเห็นได้ 3 ด้าน คือ ด้านหน้า และด้านข้างอีก 2 ด้าน โดยมีความตื้นลึกที่แตกต่างกันมาก จนเห็นได้ชัดเจน เช่น ลายปูนปั้นบนหน้าบัน
3. ลักษณะลอยตัว (Round Relief) สามารถมองเห็นได้รอบด้าน เช่น พระพุทธรูป เทวรูป ต่างๆ รวมถึงเครื่องปั้นดินเผาด้วย”

จากข้อมูลดังกล่าวมา เป็นศิลปะวิจิตรศิลป์สาขาประติมากรรม ที่มีความสำคัญต่อการสร้างสรรค์ชิ้นงานลายปราสาทผึ้งประยุกต์ในลักษณะนูนสูง เพื่อนำไปประดับตกแต่งบนพื้นผิวโครงสร้างปราสาทผึ้งประยุกต์ อันเป็นงานด้านสถาปัตยกรรมไทย ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อจากนี้

สถาปัตยกรรม

ความหมายของสถาปัตยกรรม

เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมนับเป็นศิลปะประเภทหนึ่งและเป็นปัจจัย พื้นฐานที่มีความสำคัญและจำเป็นต่อการดำรงชีวิตและสัมพันธ์กับการใช้สอยในทุกกิจกรรมของมนุษย์ ตั้งแต่เกิด เล่าเรียนศึกษา ทำงาน พักผ่อน เจ็บป่วย และท้ายที่สุดจนตายไป จากโลกนี้ เราทุกคนมีความคุ้นเคยกับสถาปัตยกรรมเป็นอย่างดี แต่อาจไม่รู้จักรักกับ สถาปัตยกรรมเท่าที่ควรนัก ในบทเรียนนี้จะเป็นการอธิบายในเบื้องต้นว่าสถาปัตยกรรมคืออะไร สถาปัตยกรรมมีความเป็นมาอย่างไร ปัจจัยแวดล้อมที่มีผลต่อสถาปัตยกรรม มีอะไรบ้าง สถาปัตยกรรมมีขอบข่ายเป็นอย่างไร และจะมีแนวทางเบื้องต้นในการเข้าใจ และรับรู้สถาปัตยกรรมได้อย่างไร

ในอดีตสังคมไทยไม่มีคำว่าสถาปัตยกรรมเราคงเรียกกันเพียงว่า วัด วัง บ้านเรือน และอื่นๆ และผู้ที่ทำงานสร้างสิ่งเหล่านี้ก็คือ “ช่าง” คำว่า “สถาปัตยกรรม” เป็นศัพท์ที่บัญญัติขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และเป็นคำศัพท์ที่แปลจากคำภาษาอังกฤษว่า Architecture โดยหม่อมเจ้าอิทธิเทพสรรค์ กฤตการ ผู้ที่ทำงานด้านการออกแบบสถาปัตยกรรม ในสมัยเริ่มแรก เรียกว่า สถาปนิก (Architect)

ซึ่งภายหลังเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ได้บัญญัติคำว่า สถาปนิกขึ้น และถูกใช้มาจนกระทั่งปัจจุบัน

สถาปัตยกรรม (Architecture) หมายถึง อาคารหรือสิ่งก่อสร้างที่รวมถึงสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกสิ่งปลูกสร้างนั้นๆ และถูกออกแบบโดยสถาปนิก ผู้ซึ่งได้รับการฝึกฝนให้มีความเชี่ยวชาญด้านศิลปะและวิทยาการในการก่อสร้าง สถาปัตยกรรมนับเป็นงานศิลปะประเภทหนึ่งที่เกิดจากการบรรจงสร้างอย่างมีหลักเกณฑ์ ซึ่งต้องพร้อมด้วยคุณค่า 3 ประการ ที่ผสมผสานกันอย่างลงตัวและสมดุล คือ

- 1) ความงาม (Aesthetic) หมายถึง สัดส่วนและองค์ประกอบ การจัดวางที่ว่าง และ สี วัสดุ และพื้นผิวของอาคาร ที่ผสมผสานลงตัว ที่ยกระดับจิตใจ หรือก่อให้เกิดความชื่นชมยินดีของผู้ได้ใช้สอยหรือเยี่ยมชมสถานที่นั้นๆ
- 2) ความมั่นคงแข็งแรง (Firmness)
- 3) ประโยชน์ใช้สอย (Utility) หมายถึง การสนองประโยชน์ และการบรรลุประโยชน์แห่งเจตนา รวมถึงปรัชญาของสถานที่นั้นๆ

ฝ่ายวิชาการภาษาไทย (2552, หน้า 107) ได้กล่าวถึงความหมายของคำว่า สถาปัตยกรรม ไว้ว่า “สถาปัตยกรรมหมายถึง ศิลปะและความรู้เกี่ยวกับการออกแบบงานก่อสร้างที่ประกอบด้วยศิลปะลักษณะ”

ฉัตรชัย อรรถปักษ์ (2554, หน้า 12) ได้กล่าวถึงความหมายของสถาปัตยกรรม ไว้ว่า “สถาปัตยกรรม (Architecture) หมายถึง การออกแบบก่อสร้างอาคารสถานที่ เช่น ที่อยู่อาศัย สาธารณสถาน ศาสนสถาน ฯลฯ โดยคำนึงถึงความสะดวกเหมาะสมกับการใช้สอย ความมั่นคงแข็งแรง ความสวยงามน่าชื่นชม ซึ่งถ้างานก่อสร้างอาคารสถานที่แห่งใดมีความวิจิตรหรือประดับประดาสวยงามเกินจุดมุ่งหมายแค่เพียงที่อยู่อาศัยหรือใช้สอยอื่นๆ ก็ยังมีคุณค่าในทางวิจิตรศิลป์มากยิ่งขึ้น”

ฉันทนา สุรัสวดี (2555, หน้า 30) ได้กล่าวถึงความหมายของสถาปัตยกรรม ไว้ว่า “สถาปัตยกรรม หมายถึง ศิลปะและวิทยาการแห่งการก่อสร้างทุกชนิด ทุกขนาด ทุกรูปแบบที่ออกแบบรูปทรงให้สนองต่อความจำเป็นในการใช้สอยของมนุษย์ในด้านต่างๆ คือ ความต้องการทางกาย เช่น อาคาร บ้านเรือน ที่อยู่อาศัย เพื่อป้องกันภัย ที่มีความเข้มแข็ง เป็นต้น ความต้องการทางจิตใจ เช่น ความเชื่อ ความศรัทธาต่อพุทธศาสนา มีความสวยงาม เป็นต้น ความประทับใจ ก่อให้เกิดความสุข เช่น วัด โบสถ์ วิหาร อนุสรณ์ เป็นต้น”

วิกิเดีย สารานุกรมเสรี (2558, ออนไลน์) ได้อธิบายความหมายของสถาปัตยกรรมไว้ว่า “สถาปัตยกรรม (อังกฤษ : Architecture) หมายถึง ผลงานศิลปะที่แสดงออกสิ่งก่อสร้าง รวมถึงสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกสิ่งปลูกสร้างนั้น ที่มาจากการออกแบบของมนุษย์ ด้วยศาสตร์ทางด้านศิลปะ การจัดวางที่ว่าง ทัศนศิลป์ และวิศวกรรมการก่อสร้าง เพื่อประโยชน์ใช้สอย สถาปัตยกรรมยังเป็นสื่อความคิดและสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของสังคมในยุคคนนั้นๆ ด้วย”

องค์ประกอบสำคัญของสถาปัตยกรรม

วิกิเดีย สารานุกรมเสรี (2558, ออนไลน์) ได้อธิบายถึงองค์ประกอบสำคัญของสถาปัตยกรรมไว้ว่า “จุดสนใจและความหมายของศาสตร์ทางสถาปัตยกรรมนั้นได้เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย บทความ De Architectura ของวิทรูเวียส ซึ่งเป็นบทความเกี่ยวกับสถาปัตยกรรม ที่เก่าแก่ที่สุดที่เราค้นพบ ได้กล่าวไว้ว่า สถาปัตยกรรมต้องประกอบด้วยองค์ประกอบสามส่วนหลักๆ ที่ผสมผสานกันอย่างลงตัวและสมดุล อันได้แก่ ความงาม (Venustas) หมายถึง สัดส่วนและองค์ประกอบ การจัดวางที่ว่างและสีวัสดุและพื้นผิวของอาคาร ที่ผสมผสานลงตัว ที่ยกระดับจิตใจของผู้ได้ยลหรือเยี่ยมชมเยือนสถานที่นั้นๆ

ความมั่นคงแข็งแรง (Firmitas)

ประโยชน์ใช้สอย (Utilitas) หมายถึง การสนองประโยชน์

และการบรรลุประโยชน์แห่งเจตนา รวมถึงปรัชญาของสถานที่นั้นๆ”

ประเภทของสถาปัตยกรรม

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี (2558, ออนไลน์) ได้อธิบายถึงประเภทของสถาปัตยกรรมไว้ 2 ประเภท คือ

1) สถาปัตยกรรมเปิด (Open Architecture) เป็นสิ่งก่อสร้างที่ประชาชนสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้ เช่น อาคารบ้านเรือน โรงแรม โบสถ์ ฯลฯ จึงต้องจัดสภาพต่างๆ ให้เอื้ออำนวยต่อการอยู่อาศัยของมนุษย์ เช่น แสงสว่าง และการระบายอากาศ

2) สถาปัตยกรรมปิด (Closing Architecture) เป็นสิ่งก่อสร้างอันเนื่องมาจากความเชื่อถือต่างๆ จึงไม่ต้องการให้คนเข้าไปอาศัยอยู่ เช่น สุสาน อนุสาวรีย์ เจดีย์ต่างๆ สิ่งก่อสร้างแบบนี้จะประดับประดาให้มีความงามมากน้อยตามความศรัทธาเชื่อถือ สถาปัตยกรรมเป็นงานทัศนศิลป์ที่คงสภาพอยู่ได้นานที่สุด

ความหมายของสถาปัตยกรรมไทย

จากหลักฐาน ความหมายของสถาปัตยกรรมไทย มีผู้รู้ได้กล่าวถึง ดังนี้

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี (2558, ออนไลน์) ได้อธิบาย ความหมายของสถาปัตยกรรมไทยไว้ว่า “สถาปัตยกรรมไทย หมายถึงศิลปะการก่อสร้างของไทย อันได้แก่ อาคาร บ้านเรือน โบสถ์ วิหาร วัง สถูป และสิ่งก่อสร้างอื่นๆ มีลักษณะแตกต่างกันไปตามภูมิศาสตร์ และคตินิยม สถาปัตยกรรมไทย มีมานานตั้งแต่ที่คนไทย เริ่มตั้งถิ่นฐาน เป็นเวลาร่วม 4000 ปี บรรพบุรุษไทยได้พัฒนาและปรับปรุงรูปแบบ สถาปัตยกรรมอันเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิต เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพอากาศ สภาพภูมิประเทศ โดยเพิ่มเติมใส่เอกลักษณ์ความเป็นไทยเข้าไป ซึ่งนับเป็นการแสดงออก ความสามารถของบรรพบุรุษไทย”

ประเภทของสถาปัตยกรรมไทย

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี (2558, ออนไลน์) ได้อธิบายถึงประเภท ของสถาปัตยกรรมไทย สามารถจัดหมวดหมู่ ตามลักษณะการใช้งานได้ 2 ประเภท คือ

1. สถาปัตยกรรมที่ใช้เป็นที่อยู่อาศัย ได้แก่ บ้านเรือน ตำหนักวัง และพระราชวัง เป็นต้น บ้านหรือเรือนเป็นที่อยู่อาศัยของสามัญชน ธรรมดาทั่วไป ซึ่งมีทั้ง เรือนไม้ และเรือนปูน เรือนไม้มีอยู่ 2 ชนิด คือ เรือนเครื่องผูกและเรือนเครื่องสับ ตำหนัก และวัง เป็นเรือนที่อยู่ของชนชั้นสูง พระราชวงศ์หรือใช้เรียกที่ประทับชั้นรองของ พระมหากษัตริย์
2. สถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องศาสนา ได้แก่ โบสถ์, วิหาร, กุฏิ, หอไตร, หอระฆังและหอกลอง, สถูป, เจดีย์

ยุคของรูปแบบของสถาปัตยกรรมไทย

ยุคของสถาปัตยกรรมไทย ดังนี้

- ยุคทวาราวดี (พุทธศตวรรษที่ 12-16)
- ยุคศรีวิชัย (พุทธศตวรรษที่ 13-18)
- ยุคลพบุรี (ราวพุทธศตวรรษที่ 12-18)
- ยุคเชียงแสน (ราวพุทธศตวรรษที่ 16-23)

ยุคสุโขทัย (พุทธศตวรรษที่ 19–20)

ยุคอยุธยา (ราวพุทธศตวรรษที่ 17–20)

ยุคธนบุรี (พุทธศตวรรษที่ 20–23)

ประยุคศิลป์

ความหมายของประยุค

เกี่ยวกับ ความหมายของคำว่า “ประยุค” มีผู้รู้ได้กล่าวถึง ดังนี้ ฝ่ายวิชาการภาษาไทย (2552, หน้า 647) ได้บัญญัติความหมายของประยุคไว้ว่า ประยุค นำความรู้มาใช้ให้เกิดประโยชน์ ที่นำความรู้มาใช้ให้เกิดประโยชน์ เช่น ภาษาศาสตร์ประยุค วิทยาศาสตร์ประยุค

ศิลปะประยุคหรือประยุคศิลป์

สำหรับ ความหมายของคำว่า ศิลปะประยุค มีผู้รู้บัญญัติไว้ ดังนี้ ฝ่ายวิชาการภาษาไทย (2552, หน้า 647) ได้กล่าวถึงความหมายของประยุคไว้ในพจนานุกรมไทย ฉบับทันสมัยและสมบูรณ์ มีข้อความว่า “ศิลปะประยุค ศิลปะประเภทหนึ่งที่สร้างสรรค์ขึ้นโดยเน้นประโยชน์ใช้สอย แต่ยังคงคำนึงถึงความงามด้วย เช่น การออกแบบเครื่องประดับ การออกแบบผลิตภัณฑ์”

ฉัตรชัย อรรถปัญญ (2554, หน้า 15) ได้กล่าวถึง ศิลปะประยุค ไว้ว่า “ศิลปะประยุคเป็นศิลปะที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อประโยชน์ใช้สอย เพื่อตอบสนองความต้องการทางร่างกายเป็นอันดับแรก และคำนึงถึงความงามเป็นอันดับรอง” กัจจกร สุนพงษ์ศรี (2556, หน้า 119) ได้อ้างถึงศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี กล่าวถึงความหมายของประยุคศิลป์ ไว้ว่า “ประยุคศิลป์ หมายถึง ศิลปะที่นำไปใช้ แก้ววัตถุที่ใช้เป็นประโยชน์ได้ ศิลปะลักษณะนี้อาจทำด้วยมือก็ได้ หรือด้วยเครื่องจักรก็ได้ เพราะฉะนั้นประยุคศิลป์อาจเป็นผลิตรวมจากโรงงานก็ได้หรือจากงานของศิลปินคนใดก็ได้”

มัณฑนศิลป์

ความหมายของมัณฑนศิลป์

ความหมายของคำว่า มัณฑนศิลป์ ถูกบัญญัติไว้ ดังนี้ ฝ่ายวิชาการภาษาไทย (2552, หน้า 832) ได้กล่าวถึงความหมายของมัณฑนศิลป์ไว้ในพจนานุกรมไทยฉบับทันสมัยและสมบูรณ์ มีข้อความว่า “มัณฑนศิลป์ ศิลปะประยุคประเภทหนึ่งนำมาใช้ในการออกแบบและตกแต่งอาคาร

สถานที่ทั้งภายในและภายนอก ส่วนใหญ่เป็นงานด้านทัศนศิลป์ เช่น เครื่องเรือน เครื่องปั้น
รูปภาพ”

ฉัตรชัย อรรถปกรณ์ (2554, หน้า 16) ได้กล่าวถึง ความหมาย
ของมัณฑนศิลป์ ไว้ว่า “มัณฑนศิลป์ (decorative art) คือ ศิลปะที่เกี่ยวกับการตกแต่ง
ภายในและภายนอกอาคาร หรืองานสถาปัตยกรรมให้มีความสวยงามควบคู่กับประโยชน์
ใช้สอย มัณฑนศิลป์เป็นส่วนหนึ่งของงานสถาปัตยกรรม ช่วยส่งเสริมให้งานก่อสร้าง
มีความสวยงามน่าอยู่มากขึ้น”

ไทยอาร์ต (2555, ออนไลน์) ได้กล่าวถึง ความหมายของ
มัณฑนศิลป์ ไว้ว่า “มัณฑนศิลป์ (Decorative Art) หมายถึง ศิลปะ การออกแบบ และงาน
ศิลปะทุกประเภทยกเว้นวิจิตรศิลป์ (Fine Art) โดยออกแบบดัดแปลงด้วยความคิด
สร้างสรรค์ หรือปรับปรุงสิ่งที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น โดยคำนึงถึงระบบการทำงาน ความสะดวก
ประสิทธิภาพและความปลอดภัย รวมทั้งการประหยัดในการผลิตอันเป็นคุณสมบัติในแง่
การใช้สอย (Function Design) นอกจากนี้ยังต้องคำนึงถึงความสวยงามทางด้านรูปร่างอีก
ด้วย (Aesthetic Design) สำหรับงานมัณฑนศิลป์ ที่เกี่ยวข้องกับงานด้านสถาปัตยกรรม
นั้นคือ การออกแบบตกแต่งภายใน (Interior Design) ส่วนงานมัณฑนศิลป์อื่นๆ เช่น
งานพาณิชย์ศิลป์ งานออกแบบสื่อสิ่งพิมพ์ แฟชั่นดีไซน์ ก็ถือว่าเป็นงานด้านมัณฑนศิลป์
ด้วยเช่นกัน”

วิกิพีเดีย สารานุกรม (2557, ออนไลน์) ได้กล่าวถึง
ความหมายของมัณฑนศิลป์ ไว้ว่า “มัณฑนศิลป์ หรือ การออกแบบภายใน (interior design)
เป็นการออกแบบการตกแต่งพื้นที่ภายในอาคาร โดยใช้ความสำคัญของ จิตวิทยา
สิ่งแวดล้อม สถาปัตยกรรม การออกแบบผลิตภัณฑ์ เข้าด้วยกัน”

กล่าวโดยสรุป มัณฑนศิลป์ เป็นศิลปะประเภทประยุกต์ศิลป์
ว่าด้วยศิลปะของการตกแต่งทั้งภายในและภายนอกอาคารสถานที่ ที่เกี่ยวข้องกับศิลปะ
ทัศนศิลป์สาขา สถาปัตยกรรมไทย ด้านโครงสร้าง อาคาร สถานที่ โดยประดับตกแต่งให้
เกิดความสวยงาม ดังเช่น การสร้างสรรค์ปราสาทผึ้งประยุกต์ โครงสร้างจะสร้างด้วยวัสดุ
อุปกรณ์ที่เป็นไม้ตามแบบฉบับปราสาทในพระราชวัง หรือพลับพลา หรือศาลาไทย จะนำ
ลายไทยที่หล่อจากแม่พิมพ์ด้วยขี้ผึ้งหรือเทียน มาประดับตกแต่งบนพื้นผิวโครงสร้าง
ปราสาทผึ้งประยุกต์ ทั้งภายในและภายนอก ซึ่งลายปราสาทผึ้งประยุกต์ที่หล่อจาก

แม่พิมพ์ที่เป็นซิลิโคนมีฐานรองเป็นปูนปลาสเตอร์ เกิดจากกระบวนการนำดินน้ำมันมาแกะสลักลายไทย ซึ่งจะได้กล่าวถึงความหมายของการแกะสลัก ต่อจากนี้

การแกะสลัก

ความหมายของการแกะสลัก

การแกะสลัก เป็นงานด้านวิจิตรศิลป์ สาขาประติมากรรม ซึ่งมีผู้เผยแพร่ความหมาย ดังนี้

Phaiboon (2554, ออนไลน์) ได้กล่าวถึงความหมายของการแกะสลัก ไว้ว่า “การแกะสลัก จัดเป็นศิลปะประเภทหนึ่งที่รวมอยู่ในสาขาประติมากรรม แต่ที่แตกต่างก็คือ กรรมวิธีของการแกะสลักคือการเฉือนออก และเป็นอุตสาหกรรมที่มีความสำคัญอย่างหนึ่ง เพราะนอกจากจะทำรายได้ให้กับผู้ผลิตแล้วยังเป็นอุตสาหกรรมที่แสดงออกถึงความคิดปะอันประณีตของชาติไทยอีกด้วย

การแกะสลัก (Carving) เป็นเทคนิคการสร้างสรรคงานประติมากรรมมาแต่โบราณ ในการสร้างสรรคจะต้องวางแผนงานไว้ก่อน เพราะการแกะสลักออกไปแล้ว ไม่สามารถจะเพิ่มเข้าไปใหม่อีกได้ เพราะวัสดุที่ใช้แกะสลักนั้นเป็นชนิดของแข็ง ได้แก่ หิน ไม้ ส่วนในการศึกษาของนักเรียนระดับนี้นั้น อาจจะใช้วัสดุจำพวก ไม้เนื้ออ่อน สบู่ ปูนปลาสเตอร์ ฟัก ผลไม้ เช่น มัน เผือก มะละกอ เป็นต้น”

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี (2557, ออนไลน์) ได้กล่าวถึงความหมายของการแกะสลักไว้ว่า “การแกะสลัก หมายถึงการสกัด เจียร ถาก ตัด แต่ง ดุน ขุด หรือขีดวัสดุบางชนิด ให้เกิดสิ่งประดิษฐ์หรือลวดลายที่สวยงามตามทีออกแบบสร้างสรรคไว้ มีจุดประสงค์เพื่อใช้เป็นงานศิลปะหรืองานตกแต่ง”

วัฒนธรรมท้องถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่น

1. วัฒนธรรมท้องถิ่น

ความหมายของวัฒนธรรม

ความหมายของวัฒนธรรม มีนักวิชาการ นักการศึกษา และนักพัฒนา
หลักสูตร หลายท่านได้เสนอแนวคิดอย่างหลากหลาย ดังนี้

นิพนธ์ อินสิน (2553, หน้า 7) ได้กล่าวถึงความหมายของวัฒนธรรม
ไว้ว่า “วัฒนธรรม คือ สรรพสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ไม่ว่าจะในแง่วัตถุ สัญลักษณ์หรือความคิด
ความเชื่อ และสิ่งที่สร้างขึ้นนั้นจะต้องเป็นที่ยอมรับของกลุ่มสมาชิกในกลุ่มนั้น เรียนรู้
ถ่ายทอดกันไปทั้งโดยตรงและโดยอ้อม มีการดัดแปลงแก้ไขไปตามสภาพการณ์ของยุคสมัย

วัฒนธรรม หมายถึงรวมถึง ทุกสิ่ง ทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้นมา
นับตั้งแต่ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนา กฎหมาย ศิลปะ จริยธรรม ตลอดจน
วิทยาการและเทคโนโลยีต่างๆ”

อาจกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือที่มนุษย์ คิดค้นขึ้นมาเพื่อช่วย
ให้มนุษย์สามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ เพราะการจะมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ได้มนุษย์จะต้องรู้จักใช้
ประโยชน์จากธรรมชาติและจะต้องรู้จักควบคุมความประพฤติของมนุษย์ด้วยกัน
วัฒนธรรม คือ คำตอบที่มนุษย์ในสังคมคิดขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาเหล่านี้

วัฒนธรรม หมายถึงรวมถึง ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม
ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีของ
ประชาชน

1. ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม

1.1 ความเจริญทางวัตถุ

1.2 ความงอกงามทางจิตใจ

2. ลักษณะที่แสดงถึงความเป็นระเบียบเรียบร้อย

2.1 ความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการแต่งกาย จรรยา มารยาท

ในที่สาธารณะ

2.2 ความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการปฏิบัติงานและ

การปฏิบัติต่อบ้านเมือง

2.3 ความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการประพฤติตนอันเป็นทาง

นำมา ซึ่งเกียรติของชาติไทยและพุทธศาสนา

3. ลักษณะที่แสดงถึงความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ
 - 3.1 ความสามัคคีของหมู่คณะ
 - 3.2 ความเจริญก้าวหน้าในทางวรรณกรรมและศิลปกรรม
 - 3.3 ความนิยมไทย
4. ลักษณะที่แสดงถึงศีลธรรมอันดีของประชาชน
 - 4.1 ทำตนให้เป็นประโยชน์
 - 4.2 การปฏิบัติตนในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา
 - 4.3 การรักษาระเบียบประเพณีทางศาสนา

ฉัตรนุช สุวรรณมัย (2554, หน้า 207) ได้กล่าวถึงความหมายของ วัฒนธรรมไว้ว่า “วัฒนธรรม (Culture) หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิตของคนในสังคม นับตั้งแต่วิถีกิน วิถีอยู่ วิถีแต่งกาย วิถีทำงาน วิถีพักผ่อน วิถีจราจรและขนส่ง วิถีอยู่ร่วมกัน เป็นหมู่คณะ วิถีแสดงความสุขทางใจ และหลักเกณฑ์การดำเนินชีวิต โดยแนวทางการ แสดงออกถึงวิถีชีวิตนั้นอาจเริ่มมาจากเอกชน หรือคณะบุคคลทำตัวเป็นตัวอย่าง ต่อมาคน ส่วนใหญ่ปฏิบัติสืบทอดกันมา วัฒนธรรมย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไข และกาลเวลา เมื่อมีการประดิษฐ์หรือค้นพบสิ่งใหม่ วิถีใหม่ที่ใช้แก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการ ของสังคมได้ดีกว่า ซึ่งอาจทำให้สมาชิกของสังคมเกิดความนิยม และในที่สุดอาจเลิกใช้ วัฒนธรรมเดิม ดังนั้นการรักษาหรือธำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมเดิมจึงต้องมีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาวัฒนธรรมให้เหมาะสมมีประสิทธิภาพตามยุคสมัย”

บุญสม ยอดมาลี (2555, หน้า 170) ได้อ้างถึงความหมายของ วัฒนธรรมไว้ว่า “วัฒนธรรม หมายถึง ทุกสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นเพื่อใช้ในการดำรงชีวิตร่วมกัน ในสังคม รวมทั้งความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ คุณธรรม กฎระเบียบทางสังคม พฤติกรรมและ ลักษณะนิสัยที่ประพฤติสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่ง วัฒนธรรมนั้นไม่ว่าวัฒนธรรม ทางด้านวัตถุหรือทางด้านที่ไม่ใช่วัตถุ (บางครั้งเรียกกันว่าวัฒนธรรมทางจิตใจ) มนุษย์สร้าง ขึ้นคิดขึ้นก็เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ หรือแก้ไขปัญหาในการดำรงชีวิตซึ่งต้องปรับปรุง ปรับเปลี่ยน หรือปรับปรุงให้เหมาะสมกับสถานการณ์หรือสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ ตลอดเวลา มนุษย์ในแต่ละสังคมจะเรียนรู้วัฒนธรรมตั้งแต่เกิด คงเคยได้ยินคำกล่าวที่ว่า คนเรานั้นเกิดมาแต่ตัว ส่วนความดีความชั่ว ความร่ำรวยหรือความยากจนนั้นล้วนมาหา เอาทีหลัง นักจิตวิทยาบ้างก็ว่า แรกเกิดนั้นจิตใจของคนเราบริสุทธิ์เหมือนผ้าขาว จะโหดเหี้ยม ดี เลวอย่างไรเป็นผลที่เกิดมาจากการหยิบยื่นให้จากสังคมภายหลัง

นักมานุษยวิทยาบ้างก็ว่า ส่วนหรือสิ่งของต่างๆ ที่คนเราสะสมหรือแสวงหามาจะโดยวิธีการใดก็ตามเพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านวัตถุ และทางด้านจิตใจของตนเอง และส่วนรวมนั้นล้วนแต่เป็นวัฒนธรรม”

สรุปได้ว่า วัฒนธรรม มีความหมายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ในสังคม สะท้อนให้เห็นถึงการหล่อหลอมพฤติกรรมของมนุษย์ ได้เรียนรู้และปฏิบัติในสิ่งที่ดี สืบต่อกันมาตามความต้องการมีส่วนร่วมให้เป็นที่ยอมรับ มีความนิยม มีความรัก ความกลมเกลียว ก้าวหน้าของชาติ เพื่อพร้อมที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลง มุ่งสู่การพัฒนาอย่างมีระบบให้เหมาะสม มีประสิทธิภาพ ต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสังคม

เนื้อหาของวัฒนธรรม

นิพนธ์ อินสิน (2553, หน้า 7) ได้กล่าวไว้ ดังนี้

1. วัฒนธรรมเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้
2. วัฒนธรรมมีลักษณะเป็นสังคมนิยม (superorganic)
3. วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคม
4. วัฒนธรรมเป็นแบบแผนของการดำเนินชีวิต

องค์ประกอบของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นผลจากการที่มนุษย์ได้เข้าควบคุมธรรมชาติและพฤติกรรมของมนุษย์ ทำให้เกิดการจัดระเบียบทางสังคม ระบบความเชื่อ ศิลปกรรม ค่านิยมและวิทยาการต่างๆ อาจแยกองค์ประกอบของวัฒนธรรมได้เป็น 4 ประการ

1. องค์คติ (concept) บรรดาความคิด ความเชื่อ ความเข้าใจ ความคิดเห็น ตลอดจนอุดมการณ์ต่างๆ
2. องค์พิธีการ (usage) หมายถึง ขนบธรรมเนียมประเพณีแสดงออกในรูปพิธีกรรม
3. องค์การ (organization) หมายถึง กลุ่มที่มีการจัดอย่างเป็นระเบียบหรือมีโครงสร้างอย่างเป็นทางการ มีการวางกฎเกณฑ์ระเบียบข้อบังคับและวัตถุประสงค์ไว้อย่างแน่นอน
4. องค์วัตถุ (instrumental and symbolic objects) ได้แก่ วัฒนธรรมทางวัตถุทั้งหลาย เช่น บ้าน โบสถ์ วิหาร รวมตลอดถึงเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ

Haviland, William (1983, p. 36 อ้างถึงใน บุญสม ยอดมาลี, 2555, หน้า 171) กล่าวถึงองค์ประกอบของวัฒนธรรมว่า มี 3 อย่าง คือ

1. ลักษณะทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยี เป็นกิจกรรม กระบวนการ หรือวิธีการที่มนุษย์ใช้เทคโนโลยีระดับต่างๆ เพื่อให้สามารถเอาประโยชน์จากธรรมชาติ แวดล้อม
2. ลักษณะทางสังคม เป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน หรือคนกับธรรมชาติ เพื่อให้ตนเองและสังคมอยู่รอดได้อย่างสมดุล
3. ลักษณะตามแนวความคิด อุดมการณ์ หรือจินตนาการ มนุษย์สามารถดำรงอยู่ได้โดยใช้ลักษณะทางเศรษฐกิจ และสังคม ทำให้สภาวะทางจิตใจ (Mentality) อยู่ในสถานะที่จะคิดคำนึงใคร่ครวญเกี่ยวกับสภาวะการณ์หรือปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นแล้ว กำลังเกิดขึ้น หรืออาจจะเกิดในอนาคต ซึ่งอาจมีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน องค์ประกอบต่างๆ เหล่านี้ จึงต้องมีการยืดหยุ่นให้สามารถปรับเข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปได้ตลอดเวลา

ความสำคัญของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมมีความหมายครอบคลุมถึงทุกสิ่งทุกอย่างอันเป็นแบบแผน ในความคิด และการกระทำที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือสังคมใดสังคมหนึ่ง มนุษย์ได้คิดสร้างระเบียบกฎเกณฑ์วิธีการในการปฏิบัติ การจัดระเบียบตลอดจนความเชื่อ ความนิยม ความรู้ และเทคโนโลยีต่างๆ ในการควบคุม และใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ

วัฒนธรรมเป็นเครื่องวัดและเครื่องกำหนดความเจริญหรือความเสื่อม ของสังคม และขณะเดียวกัน วัฒนธรรมยังกำหนดชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในสังคม ดังนั้นวัฒนธรรมจึงมีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของประชาชน และต่อความเจริญก้าวหน้า ของประเทศชาติ

คุณค่าของวัฒนธรรม

1. วัฒนธรรมเป็นเครื่องกำหนดความเจริญหรือความเสื่อมของสังคม และเป็นเครื่องกำหนดชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคม
2. การศึกษาวัฒนธรรมจะทำให้เข้าใจชีวิตความเป็นอยู่ ค่านิยมของสังคม เจตคติความคิดเห็นและความเชื่อถือของบุคคลได้อย่างถูกต้อง
3. ทำให้มีความรู้ลึกเป็นพวกเดียวกันและให้ความร่วมมือกันได้
4. ทำให้เกิดความสงบเรียบร้อยในสังคม เพราะวัฒนธรรมคือกรอบ หรือแบบแผนของการดำรงชีวิต

5. ทำให้มีพฤติกรรมเป็นแบบเดียวกัน
6. ทำให้เข้ากับคนพวกอื่นในสังคมเดียวกันได้
7. ทำให้มนุษย์มีสภาวะที่แตกต่างจากสัตว์

ประเภทของวัฒนธรรม

1. วัฒนธรรมทางวัตถุ (material culture) หมายถึง สิ่งของหรือวัตถุอันเกิดจากความคิดและการประดิษฐ์ขึ้นมาของมนุษย์

2. วัฒนธรรมที่ไม่ใช้วัตถุ (non-material culture) หมายถึง วัฒนธรรมที่แสดงออกได้โดยทัศนะ ประเพณี ขนบธรรมเนียม การปฏิบัติสืบต่อกันมาและเป็นที่ยอมรับในกลุ่มของตน ว่าดีงามเหมาะสม

นอกจากนี้ กำจร สุนพงษ์ศรี (2556, หน้า 26-27) ได้กล่าวถึงวัฒนธรรม แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ดังนี้

1. วัฒนธรรมเชิงรูปธรรม หรือวัตถุ (material culture) ได้แก่ ศิลปวัตถุ เครื่องมือ เครื่องใช้ สถาปัตยกรรม ฯลฯ
2. วัฒนธรรมเชิงนามธรรม หรือที่ไม่ใช้วัตถุ (non material culture) เช่น ดนตรี การละเล่น พิธีกรรม ค่านิยม คตินิยม ภาษา และจารีตขนบธรรมเนียม ประเพณี

ขอบข่ายการดำเนินงานวัฒนธรรม

ขอบข่ายการดำเนินงานวัฒนธรรมให้มีประสิทธิภาพ มีการกำหนดขอบข่ายให้ชัดเจน ดังนี้

1. การฟื้นฟูวัฒนธรรม การนำศิลปะ วัฒนธรรมที่กำลังจะสูญหาย หรือเสื่อมสลายมาทำให้มีความหมายและความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของคนในชาติ
2. การถ่ายทอดวัฒนธรรม การนำวัฒนธรรมที่ผ่านการเลือกสรร กลับกรองแล้วไปใช้ ในกระบวนการให้การศึกษา อันจะทำให้สมาชิกในสังคมเกิดความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่า และนำไปปฏิบัติอย่างเหมาะสม และสอดคล้องกับยุคสมัย การถ่ายทอดวัฒนธรรม อาจดำเนินการในรูปแบบที่หลากหลาย อันรวมหมายถึง การฝึกอบรม ซึ่งเป็นการฝึกอบรมเพื่อการเรียนรู้ และการฝึกอบรมเพื่อการอาชีพและการแข่งขัน

3. การส่งเสริมสนับสนุนงานวัฒนธรรม หน่วยงานภาครัฐ และเอกชน ให้การให้การสนับสนุนการดำเนินงานวัฒนธรรมในรูปแบบต่างๆ ทั้งในการสนับสนุนงบประมาณ และยกย่องเชิดชูเกียรติบุคคลากรทางวัฒนธรรมที่มีความรู้ความสามารถ

4. การสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรม กระตุ้นให้บุคลากรทางวัฒนธรรม ผู้สร้างสรรค์งาน วัฒนธรรม และบุคคลทั่วไป ได้สร้างสรรค์งานวัฒนธรรมในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น งานหัตถกรรม หัตถศิลป์ ศิลปะแขนงต่างๆ ทั้งนี้เพื่อการจรรโลงไว้ซึ่งศิลปะ และวัฒนธรรม ของประเทศ ประชาชนตระหนักในความสำคัญของวัฒนธรรม เกิดสุนทรียะทางศิลปะ และวัฒนธรรมสร้างสรรค์งานวัฒนธรรม ทั้งในระดับท้องถิ่น และระดับชาติให้คงอยู่สืบไป

5. การเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมต่างประเทศ สนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับต่างประเทศ โดยมีให้เกิดการกระทบต่อความมั่นคงของชาติอื่น สนับสนุนให้มีการศึกษาวัฒนธรรมของชาติ เพื่อตระหนักถึงความคล้ายคลึง และความแตกต่าง ทั้งนี้เพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่มีคุณค่าแก่สังคมไทย และเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศ ในขณะเดียวกันก็เป็นการปกป้องมิให้วัฒนธรรม อื่นเข้ามามีบทบาท/อิทธิพลต่อวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของประเทศ

6. การพัฒนา การริเริ่มสร้างสรรค์ และการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง วัฒนธรรมให้ เหมาะกับยุคสมัย บังเกิดคุณประโยชน์แก่ชีวิต สังคมและธรรมชาติ รวมถึง การปรับปรุง และการออกกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ เพื่อเอื้อต่อการพัฒนาวัฒนธรรม

7. การศึกษา การบูรณาการวัฒนธรรมกับการศึกษา ให้ผู้เรียนได้ เรียนรู้ เข้าใจ และตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรมไทย รวมทั้งผู้จัดการศึกษา จัดโครงสร้าง เนื้อหา ของหลักสูตรโดยใช้มรดกวัฒนธรรมเป็นแกน เนื้อหา ความง่าย และลุ่มลึก เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละท้องถิ่น ผู้เรียนเกิดความภูมิใจในความเป็นไทย มีทักษะ ใฝ่เรียน ใฝ่รู้สามารถปรับตัวต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงได้อย่างสมศักดิ์ศรี

8. การเสริมสร้างประชาธิปไตยทางวัฒนธรรม การพัฒนา ความมีวินัยของคนไทย เคารพกฎหมาย และระเบียบของสังคมส่วนใหญ่ มีวิญญูณ สาธารณะ เคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน มีความซื่อสัตย์สุจริต เข้าใจ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมประชาธิปไตย จัดให้มีการปฏิรูป การเมืองในระบบ ให้เอื้อต่อวิถีชีวิต

9. การเผยแพร่ ผลงานของผู้สร้างสรรค์วัฒนธรรมและสินค้าทางวัฒนธรรมให้เป็นที่รู้จักทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ โดยใช้สื่อทุกประเภท

10. การค้นคว้าวิจัย การสำรวจศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูลเพื่อประโยชน์ ในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ถ่ายทอด พัฒนา ส่งเสริม และสนับสนุนงานด้านวัฒนธรรมให้คงอยู่สืบไป

11. การลงทุนทางวัฒนธรรม/อุตสาหกรรมวัฒนธรรม สนับสนุนให้ศิลปินสร้างสรรค์งาน และเพิ่มมูลค่าให้แก่ผลงานของศิลปินเหล่านี้ โดยใช้ยุทธศาสตร์การเผยแพร่ทั้งในระดับชาติและนานาชาติ ควรมีความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นกระทรวงศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม กระทรวงการคลัง กระทรวงอุตสาหกรรม และกระทรวงการต่างประเทศ ร่วมมือกันจัดทำกรอบนโยบายด้านอุตสาหกรรมวัฒนธรรม รวมทั้งจัดทำกฎหมายเพื่อเอื้อแก่การนำสื่อสมัยใหม่เข้ามาใช้ในการสร้างสรรค์งาน

12. การมีส่วนร่วมของประชาชนทางด้านวัฒนธรรม ประชาชนทุกหน่วยของสังคม หน่วยงานทั้งภาครัฐ และเอกชน เห็นความสำคัญของวัฒนธรรม และเข้า ไปมีส่วนร่วมให้การสนับสนุนในการจัดกิจกรรม และ/หรือเป็นอาสาสมัครเข้าร่วมในกิจกรรมวัฒนธรรม เพื่อให้การทำงานวัฒนธรรมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล

กล่าวโดยสรุป รากฐานทางวัฒนธรรมก็คือ รากเหง้าของชีวิตมนุษย์ ที่หล่อหลอมวิถีการดำเนินชีวิตในโลก สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ของคนกับคนอื่น ๆ ที่อยู่ร่วมกันในสังคม คนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งแวดล้อมที่คนสร้างสรรค์ขึ้น ทั้งที่เป็นคติธรรม (Moral) เนติธรรม (Legal Culture) วัตถุธรรม (Material Culture) และสหธรรม (Social Culture) โดยผ่านการเลือกสรรกลั่นกรองอย่างพิถีพิถันและเป็นที่ยอมรับยึดถือปฏิบัติในสังคม มีวิวัฒนาการในการสร้างสรรค์ขึ้นมา จากความรู้ ความเข้าใจ ความสามารถ และการสังสมประสบการณ์ ปรับปรน ให้มีระเบียบ มีกฎเกณฑ์ มีแบบแผนที่ดีงาม ยึดเหนี่ยวจิตใจ สืบต่อกันมาเป็นเวลาอันยาวนาน

ในเบื้องสุดท้ายนี้ จุดมุ่งหมายของวัฒนธรรม ที่สำคัญ ก็คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ที่สมบูรณ์ เพื่อนำไปเป็นเครื่องหล่อหลอมวิถีการดำเนินชีวิตและการสืบทอดเผ่าพันธุ์ของมนุษย์ในแต่ละท้องถิ่น บ่งชี้ความต้องการของมนุษย์ในสังคมแห่งการเรียนรู้ ปฏิบัติในสิ่งที่ดีงามให้ก่อเกิดประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน โดยมีบทบาทกลมกล่อมจิตใจ ให้เกิด ความรัก ความศรัทธา ความสวยงาม ความสามัคคี กลมเกลียวร่วมมือ ร่วมใจ พึ่งพาอาศัยกัน อย่างมีความสุข ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม ก่อให้เกิดความตระหนักถึงคุณค่าของมรดกทางสังคม เพื่อให้เห็นถึงศักดิ์ศรีอันดีงาม ขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณี ความเชื่อ ศาสนา ภาษา การละเล่น และศิลปกรรม ฯลฯ คู่ควรแก่การอนุรักษ์ มีความก้าวหน้าในการพัฒนาการสืบสาน และการเผยแพร่ภูมิปัญญาไปสู่ท้องถิ่นอื่น บ่งบอกถึงความ เป็นเอกลักษณ์ ความเจริญรุ่งเรือง และเกียรติภูมิของชาติให้สอดคล้องกับคนในสังคมวัฒนธรรม

โดยเฉพาะการศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมในเขตจังหวัดสกลนคร ที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติ ความหลากหลายทางเผ่าพันธุ์ และความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดของ วิสุทธิ์ ไบไม้ (2548, หน้า 70) ที่ว่า ความหลากหลายทางวัฒนธรรมทำให้ความเจริญงอกงามของชุมชนท้องถิ่นตามสภาพความหลากหลายทางชีวภาพและการพัฒนาวิถีชีวิตต่อเนื่องกันมาเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือเทคโนโลยีพื้นบ้าน ที่สืบสานถ่ายทอดเรื่อยมาเสมือนเป็น ลายแทงแห่งปัญญา ที่ช่วยนำพาไปสู่แหล่งชุมทรัพย์ทางชีวภาพของชุมชนและของชาติ มรดกตกทอดทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญา นับได้ว่าเป็นทุนทางสังคม (social capital) เราจะสังเกตว่าจังหวัดสกลนคร มีพื้นที่อยู่ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย หรือ อยู่ในดินแดนของภาคอีสาน มีความหลากหลายทางภาษาพูดท้องถิ่น ของชาติพันธุ์ต่างๆ เช่น ภาษาญ้อ ภาษาผู้ไทย ภาษากะเลิง ภาษาไส้ ภาษาโย้ย นอกจากนี้ยังมีภาษาญวน ภาษาจีน ที่ลูกหลานได้ยึดถือปฏิบัติกันมา และสั่งสมเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับธรรมชาติ เชื่อมโยงกับสภาพสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม เสมือนเป็นเบ้าหล่อหลอมและกลมกล่อมจิตใจของคนให้สูงส่งยิ่งขึ้น ดังเช่น การนำรังผึ้งมาทำเทียนถวายพระ โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลออกพรรษา ที่จังหวัดสกลนคร จะนำเอาขี้ผึ้งมาสร้างปราสาทผึ้ง ถวายเป็นพุทธบูชา ในงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง อันเป็นประเพณีที่สอดคล้องกับธรรมชาติ ที่ชุมชนท้องถิ่นในเขตเทศบาลนคร สกลนครได้ยึดถือสืบทอดต่อกันมาหลายชั่วอายุคนจนถึง

ปัจจุบัน ได้ผ่านการพัฒนาประเพณีแห่งปราสาทผึ้ง ในรูปแบบโบราณ มาสู่ปราสาทผึ้ง รูปแบบประยุกต์ ในปัจจุบัน อาจกล่าวได้ว่า เป็นมรดกตกทอดทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งจะได้กล่าวถึงความหมาย ความสำคัญ และประโยชน์ของวัฒนธรรมท้องถิ่น ต่อจากนี้

วัฒนธรรมท้องถิ่น

ความหมายของวัฒนธรรมท้องถิ่น มีนักวิชาการ นักการศึกษา และนักพัฒนาหลักสูตร หลายคนได้เสนอแนวคิดอย่างหลากหลาย ดังนี้

ปัญญา มหาชัย (2553, หน้า 4) ได้กล่าวถึงความหมายของ วัฒนธรรมท้องถิ่น ไว้ว่า วัฒนธรรมท้องถิ่น (Local Culture) ซึ่งเป็นส่วนที่ถือว่า มีความสำคัญอย่างยิ่ง ถึงแม้จะมีความแตกต่างกันบ้างในแต่ละท้องถิ่น ชุมชน แต่ได้สะท้อนถึงรากเหง้า ภูมิปัญญาและแบบวิถีดำเนินชีวิตของชุมชนได้เป็นอย่างดี และถือเป็นมรดกที่มีคุณค่าที่คนรุ่นต่อๆ มา ควรสนใจและเอาใจใส่เป็นอย่างยิ่ง

พลอย มัลลิกะมาส (2557, ออนไลน์) ได้กล่าวถึง ความหมายของ วัฒนธรรมท้องถิ่น ไว้ว่า วัฒนธรรมท้องถิ่น หมายถึง การศึกษาเกี่ยวกับสิ่งที่ตั้งงาม สิ่งที่มีคุณค่า ซึ่งคนในสังคมประพาศหรือแสดงออกมาช้านาน สามารถแบ่งออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่

1. ขนบธรรมเนียมประเพณี และความเชื่อ
2. ภาษา วรรณกรรม ศิลปกรรม และโบราณคดี
3. การละเล่น ดนตรี และการพักผ่อนหย่อนใจ
4. ชีวิต ความเป็นอยู่
5. วิทยาการ

ความสำคัญของวัฒนธรรมท้องถิ่น

ความสำคัญของวัฒนธรรมท้องถิ่น มีผู้รู้ได้กล่าวถึง คือ

วิมล เร่งศึก (2552, หน้า 17 อ้างถึงใน บัญยงค์ เกศเทศ, 2536, หน้า 49) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของวัฒนธรรมท้องถิ่นไว้ว่า “ธรรมชาติของวัฒนธรรมย่อมมีการสืบทอดถ่ายทอดเสมอ โดยเฉพาะในสังคมที่มีการคมนาคมติดต่อกันอย่างกว้างขวาง และรวดเร็ว การแลกเปลี่ยนหรือผสมผสานทางวัฒนธรรมไม่จำกัดเฉพาะในท้องถิ่น หรือภายในประเทศเท่านั้น หากยังขยายขอบเขตออกไปต่างประเทศด้วย”

พลอย มัลลิกะมาส (2557, ออนไลน์) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของ วัฒนธรรมท้องถิ่น ไว้ว่า “วัฒนธรรมท้องถิ่น คือ วิถีชีวิตของคนในแต่ละชุมชน เป็นมรดก สืบทอดกันมา และทุกคนในท้องถิ่นย่อมมีความภาคภูมิใจในการเป็นเจ้าของร่วมกัน ก่อให้เกิดความรักความหวงแหน โดยมีศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นเป็นตัวบ่งชี้ความสำคัญ ของคนในสังคมซึ่งสืบทอดกันมาช้านาน”

ประโยชน์ของวัฒนธรรมท้องถิ่น

ประโยชน์ของวัฒนธรรมท้องถิ่น มีผู้รู้ได้กล่าวถึง คือ

พลอย มัลลิกะมาส (2557, ออนไลน์) ได้กล่าวถึง ประโยชน์ของ วัฒนธรรมท้องถิ่น ไว้ดังนี้

1. เป็นเครื่องมือที่ก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคี สร้าง ความเข้าใจ และการรวมพลังในการสร้างสรรค์บางสิ่งบางอย่างร่วมกันของคนในท้องถิ่น
2. สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของกลุ่มชนที่แตกต่างกันไปตามสภาพ สิ่งแวดล้อม โดยมีศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นตัวกำหนด
3. ให้ความบันเทิงแก่กลุ่มชนในสังคม เช่น การฟังเพลง การร้องเพลง การแสดงมหรสพ ตลอดจนพิธีกรรมและประเพณีในเทศกาลต่างๆ
4. เป็นเครื่องมือให้การศึกษาและเป็นหลักฐานอันสำคัญยิ่งของ ชีวิต ที่ทำหน้าที่อบรมคนในสังคมให้รู้จักรับผิดชอบ ตลอดจนช่วยปลูกฝังคุณธรรมให้แก่คน ในชุมชน
5. เป็นเครื่องฝึกพัฒนาการทางด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคมให้เยาวชนทั่วไป
6. เป็นเครื่องมือในการควบคุมทางสังคม เพราะมนุษย์เป็นสัตว์ สังคมที่จำต้องอยู่ร่วมและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ภายใต้ระเบียบแบบแผนและกฎเกณฑ์ อันเป็นแนวปฏิบัติร่วมกันในสังคมนั้น

2. ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ความหมายของภูมิปัญญา

เพื่อให้ทราบถึงบริบทของภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งมีผู้กล่าวไว้ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (ม.ป.ป., คำนำ)

ได้กล่าวไว้ว่า “คำว่า ภูมิปัญญา เป็นคำที่ใช้กันในหมู่นักการศึกษามานานแล้ว ส่วนคำว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular wisdom) หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local wisdom) หรือ ภูมิปัญญาไทย (Thai wisdom) เป็นคำที่กล่าวถึงกันมากในทศวรรษที่ผ่านมาทั้งองค์กรภาครัฐ (GO) และองค์กรภาคเอกชน (NGO) การเข้าใจเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เข้าใจวัฒนธรรมของชาวบ้านและทำให้เข้าใจภาพรวมวัฒนธรรมของชาติ ดังนั้นเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้าน จึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจในเบื้องต้นเสียก่อนว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านคืออะไรกันแน่ สำคัญอย่างไร และมีแนวทางวิธีการศึกษาและส่งเสริม เผยแพร่อย่างไรบ้าง”

ธนากร สังเขป (2552, หน้า 30) กล่าวไว้ว่า “ภูมิปัญญา เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญ ผ่านกระบวนการขัดเกลาและมีการสืบทอดกันมาเป็นเวลานานกลายเป็นรากฐานของวิถีชีวิตของคนในสังคมแต่ละท้องถิ่น”

เทิดชาย ช่วยบำรุง (2554, หน้า 38 อ้างถึงใน เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2540, หน้า 11-12) ได้กล่าวถึงความหมายของภูมิปัญญา ไว้ว่า “ภูมิปัญญา คือ ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจนที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ใน การปรับตัวและดำรงชีพ ในระบบนิเวศหรือสภาพแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทาง สังคม วัฒนธรรม ที่มีพัฒนาการสืบทอดกันมาเป็นความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจน ที่เป็นผลของการใช้สติปัญญาปรับตัวกับสภาพต่างๆ ในพื้นที่ที่ชุมชนนั้น ตั้งฐานอยู่ การพัฒนาประเทศที่เข้มแข็งไม่สามารถเกิดขึ้นได้ โดยปราศจากความแข็งแกร่ง ของท้องถิ่น และความแข็งแกร่งของท้องถิ่นก็ไม่สามารถเกิดขึ้นได้โดยปราศจากภูมิปัญญา ดังนั้น การนำภูมิปัญญามาใช้ในการพัฒนาท้องถิ่นจึงสามารถเสริมสร้างความเข้มแข็ง ให้กับการพัฒนาประเทศได้เป็นอย่างดี โดยหนังสือ “ภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น เชิงสร้างสรรค์” ได้สรุปบทเรียนการพัฒนาท้องถิ่นของไทยที่ผ่านมา พร้อมกล่าวถึงทุน ภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทย การยกระดับภูมิปัญญาไทยสู่การพัฒนาท้องถิ่น เชิงสร้างสรรค์ และกรณีศึกษาของการยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริม การพัฒนาท้องถิ่น

ที่ประสบความสำเร็จของไทย ซึ่งจะสร้างแรงบันดาลใจแก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต่างๆ ในการนำภูมิปัญญามาใช้เพื่อพัฒนาในด้านต่างๆ อันจะเสริมสร้างฐานรากการพัฒนาที่เข้มแข็งให้กับประเทศไทยต่อไป”

พัชรินทร์ สิริสุนทร (2556, หน้า 425) ได้กล่าวถึงความหมายของ ภูมิปัญญาไว้ว่า “ภูมิปัญญา (Wisdom) หมายถึง องค์ความรู้อันภาพอันแนบแน่นระหว่าง มนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์กับอำนาจเหนือธรรมชาติ ภูมิปัญญา จึงเป็นผลของกระบวนการที่มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับสรรพสิ่งรอบตัว ภายในระบบนิเวศน์ ท้องถิ่นมายาวนาน เป็นกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ผ่านการคิดที่เป็นระบบ ก่อนถูก พัฒนาขึ้นเป็นองค์ความรู้ ซึ่งสอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม เพื่อตอบสนอง ความต้องการของมนุษย์ในด้านการปรับตัวและดำรงชีวิตให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ทั้งด้านกายภาพและด้านสังคมวัฒนธรรม ภูมิปัญญา จึงมีคุณลักษณะที่คล้ายคลึงกับ วัฒนธรรม กล่าวคือ เป็นสิ่งซึ่งไม่คงที่ (Dynamics) มีความหลากหลาย (Differentiation) และการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา (Changeable)”

ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น มีผู้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2553, หน้า 2-3) ได้กล่าวว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคมชุมชนและในตัวผู้รู้เอง เป็นความรู้ ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนนั้นๆ สิ่ง que เรียนรู้ผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิดวิเคราะห์และลงมือปฏิบัติจนเกิดปัญญาในแต่ละท้องถิ่นนั้น จนกระทั่งสิ่งที่เรียนรู้มา จากหลายๆ เรื่อง ได้ถูกประกอบกันขึ้นแล้วตกผลึกเป็นองค์ความรู้ซึ่งจัดว่าเป็นพื้นฐานของ องค์ความรู้สมัยใหม่ que ช่วยในการเรียนรู้เพื่อการแก้ปัญหา ช่วยการจัดการและการปรับตัว ในการดำเนินชีวิตของคนเราจึงควรมีการสืบค้น รวบรวมศึกษาถ่ายทอด พัฒนาและนา ไปใช้ประโยชน์ได้อย่างกว้างขวาง”

วิวิธ วงศ์ทิพย์ (2557, หน้า 329) ได้กล่าวถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง องค์ความรู้ที่เกิดจากการสังเกตประสบการณ์ ความเชื่อ การเรียนรู้ รวมถึงความรู้ความเข้าใจของมนุษย์เกี่ยวกับธรรมชาติเพื่อการพึ่งพาอาศัย หรือใช้ประโยชน์จากธรรมชาติในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ให้ดีขึ้น นอกจากนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนโดยมี การสืบทอดต่อกันมาหลายชั่วอายุคนเป็นระยะเวลายาวนานจนเป็นแบบแผนที่ได้รับ

การยอมรับโดยทั่วไป ทั้งนี้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอาจมีการแบ่งปันหรือแพร่หลายจากชุมชนหนึ่งไปสู่อีกชุมชนหนึ่งจนเกิดการนำไปประยุกต์ใช้และพัฒนาให้มีรูปแบบเฉพาะตามสภาพในแต่ละชุมชน จึงทำให้ไม่มีผู้ใดสามารถอ้างความเป็นเจ้าของภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างเด็ดขาด”

อังคณา เทียนกล้า (2553, หน้า 140) ได้กล่าวว่า “ภูมิปัญญาระดับท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาพื้นบ้าน หมายถึง ความรู้ความสามารถ ทักษะและประสบการณ์ที่เกิดจากการเรียนรู้ การปรับตัว เลือกรสร ปรุงแต่ง สังสมและสืบทอดกันมาเป็นเวลายาวนาน มีลักษณะเฉพาะที่แสดงถึงความเป็นท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมทุกเรื่อง เรื่องในการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่นให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย”

เทิดชาย ช่วยบำรุง (2554, หน้า 38 อ้างถึงใน ปรีชา อุดตระกุล, 2531, หน้า 9) ได้กล่าวถึงความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น ไว้ว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึงความสามารถในการใช้ความรู้เพื่อพัฒนาและดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น มีการถ่ายทอดความรู้ไปใช้ในการพัฒนาท้องถิ่นจนเกิดเป็นความรู้ใหม่ที่มีการใช้และพัฒนาเป็นวงจรไม่จบสิ้น แต่เมื่อพิจารณาความหมายของนักคิดต่างๆ มีผู้ให้ความหมายของภูมิปัญญาและภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้หลากหลาย ดังนี้ ภูมิปัญญาเป็นเรื่องที่สังสมกันมาตั้งแต่อดีตและเป็นเรื่องของการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งต่างๆ โดยผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณีวิถีชีวิต การทำมาหากินและพิธีกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความสัมพันธ์เหล่านี้มีเป้าหมายเพื่อให้เกิดความสุขทั้งในส่วนที่เป็นชุมชน หมู่บ้านและปัจเจก หากเกิดปัญหาความไม่สมดุลขึ้น ก็จะก่อให้เกิดความไม่สงบสุขในหมู่บ้านและชุมชน นอกจากนี้ภูมิปัญญา ยังหมายถึงประสบการณ์ในการประกอบอาชีพในการศึกษาเล่าเรียนด้วย

สรุปความหมายภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึงองค์ความรู้ ความเชื่อ ความสามารถของคนในท้องถิ่นที่ได้จากการสังสม ประสบการณ์และการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน มีการถ่ายทอดความรู้ไปใช้ในการพัฒนาท้องถิ่นและประโยชน์ต่อการดำรงชีพ

ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น มีผู้รู้กล่าวถึง คือ

พัชรินทร์ สิริสุนทร (2556, หน้า 425) ได้กล่าวถึงความสำคัญ
ของ ภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) ประกอบด้วยสาระสำคัญ
2 ประการ ประการแรก คือ ส่วนที่จับต้องได้หรือส่วนที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ ผลผลิตทาง
ภูมิปัญญาต่างๆ เช่น ผ้าทอ งานจักสานและอาหารแปรรูป ประการที่ 2 ส่วนที่จับต้องไม่ได้
เช่น ระบบคิด ความเชื่อ ทัศนคติ และค่านิยม จึงกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญา คือ การผสมผสาน
อย่างมีบูรณาการระหว่างระบบคิดและศักยภาพของมนุษย์ในแต่ละสังคม และหมายถึง
การเชื่อมโยง ทัศนคติ และแสดงพฤติกรรมเพื่อแปรระบบคิดออกมา ให้อยู่ในรูปของ
ผลผลิตที่มีความสอดคล้องกับวิถีคิด ค่านิยม บรรทัดฐาน และวิถีการดำรงชีวิตของมนุษย์
เมื่อต้องเผชิญกับเหตุการณ์และวิกฤตการณ์ต่างๆ”

จากข้อมูลข้างต้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่ผสมผสานระหว่าง
ความคิดและศักยภาพของคนในแต่ละสังคม สอดคล้องกับการเรียนรู้ วิถีคิด ค่านิยม
บรรทัดฐาน และวิถีการดำรงชีวิต ให้เกิดความสมดุลกับความต้องการในชีวิตประจำวัน
ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นเขตเทศบาลนคร จังหวัดสกลนคร
ที่สั่งสม ถ่ายทอดประเพณีแห่งปราสาทผึ้ง ที่สร้างสรรค์ขึ้นบนพื้นฐานความเชื่อในการถวายเป็น
พุทธบูชาที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นปัจจุบันอย่างต่อเนื่องและมีความเชื่อมโยงการ
อนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีแห่งปราสาทผึ้ง โบราณ กับปราสาทผึ้ง ประยุกต์ เข้าร่วมขบวน
แห่ในเทศกาลวันออกพรรษาพร้อมกันได้อย่างลงตัว สร้างความประทับใจ อิ่มเอิบใจ
แลตระกาลตา ก่อให้เกิดสภาวะสมดุลของการอยู่ร่วมกันระหว่างชนชาวยุทธ์ สกลนคร
เผ่าผู้ไทย เผ่าไทลื้อ เผ่ากะเลิง เผ่าไทโย้ย ชาวจีน ชาวญวน ชาวไทยอีสาน ชาวไทยภาคอื่นที่
ย้ายถิ่นฐานเข้ามาทำมาหากินในเมืองสกลนคร ก่อให้เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรม
หลากหลายเชื้อชาติ โดยมีหน่วยราชการ องค์การบริหารส่วนจังหวัด ส่วนอำเภอ
ส่วนตำบล เทศบาลนคร สกลนคร เทศบาลตำบล พ่อค้า ประชาชน โรงเรียน ผู้บริหาร ครู
นักเรียน ภาครอง และชุมชนคุ้มวัดต่างๆ มีส่วนเกี่ยวข้องร่วมมือ ร่วมใจกัน สร้างสรรค์
ปราสาทผึ้ง ทั้งรูปแบบโบราณละรูปแบบประยุกต์ อันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน
คุ้มวัดต่างๆ ที่สืบสานขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น ดังนั้น ผู้วิจัยได้
ดำเนินการจัดการเรียนการสอนการแกะสลักลายปราสาทผึ้งประยุกต์ ในโรงเรียน

ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนสกลราชวิทยานุกูล โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ให้นักเรียนศึกษาองค์ความรู้ลายปราสาทผึ้ง จากชุมชนคุ้มวัดต่างๆ ในเขตเทศบาลนคร นำมาฝึกปฏิบัติโดยการสร้างสรรค์ชิ้นงานการแกะสลักลายปราสาทผึ้งประยุกต์ เพื่อให้สอดคล้องกับประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ในเขตเทศบาลนครสกลนคร ในช่วงเทศกาลออกพรรษา และสอดคล้องกับความสัมพันธ์ของการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ในจุดหมาย ข้อ 5 ได้กำหนดไว้ว่ามีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะที่มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามในสังคม และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข (คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552, หน้า 11) โดยจัดระบบให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี มีประสิทธิภาพ มีจิตสำนึกให้มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย ส่งเสริมขนบธรรมเนียม ประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ในเทศกาลออกพรรษา สร้างความเข้มแข็งในสังคมด้วยความพึงพอใจ

ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ยศ สันตสมบัติ (2542, หน้า 55) ได้กล่าวถึงประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น สามารถแบ่งเป็น 3 หมวด ได้แก่

องค์ความรู้ของชุมชนท้องถิ่น (Local Wisdom) หมายถึง องค์ความรู้วิธีการ ทักษะ นวัตกรรม แนวปฏิบัติ หรือการเรียนรู้ที่เป็นผลมาจากกิจกรรมทางปัญญาในรูปแบบดั้งเดิมของชุมชนท้องถิ่น มีการสืบทอดและพัฒนาจากรุ่นอดีตสู่รุ่นปัจจุบันผ่านกาลเวลา เช่น องค์ความรู้เกี่ยวกับการทำไวน์กระชายดำ การทอผ้าไหม เป็นต้น

การแสดงออกซึ่งศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน (Expression of Folklore) หมายถึง การแสดงออกซึ่งองค์ความรู้และวัฒนธรรมประเพณีพื้นบ้านที่แสดงถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนที่ปรากฏหรือแสดงให้เห็นในรูปแบบต่างๆ เช่น การแสดงออกทางวาจา (เช่น ตำนาน กวีนิพนธ์ ปริศนา เรื่องเล่า) การแสดงออกทางดนตรี (เช่น เพลง ดนตรี) การแสดงออกทางกาย (เช่น การเต้น การแสดงละคร พิธีกรรม) การแสดงออกในสิ่งที่จับต้องได้ (เช่น งานศิลปะ รวมถึง ภาพวาด งานจิตรกรรม) เป็นต้น

ทรัพยากรพันธุกรรม (Genetic Resource) หมายรวมถึง ทรัพยากร พันธุกรรม สิ่งมีชีวิตหรือส่วนหนึ่งส่วนใดของสิ่งมีชีวิต หรือองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับสิ่งมีชีวิต ของระบบนิเวศ ซึ่งมีประโยชน์หรือคุณค่าตามความเป็นจริงและ

ตามศักยภาพ เช่น พืชสมุนไพร ประจำท้องถิ่นที่สามารถนำมาผลิตยารักษาโรคต่างๆ ได้ เป็นต้น เนื่องจากขอบเขตของภูมิปัญญาท้องถิ่นครอบคลุมความรู้หลายด้าน

องค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลกจึงได้แบ่งภูมิปัญญาท้องถิ่น ออกเป็นหมวดต่างๆ ดังนี้

1. องค์ความรู้ทางเกษตรกรรม (Agriculture Knowledge)
2. องค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Knowledge)
3. องค์ความรู้ทางเทคนิค
4. องค์ความรู้ทางยาและการรักษาโรค
5. องค์ความรู้เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพ (Biodiversity related Knowledge)
6. การแสดงออกของศิลปวัฒนธรรมแบบประเพณี (Traditional Culture Expression: TCEs) หรือ การแสดงออกของคติชน (Expression of Folklore) ซึ่งได้แก่
 - 1) การแสดงออกทางวาจา เช่น นิทานพื้นบ้าน บทกวี และ ปริศนาคำทายแบบพื้นบ้าน เครื่องหมายถ้อยคำสัญลักษณ์ และสิ่งบ่งชี้ต่างๆ
 - 2) การแสดงออกทางดนตรี เช่น เพลงพื้นบ้านและดนตรีที่ใช้ เครื่อง บรรเลง
 - 3) การแสดงออกทางท่าทาง เช่น การรำยรำ การละเล่น ละคร รวมถึงรูปแบบทางศิลปะ พิธีกรรม
 - 4) การแสดงออกในรูปของผลงานที่จับต้องได้ เช่น งานศิลปะพื้นบ้าน ได้แก่ ภาพวาด ภาพระบายสี งานแกะสลัก งานปั้น เครื่องถ้วยชาม เครื่องดินเผา งานไม้ งานโลหะ เครื่องเพชรพลอย เครื่องจักรสาน งานเย็บปัก สิ่งทอ เครื่องแต่งกาย งานหัตถกรรม เครื่องดนตรี รูปทรงทางสถาปัตยกรรม

องค์ประกอบของภูมิปัญญาท้องถิ่น

องค์ประกอบของภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังสามารถ แบ่งแยกเพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบของภูมิปัญญาท้องถิ่นออกได้เป็น 4 ระดับ ดังนี้

1. องค์ความรู้ในเรื่องของอาหารและยา
2. องค์ความรู้ในเรื่องระบบการผลิตและการจัดการทรัพยากร

3. ภูมิปัญญาพื้นบ้านที่ปรากฏในรูปความเชื่อ พิธีกรรม

จารีตประเพณีและวิถีปฏิบัติ

4. วิธีคิด

การถ่ายทอดภูมิปัญญา

บุญมา พงษ์ไหมด (2550, หน้า 180) ได้กล่าวถึงวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษโดยผ่านสถาบันสังคม การสังเกตและการเรียนรู้ด้วยตนเอง การถ่ายทอดภูมิปัญญาจึงแบ่งออกเป็นลักษณะใหญ่ๆ ดังนี้

1. การเรียนรู้ด้วยตนเองจากการได้รู้ได้เห็นในตลอดช่วงชีวิตให้เกิดการสะสมประสบการณ์สามารถพัฒนาความรู้เหล่านี้มาใช้ในการดำรงชีวิตแบบพึ่งพาตนเองได้

2. การสืบต่อกันจากบรรพบุรุษ สังคมไทยเป็นสังคมเครือญาติและเป็นสังคมที่มีการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นบรรพบุรุษสู่ลูกหลานลักษณะการถ่ายทอดในระยะแรกจึงเป็นการ เรียนรู้จากการอยู่กันใกล้กัน ฝึกให้ทำไปพร้อมๆ กัน หรือบอกเล่าผู้เรียนต้องฝึกสังเกตจดจำ เอาเอง เรียนรู้จากเอกสารที่บรรพบุรุษได้จดบันทึกไว้ในรูปใบลาน สมุดข่อย

3. การถ่ายทอดในรูปพิธีกรรม การละเล่น บทเพลง ซึ่งแสดงถึงชีวิตความเป็นอยู่พิธีกรรมเป็นการเก็บรวบรวมด้านโบราณคดีและชาติพันธุ์เพื่อให้เห็นในท้องถิ่นได้เข้าใจ

4. การถ่ายทอดในสถาบันการศึกษาต่างๆ ภูมิปัญญาที่ผู้สูงอายุได้เรียนรู้สั่งสมและสืบทอดต่อกันมาจากอดีตถึงปัจจุบันมีอยู่หลากหลายทั้งในด้านเกษตรกรรม ด้านอุตสาหกรรม ด้านแพทย์แผนไทย ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ด้านศิลปกรรม ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านปรัชญา ศาสนา ประเพณี และด้านโภชนาการ

สุมาลี สังข์ศรี (2550, หน้า 99-100) ได้กล่าวไว้ว่า “ภูมิปัญญาด้านต่างๆ เกิดจากการสะสมความรู้ และประสบการณ์อันยาวนานโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ลักษณะต่างๆ แล้วเลือกสรรนำมาประพฤติปฏิบัติ ปรับปรุง พัฒนาให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตของตนเองและคนในสังคม แล้วถ่ายทอดสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน ด้วยวิธีการที่หลากหลายซึ่งวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยทั่วไปที่นิยมใช้กันในทุกภูมิภาค ได้แก่ สาธิตวิธีการ

การสั่งสอนด้วยการบอกเล่าหรือการสอนด้วยวาจา ในรูปของเพลงกล่อมเด็ก คำพังเพย สุภาษิต และการสร้างองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์ ในรูปของตำรา เช่น ตำรายา ตำราปลูกบ้าน ตำราโหราศาสตร์ หรือผูกเป็นวรรณกรรมคำสอน คำตัก ภาษิต คู่มือ แผนที่ และตำนาน นิทาน ฯลฯ”

นอกจากวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาดังกล่าวแล้วยังใช้วิธีฝึกปฏิบัติ วิธีบรรยายประกอบ การสาธิต วิธีบอกเล่า/บรรยาย วิธีเรียนรู้ด้วยตนเองจากสื่อต่างๆ วิธีจัดเป็นรูปแหล่งเรียนรู้ และวิธีถ่ายทอดโดยใช้การแสดงพื้นบ้านเป็นสื่ออีกด้วย อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่นิยมใช้กันอยู่ทุกภูมิภาคมีดังต่อไปนี้

1. การบอกเล่า บรรยาย ด้วยวาจา เป็นวิธีการที่ผู้ถ่ายทอดเป็นฝ่ายบอกเล่า อธิบาย หรือถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์สั่งสมของตนให้แก่ผู้รับการถ่ายทอด ในรูปของคำพูด โดยผู้ถ่ายทอดจะต้องเป็นฝ่ายเตรียมเนื้อหาที่จะพูด วิธีนี้ผู้ถ่ายทอดจะมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้ให้ความรู้ ส่วนผู้รับการถ่ายทอดจะเป็นผู้รับฟัง และจดจำ ความรู้หรือบันทึกสาระสำคัญต่างๆ ที่ได้รับฟังตามไปด้วย

2. การสาธิต เป็นวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่ผู้ถ่ายทอดแสดง หรือกระทำพร้อมกับการบอกหรืออธิบาย เพื่อให้ผู้รับการถ่ายทอดได้ประสบการณ์ตรง ในเชิงรูปธรรม ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจวิธีการ ขั้นตอน และสามารถปฏิบัติได้ การสาธิตที่นิยมใช้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญา คือการสาธิตวิธีการและการสาธิตประกอบการบรรยาย

3. การปฏิบัติจริง อาจหมายรวมถึงการฝึกปฏิบัติในสถานการณ์จริง เป็นวิธีการถ่ายทอดที่ผู้รับการถ่ายทอดลงมือกระทำจริงในสถานการณ์ที่เป็นอยู่จริง โดยผู้ถ่ายทอดเป็นผู้คอยแนะนำ ตรวจสอบและแก้ไข เพื่อให้กระบวนการปฏิบัติถูกต้องตามขั้นตอน และได้ผลงานตามที่ต้องการด้วยวิธีการนี้ผู้รับการถ่ายทอดจะได้เรียนรู้ และสั่งสมประสบการณ์ไปที่ละเล็กละน้อย จนสามารถปฏิบัติได้ด้วยตนเอง นับเป็นวิธีการที่เหมาะสมกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่เน้นทักษะกระบวนการและผลงานที่เกิดจากการปฏิบัติ

4. วิธีถ่ายทอดโดยให้เรียนรู้จากสื่อด้วยตนเอง เป็นวิธีที่จัดเป็นประสบการณ์การเรียนรู้ภูมิปัญญาในรูปของสื่อประสมที่เอื้อต่อการเรียนรู้และทำความเข้าใจด้วยตนเองมากที่สุด เช่น บทเรียนแบบโปรแกรม ศูนย์การเรียนรู้ คอมพิวเตอร์ ช่วยสอน เป็นต้น

5. วิธีถ่ายทอดโดยจัดในรูปแบบของแหล่งเรียนรู้ เป็นการถ่ายทอด ภูมิปัญญาที่จัดเป็นแหล่งเรียนรู้ในลักษณะต่างๆ เช่น พิพิธภัณฑ์ ศูนย์การเรียนรู้ ตลาดนัด ภูมิปัญญา เป็นต้น โดยจัดเป็นแหล่งสำหรับการเรียนรู้ ถ่ายทอดภูมิปัญญาที่เปิดกว้าง สำหรับทุกคนเข้าไปศึกษาหาความรู้ได้ตลอดเวลา การถ่ายทอดโดยวิธีนี้อาจรวมหมายถึง การใช้วิธีลายลักษณ์ในรูปแบบของตำราต่างๆ ที่บันทึกไว้ด้วย

6. วิธีถ่ายทอดโดยใช้การแสดงพื้นบ้านเป็นสื่อ เป็นวิธีที่ใช้การแสดง ที่ชาวบ้านนิยมชมชอบเป็นสื่อในการถ่ายทอดองค์ความรู้ทางภูมิปัญญา โดยที่ผู้รับการ ถ่ายทอดจะได้รับความเพลิดเพลินไปพร้อมๆ กับการเรียนรู้

7. วิธีถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยบันทึกองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์ เช่น ตำราต่างๆ และในรูปแบบของสื่ออื่นๆ เช่น วิดีทัศน์ในรูปแบบของวีซีดี/ดีวีดี เทปเสียง หรือแผ่นซีดี เสียง รวมถึงเว็บไซต์ เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้และสืบสานภูมิปัญญาต่อไป ไม่ให้สูญหาย

อย่างไรก็ตามวิธีการถ่ายทอดที่กล่าวมานี้ แม้ว่าจะเป็นวิธีที่นิยมใช้ในการ ถ่ายทอดภูมิปัญญาแต่ไม่ได้หมายความว่าวิธีใด จะดีกว่าวิธีใด คงไม่มีวิธีการถ่ายทอด ใดเป็นวิธีที่ดีที่สุด หากอยู่ที่การเลือกใช้วิธีการถ่ายทอดให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ ของการถ่ายทอด องค์ความรู้ที่จะถ่ายทอด กลุ่มเป้าหมายที่จะรับการถ่ายทอด และรวมถึง ความพร้อมของผู้ถ่ายทอดเอง ซึ่งอาจต้องใช้หลายวิธีผสมผสานกันไป จึงจะช่วยให้ การถ่ายทอดภูมิปัญญาเกิดประสิทธิภาพสูงสุด

แนวคิดทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเองโดยการสร้างสรรค์

1. การส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง

ความหมายการเรียนรู้ด้วยตนเอง

จากการศึกษาค้นคว้า การเรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นคำที่แปลมาจาก ภาษาอังกฤษว่า Self-directed Learning มีนักการศึกษาได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ ด้วยตนเองไว้หลายแนวความคิด ดังนี้

พัชรี มะแสงสม (2544, หน้า 10) กล่าวว่า “การเรียนรู้ด้วยตนเอง หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนมีเสรีภาพในการใช้ความรู้และความสามารถในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง มีความตระหนักและรับผิดชอบต่อการเรียนของตนเอง

ผู้เรียนจะทำการวางแผนและกำหนด กิจกรรมการเรียนรู้ เลือกแหล่งข้อมูล เลือกวิธีการเรียนรู้และประเมินผลด้วยตนเอง โดยอาจปรึกษาหรือขอความช่วยเหลือจากผู้สอนหรือบุคคลอื่นก็ได้”

ทิตนา แคมมณี (2552, หน้า 125-126) ได้กล่าวว่า “การเรียนรู้ด้วยตนเอง หมายถึง การให้โอกาสผู้เรียนวางแผนการเรียนรู้ด้วยตนเอง ซึ่งครอบคลุม การวินิจฉัยความต้องการในการเรียนรู้ของตน การตั้งเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ การเลือกวิธีการเรียนรู้ การแสวงหาแหล่งความรู้ การรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล รวมทั้งการประเมินตนเอง โดยผู้สอนอยู่ในฐานะ กัลยาณมิตร ทำหน้าที่กระตุ้นและให้คำปรึกษาผู้เรียนในการวินิจฉัยความต้องการกำหนด วัตถุประสงค์ ออกแบบแผนการเรียนรู้ และจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ แหล่งข้อมูล รวมทั้งร่วมเรียนรู้ ไปกับผู้เรียน และติดตามประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วย”

Boud and Griffin (1987, p. 161) ได้กล่าวว่า “การเรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นการที่ผู้เรียนมี จุดมุ่งหมายในการเรียนรู้ที่มาจากความต้องการของตนเอง มีทิศทางการทำงานและความรับผิดชอบ ในงานของตน ไม่ว่าจะสถานการณ์การเรียนเช่นใดและระดับอายุของผู้เรียนจะเป็นเท่าใด”

Borich (1992, p. 17) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ด้วยตนเอง คือ วิธีการเรียนและ วิธีสอนที่กระตุ้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ของตนเองอย่างกระตือรือร้นเพื่อให้ได้ ความรู้โดยผู้เรียนใช้ทักษะกระบวนการเรียนรู้ในระดับสูง ได้แก่ การใช้เหตุผล การคิดแก้ปัญหา และการคิดวิเคราะห์ซึ่งเป็นกระบวนการที่มีความซับซ้อน

สรุปได้ว่า การเรียนรู้ด้วยตนเอง หมายถึง การที่ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามความสนใจ ตามความต้องการของตน โดยวิธีที่ตนเองถนัดและความสนใจ ซึ่งเป็นการพัฒนาผู้เรียนด้านสติปัญญา ความมีเหตุผล ความคิดที่เป็นระบบ ระเบียบ โดยขอความช่วยเหลือจากผู้สอนหรือบุคคลอื่น

ความสำคัญและประโยชน์ของการเรียนรู้ด้วยตนเอง

การจัดกระบวนการเรียนรู้ตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ผู้สอนต้องเปลี่ยนบทบาทตนเอง จากการทำหน้าที่เป็นผู้สอน ผู้ให้ความรู้ จัดการสอน โดยใช้ตนเองเป็นแหล่งเรียนรู้ สอนเน้นเนื้อหา ยึดตำราและแบบฝึกหัดเป็นหลัก มาเป็นบทบาทของผู้อำนวยความสะดวก ส่งเสริมสนับสนุนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง จากประสบการณ์จริง ฝึกทักษะกระบวนการ คิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์

การประยุกต์นำความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา ด้วยกิจกรรมที่หลากหลาย ตามความถนัด ความสนใจ ตอบสนองความแตกต่าง ระหว่างบุคคล เพื่อเสริมสร้าง คุณลักษณะทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่าน ใฝ่รู้ เกิดคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและ คุณลักษณะอันพึงประสงค์ (พจนานุกรมศัพท์สมาน, 2550, หน้า 4) การเรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่แท้จริงมีความสุขและภาคภูมิใจ ในตนเอง สอดคล้องกับความเชื่อที่ว่า ทุกคนมีศักยภาพในการเรียนรู้และการเรียนรู้มีใช้ ถูกสอนอยู่ตลอดเวลา ควรให้ผู้เรียนได้ใช้กระบวนการเรียนรู้ในการเรียนรู้ด้วยตนเอง ดังที่ ลิปปนนท์ เกตุทัต (2534, หน้า 5-7) และ Sheerin (1997, p. 44) ได้กล่าวถึงความสำคัญ และประโยชน์ของการเรียนรู้ด้วยตนเองว่า “เป็นวิธีการสนับสนุนผู้เรียนให้มีความเป็นอิสระ ดังนั้นการเรียนรู้โดยพึ่งพาตนเองจะช่วยให้ผู้เรียน ปรับเปลี่ยนรูปแบบการเรียนรู้จากการ ยึดผู้สอนเป็นหลักไปสู่วิธีการเรียนรู้ด้วยตนเอง คือ การส่งเสริม ให้ผู้เรียนสร้างจุดมุ่งหมาย ในการเรียนรู้ของตนเองและดำเนินการเพื่อไปยังจุดมุ่งหมายนั้น”

Knowles (1975, pp. 37-38) ได้กล่าวถึงความสำคัญและประโยชน์ ของการเรียนรู้ด้วยตนเอง สรุปได้ดังนี้

1. บุคคลที่เรียนรู้ด้วยการริเริ่มของตนเองจะเรียนได้มากกว่าดีกว่า มีความตั้งใจมีจุดมุ่งหมายและมีแรงจูงใจสูงกว่า สามารถนำประโยชน์จากการเรียนรู้ไป ใช้ได้ดีกว่าและยาวนานกว่าคนที่เรียนโดยเป็นเพียงผู้รับ หรือรอการถ่ายทอดจากผู้สอน เท่านั้น
2. การเรียนรู้ด้วยตนเองส่วนใหญ่มีลักษณะที่เป็นไปโดยธรรมชาติ ตามพัฒนาการทาง จิตวิทยา ทำให้บุคคลสามารถพัฒนาตนเองให้มีวุฒิภาวะขึ้น เช่น จากความต้องการพึ่งพา ผู้อื่นไปสู่ความเป็นตัวของตัวเอง จากความสามารถต่ำไปสู่ ความสามารถที่สูงขึ้น และจากการมีความรับผิดชอบต่ำไปสู่การมีความรับผิดชอบที่สูงขึ้น จนถึงความสามารถในการนำตนเอง
3. การเรียนรู้ด้วยตนเองทำให้ผู้เรียนมีความรับผิดชอบ ซึ่งเป็นลักษณะ ที่สอดคล้องกับการพัฒนาการใหม่ๆ ทางการศึกษา เช่น หลักสูตรใหม่ ห้องเรียนแบบเปิด ศูนย์บริการวิชาการ โครงการการศึกษาอิสระ มหาวิทยาลัยเปิดและอื่นๆ ที่เน้นให้ผู้เรียน รับผิดชอบการเรียนรู้ด้วยตนเอง

4. การเรียนรู้ด้วยตนเองทำให้ผู้เรียนสามารถปรับตนเองให้อยู่และทันต่อการเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ในโลกการเรียนรู้ด้วยตนเองจึงเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องไปตลอดชีวิต

ประเภทของการเรียนรู้ด้วยตนเอง

Gagne & Briggs (1984, p. 187) ได้แบ่งประเภทของการเรียนรู้ด้วยตนเองไว้ดังนี้

1. แผนการเรียนรู้อิสระ เป็นการเรียนรู้ที่ผู้สอนกับผู้เรียนตกลงกันในเรื่องของจุดมุ่งหมายของการเรียนแล้วให้ผู้เรียนศึกษาค้นคว้าให้บรรลุจุดมุ่งหมายเฉพาะที่กำหนดเอาไว้ แต่วิธีการศึกษานั้นเป็นเรื่องของผู้เรียน ผู้สอนอาจแนะนำและจัดเตรียมวัสดุไว้ให้
2. ศึกษาด้วยการควบคุมตนเอง เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนต้องศึกษาค้นคว้าจากสื่อการเรียนรู้ต่างๆ ด้วยตนเอง ผู้สอนช่วยแนะนำและจัดหาเอกสาร วัสดุ ตลอดจนสิ่งอำนวยความสะดวกไว้ให้
3. โปรแกรมการเรียนรู้ ซึ่งผู้เรียนเป็นศูนย์กลางเป็นโปรแกรมการเรียนรู้ที่จัดขึ้นกว้างๆ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเลือกเรียนโดยมีวิชาหลัก วิชาเสริม และวิชาเลือก
4. การเรียนตามความเร็วของตนเอง เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเรียนตามอัตราความเร็ว หรือความสามารถของตนเอง มีการกำหนดจุดมุ่งหมายไว้ ตลอดจนเกณฑ์ต่างๆ ไว้เหมือนกันต่างกัน ที่เวลาที่ใช้ในการเรียน
5. การเรียนรู้ที่ผู้เรียนกำหนดขึ้นเอง เป็นการเรียนรู้ที่ให้อิสระแก่ผู้เรียน ในการเลือก จุดมุ่งหมายของการเรียนด้วยตนเอง ทดสอบเอง มีอิสระในการเลือกจุดมุ่งหมายใดก็ได้

สรุปได้ว่า การเรียนรู้ด้วยตนเองมีความสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากการศึกษาในยุคปัจจุบันมุ่งเน้นให้ผู้เรียนสามารถแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง และเรียนรู้อย่างต่อเนื่องเพราะความรู้ต่างๆ ไม่เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นในห้องเรียนหรือโรงเรียนเพียงอย่างเดียว ความรู้เกิดจากแหล่งต่างๆ รอบตัว และวิทยาการใหม่ๆ เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา ส่วนประเภท ของการเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นวิธีการเรียน ที่ผู้เรียน

ต้องการที่จะเรียนรู้ มีการเก็บรวบรวมข้อมูลและ ประเมินผลการเรียน มีความรับผิดชอบ ต่อหน้าที่ ผู้สอนเป็นเพียงผู้คอยชี้แนะและจัดเตรียมวัสดุ หรืออุปกรณ์ไว้ให้ และเรียนรู้ ตามความสามารถ

2. แนวคิดและทฤษฎีคอนสตรัคชันนิสซึม (Constructionism)

ในการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Child Center) เพื่อก้าวไปสู่ สังคมในศตวรรษที่ 21 นั้น ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้มุ่งเน้น ผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่า ทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเอง ได้เต็มศักยภาพ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551, หน้า 4) ฉะนั้น วิธีการทางการศึกษาจึงต้อง พยายามปรับปรุงให้สอดคล้องกับเวลา และสภาพแวดล้อม การศึกษามีใช้การสอนให้คน ยึดมั่นในความจริง ความรู้ และค่านิยมที่คงที่หรือถูกกำหนดไว้ตายตัว หากจะต้องหาทาง ปรับปรุงการศึกษาเพื่อเป็นหนทางไปสู่การค้นพบความรู้ใหม่ๆ อยู่เสมอ เนื่องจากเวลา ผ่านไปปรากฏการณ์ทางธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไป ความรู้นั้นก็อาจเปลี่ยนแปลงได้ มนุษย์มี ความอยากรู้อยากเห็นเป็นพื้นฐาน ในฐานะผู้สอนและผู้วิจัยเห็นว่าการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้ด้วยตนเองเป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่ช่วย เสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ตามศักยภาพได้อย่างเต็มที่ โดยยึดแนวคิดและทฤษฎีการเรียนรู้ ตามทฤษฎีการสร้าง ความรู้ด้วยตนเอง ทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเองโดยการสร้างสรรค์ชิ้นงาน และทฤษฎี พหุปัญญา ซึ่งเป็นทฤษฎีที่ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางผู้วิจัยได้ศึกษาส่วนที่เป็นประเด็น สำคัญของทฤษฎี และส่วนที่เป็นการประยุกต์ใช้ทฤษฎีในการจัดการเรียนรู้ โดยใช้ทฤษฎี คอนสตรัคชันนิสซึม (Constructionism) เป็นทฤษฎีทางการศึกษาที่พัฒนาขึ้นโดย Professor Seymour Papert แห่ง M.I.T. (Massachusetts Institute of Technology) ทฤษฎี คอนสตรัคชันนิสซึม (Constructionism) หรือทฤษฎีการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง เป็นทฤษฎีการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นผู้สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง

ทฤษฎีคอนสตรัคชันนิสซึม มีสาระสำคัญที่ว่า ความรู้ไม่ใช่มาจากการสอน ของครูหรือผู้สอนเพียงอย่างเดียว แต่ความรู้จะเกิดขึ้นและสร้างขึ้นโดยผู้เรียนเอง การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดีก็ต่อเมื่อผู้เรียนได้ลงมือกระทำด้วยตนเอง (Learning by doing) นอกจากนั้นมองลึกลงไปถึงการพัฒนาการของผู้เรียนในการเรียนรู้ซึ่งจะมี มากกว่าการได้ ลงมือปฏิบัติสิ่งใดสิ่งหนึ่งเท่านั้น แต่ยังรวมถึงปฏิกริยาระหว่างความรู้ในตัวของผู้เรียนเอง ประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมภายนอก หมายความว่า ผู้เรียนจะสามารถเก็บข้อมูลจาก สิ่งแวดล้อมภายนอกและเก็บเข้าไปเป็นโครงสร้าง ของความรู้ภายในสมองของตนเอง

ขณะเดียวกันก็สามารถเอาความรู้ภายในที่ตนเองมีอยู่แล้วแสดงออกมาให้เข้ากับ สิ่งแวดล้อมภายนอกได้ ซึ่งจะเกิดเป็นวงจรต่อไปเรื่อยๆ ได้ คือ ผู้เรียนจะเรียนรู้เอง จากประสบการณ์ สิ่งแวดล้อมภายนอก แล้วนำข้อมูลเหล่านี้กลับไปปรับเข้าไบบ้านที่กในสมอง ผสมผสานกับความรู้ภายในที่มีอยู่ แล้วแสดงความรู้ออกมาสู่สิ่งแวดล้อมภายนอก ดังนั้น ในการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง (Learning by doing) จะได้ผลดีถ้าหากว่าผู้เรียนเข้าใจ ในตนเอง มองเห็นความสำคัญในสิ่งที่เรียนรู้และสามารถเชื่อมโยงความรู้ระหว่างความรู้ ใหม่กับความรู้เก่า (รู้ว่าตนเองได้เรียนรู้อะไรบ้าง) และสร้างเป็นองค์ความรู้ใหม่ขึ้นมา ซึ่งทั้งหมดจะอยู่ภายใต้ประสบการณ์และบรรยากาศที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้นั่นเอง

Seymour Papert ได้ให้ความเห็นว่า ทฤษฎีการศึกษาการเรียนรู้ ที่มีพื้นฐาน อยู่บนกระบวนการการสร้าง 2 กระบวนการด้วยกัน สิ่งแรก คือ ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยการ สร้างความรู้ใหม่ขึ้นด้วยตนเอง ไม่ใช่รับแต่ข้อมูลที่ล้นไหลเข้ามาในสมองของผู้เรียนเท่านั้น โดยความรู้จะเกิดขึ้นจากการแปลความหมายของประสบการณ์ที่ได้รับ สิ่งที่สอง คือ กระบวนการเรียนรู้จะมีประสิทธิภาพมากที่สุด หากกระบวนการนั้นมีความหมายกับ ผู้เรียนคนนั้น การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดีก็ต่อเมื่อได้รับประสบการณ์ตรงหรือลงมือทำด้วย ตนเอง (Learning by doing) ได้มีส่วนร่วมในการสร้างที่มีความหมายกับตนเอง ทำให้ผู้เรียน สามารถเชื่อมโยงผสมผสานความรู้ระหว่างความรู้ใหม่กับความรู้ ที่มีอยู่เดิมและสร้างเป็น องค์ความรู้ใหม่ขึ้นมา การลงมือทำด้วยตนเองโดยการได้ทำสิ่งที่ตนเองชอบหรือสนใจ ซึ่งในขณะที่ทำสิ่งที่ตนเองสนใจหรือชอบก็จะได้รับความรู้จากกระบวนการที่ทำไปพร้อมๆ กัน

จากสาระสำคัญดังกล่าว เมื่อเราสังเกตตัวเองขณะที่เข้าร่วมอบรม จะเห็น ว่ามีสาระสำคัญที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ตามทฤษฎี Constructionism กล่าวคือ เราได้เรียนรู้ โดยการลงมือทำด้วยตนเอง (Learning by doing) เราทำสิ่งที่เราสนใจอยากจะทำและทำใน สิ่งที่เราเป็นผู้คิดเองว่าจะทำอะไร ไม่มีใครบังคับ ในขณะที่ทำเราก็จะเรียนรู้สิ่งต่างๆ ที่เป็น ความรู้ไปพร้อมๆ กัน เราได้จัดกระบวนการเรียนรู้ตามแนวทางที่เหมาะสมของเราเอง เราเกิดความใส่ใจกับงานของเรา, เกิดความสุขในการทำงาน, เกิดความภาคภูมิใจ เมื่อทำ สำเร็จในการทำสิ่งต่างๆ ที่เราคิดเอง แม้บางครั้งเมื่อเกิดปัญหาขึ้นเราก็จะพยายามหา วิธีการแก้ไขปัญหตามแนวทาง ที่เราถนัดและเป็นแนวทางที่เหมาะสมกับตัวเราเอง สังเกต ว่าในขณะที่เราสนใจทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งอยู่อย่างตั้งใจเราจะไม่ลดละความ พยายาม เราจะคิด หาวิธีการแก้ไขปัญหานั้นจนได้ ลักษณะการเรียนรู้อย่างมีความสุขนี้ครูหลายคนอยากให้ เกิดขึ้น แต่กระบวนการนี้จะเกิดขึ้นได้อย่างไรและมีวิธีการอย่างไร ปัญหานี้หลายๆ ท่าน

คงเคยคิดอยู่ในใจ ซึ่งเรื่องตัวนี้ผมเองก็เคยสังเกตจากการเข้าร่วมอบรมอยู่หลายครั้งและพบว่า การอบรมส่วนใหญ่อยู่ภายใต้เงื่อนไข 3 ประการ คือ

1. ผู้เรียนได้ลงมือประกอบกิจกรรมด้วยตนเอง (ได้สร้างงาน)

ตามความสนใจ ตามความชอบหรือความถนัดของแต่ละบุคคล

2. ผู้เรียนได้อยู่ในบรรยากาศและสภาพแวดล้อมในการเรียนรู้ที่ดี มีทางเลือกในการเรียนรู้ที่หลากหลาย (Many Choice) และเหมาะสำหรับการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองอย่างมีความสุข

3. มีเครื่องมืออุปกรณ์ในการประกอบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสม โดยเครื่องมือนั้นจะต้องใช้สร้างงานอย่างสอดคล้องกับ 2 ข้อที่ได้กล่าวมา คือ

3.1 มีทางเลือกในการเรียนรู้ที่หลากหลาย (Many Choice)

3.2 การได้สร้างสิ่งที่มีความหมายกับตนเองอันจะนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง

สรุปได้ว่า ทฤษฎีคอนสตรัคชันนิสซึม (Constructionism) หรือทฤษฎีการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง เป็นทฤษฎีการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นผู้สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ทฤษฎีคอนสตรัคชันนิสซึม มีสาระสำคัญที่ว่า ความรู้ไม่ใช่มาจากการสอนของครูหรือผู้สอนเพียงอย่างเดียว แต่ความรู้จะเกิดขึ้นและถูกสร้างขึ้นโดยผู้เรียนเอง การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดีก็ต่อเมื่อผู้เรียนได้ลงมือกระทำด้วยตนเอง (Learning by doing) มีพื้นฐานอยู่บนกระบวนการการสร้าง 2 กระบวนการด้วยกัน

สิ่งแรก คือ ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยการสร้างความรู้ใหม่ขึ้นด้วยตนเอง ความรู้จะเกิดขึ้นจากการแปลความหมายของประสบการณ์ที่ได้รับ หากเป็นประสบการณ์ตรงที่ผู้เรียนเป็นผู้กระทำด้วยตนเองจะทำให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมาย

สิ่งที่สอง คือ กระบวนการการเรียนรู้จะมีประสิทธิภาพมากที่สุด หากกระบวนการนั้นมีความหมายกับผู้เรียนคนนั้น

ดังนั้น ในกระบวนการสอนของครูจึงควรให้ผู้เรียนได้สร้างองค์ความรู้จากสิ่งที่มีอยู่และพัฒนาต่อยอดไปด้วยตัวของเขาเอง การสอนแบบครูเป็นศูนย์กลางควรจะต้องปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับเนื้อหาสาระและเน้นที่ตัวผู้เรียนเป็นหลัก การสอนแบบยึดเหยียดความรู้จะทำให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้น้อยกว่าการให้ผู้เรียนสร้างความรู้

ด้วยตนเองอย่างไร ครูควรจะต้องมีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ในการสอนของตนเองแต่ละครั้งให้ชัดเจน พิจารณาเนื้อหาสาระที่จะสอนและวิธีการสอนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ และควรให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้มากที่สุดหรืออย่างน้อยก็ได้มีโอกาสคิดพิจารณาด้วยตัวเอง เพื่อให้ความรู้ที่สอนนั้นมีความหมายกับตัวผู้เรียนเอง

ทิตินา แชมมณี (2552, หน้า 85–98) ได้กล่าวไว้ มีดังนี้ ทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเอง (Constructivism) ทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเองเป็นทฤษฎีการเรียนรู้ที่มีพื้นฐานทางจิตวิทยา ปรัชญา และมานุษยวิทยาโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากจิตวิทยา ด้านปัญญาเป็นทฤษฎีที่อธิบายถึง การได้มาซึ่งความรู้และนำความรู้ขึ้นมาเป็นของตนเองได้อย่างไร ซึ่ง Perkin ได้อธิบายว่า Constructivism คือ การที่ผู้เรียนไม่ได้รับเอาข้อมูล และเก็บข้อมูลความรู้ขึ้นมาเป็นของตนเองทันที แต่จะแปลความหมาย ของข้อมูลความรู้เหล่านั้น โดยประสบการณ์ของตนและเสริมขยายและทดสอบการแปล ความหมายของตนด้วย ซึ่งสัมพันธ์กับทฤษฎีพัฒนาการทางปัญญาของ Piaget และ Vygotsky ที่มีความเชื่อว่าการเรียนรู้เกิดจากการค้นพบและประสบการณ์ ทฤษฎีนี้เกิดจากความคิดที่ว่า การเรียนรู้เกิดขึ้นได้จากการที่แต่ละบุคคลได้สร้างความรู้ขึ้นและทำให้สำเร็จ โดยผ่านกระบวนการของความสมดุล ซึ่งกลไกของความสมดุลเป็นการปรับตัวของตนเอง ให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม เพื่อให้อยู่ในสภาพสมดุล ประกอบด้วย กระบวนการ 2 อย่าง คือ

1. การซึมซาบหรือดูดซึม (Assimilation) เป็นกระบวนการที่มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม และซึมซาบหรือดูดซึมเอาประสบการณ์ใหม่เข้าสู่ประสบการณ์เดิมที่เหมือนหรือคล้ายคลึงกัน โดยสมองจะปรับเอาประสบการณ์ใหม่เข้ากับความคิด ความรู้ในโครงสร้างที่เกิดจากการเรียนรู้เดิมที่มีอยู่
2. การปรับโครงสร้างทางปัญญา (Accomodation) เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องมาจากกระบวนการซึมซาบหรือดูดซึม คือ เมื่อได้ซึมซาบหรือดูดซึมเอาประสบการณ์ใหม่เข้าไป ในโครงสร้างเดิมแล้วทำการปรับประสบการณ์ใหม่ให้เข้ากับโครงสร้างของความรู้เดิมที่มีอยู่สมองแต่ถ้าไม่เข้ากันจะสร้างโครงสร้างใหม่ขึ้นมาเพื่อรับประสบการณ์ใหม่นั้น ทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเอง ผู้เรียนจะปะทะสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมการเรียนรู้ของแต่ละบุคคลจะมีระดับแตกต่างกันไป เรียกได้ว่าสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลมากขึ้นเป็นลำดับ และผู้เรียนควบคุมการเรียนรู้ด้วยตนเอง ทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเองมี หลักการว่า การเรียนรู้คือ การแก้ปัญหาซึ่งขึ้นอยู่กับ การค้นพบของ

แต่ละบุคคล และผู้เรียนมีแรงจูงใจจากภายใน ผู้เรียนจะเป็นผู้กระตือรือร้น มีการควบคุมตนเองและเป็นผู้ที่มีการตอบสนอง ด้วยจุดมุ่งหมายของการสอนจะมีการยืดหยุ่นโดยยึดหลักว่า ไม่มีวิธีการสอนใดที่ดีที่สุด ดังนั้น เป้าหมายของการออกแบบการสอนก็ควรจะต้องพิจารณาเกี่ยวกับการสร้างความคิดหรือปัญญา ให้เป็นเครื่องมือ สำหรับนำเอาสิ่งแวดล้อมของการเรียนที่มีประโยชน์มาช่วยให้เกิดการสร้างความรู้ ให้แก่ผู้เรียน แนวคิดทฤษฎีนี้ได้แก่

2.1 ผู้เรียนมีการปะทะสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม บุคคล เหตุการณ์ และสิ่งอื่นๆ และผู้เรียน จะปรับตนเองโดยการดูดซึม สร้างโครงสร้างทางปัญญาใหม่ และกระบวนการของความสมดุล เพื่อรับสิ่งแวดล้อมหรือความจริงใหม่เข้าสู่ความคิดของตนเองได้

2.2 ในการนำเสนอหรืออธิบายความจริงที่ผู้เรียนสร้างขึ้นนั้น ผู้เรียนจะสร้างรูปแบบหรือตัวแทนของสิ่งของปรากฏการณ์ และเหตุการณ์ขึ้นในสมองของผู้เรียนเอง ซึ่งอาจแตกต่างกันไป ในแต่ละบุคคล ผู้เรียนอาจมีผู้ให้คำปรึกษา (Mentor) เช่น ครูผู้สอนหรือบุคคลที่เกี่ยวข้อง เพื่อช่วยให้ได้สร้างความหมายต่อความจริงหรือความรู้ที่ผู้เรียนได้รับเอาไว้แต่อย่างไรก็ตาม ความหมาย เหล่านั้นจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้

3. ผู้เรียนจะควบคุมการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self-regulated Learning) การประยุกต์ใช้ทฤษฎีในการเรียนรู้

3.1 ผู้สอนต้องให้บริบทการเรียนรู้ที่มีความหมาย เพื่อสนับสนุนแรงจูงใจภายในของผู้เรียนและการควบคุมการเรียนรู้ด้วยตนเองของผู้เรียน

3.2 สร้างรูปแบบการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ จากสิ่งที่รู้แล้ว ไปสู่สิ่งที่ไม่รู้ รูปแบบนี้จะคล้ายกับทฤษฎีการเรียนรู้ที่มีความหมายของ Ossuebell คือ ให้เรียนรู้จากสิ่งที่มีประสบการณ์มาก่อน ไปสู่สิ่งที่เป็นเรื่องใหม่

3.3 สร้างให้เกิดความสมดุลระหว่างการเรียนรู้แบบอนุมาน (Deductive) และอุปมาน (Inductive) คือ เรียนจากเรื่องทั่วไปไปสู่เรื่องเฉพาะเจาะจงและเรียนจากเรื่องเฉพาะหรือตัวอย่างต่างๆ ไปสู่หลักการ โดยให้มืออย่างสมดุลไม่มากน้อยกว่ากัน เพื่อให้รู้วิธีการเรียนในการแก้ปัญหา ทั้ง 2 แนวทาง

3.4 เน้นประโยชน์ของความผิดพลาดแต่ทั้งนี้การผิดพลาดนั้นจะเกิดประโยชน์ ก็ต่อเมื่อเป้าประสงค์ของกิจกรรมนั้นชัดเจน เพื่อผู้เรียนจะได้หาวิธีแก้ไขข้อผิดพลาดไปสู่เป้าประสงค์นั้นได้ถูกต้อง

3.5 ให้ผู้เรียนคาดการณ์ล่วงหน้า และรักษาไว้ซึ่งการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตามโอกาสอันวาย เนื่องจากทฤษฎีการเรียนรู้ไม่มีการกำหนดแนวทางการคิดอย่างแน่นอนตายตัว ดังนั้นผู้เรียน อาจแสวงหาประสบการณ์การเรียนรู้ได้ตามสภาพแวดล้อมหรือเหตุการณ์ที่อำนวยให้

สรุปได้ว่า ทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเองเป็นทฤษฎีที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการสร้างความรู้ (Process of Knowledge Construction) ของบุคคลในการสร้างความรู้ความเข้าใจจากประสบการณ์ จะไม่เน้นการให้เนื้อหาที่ผู้เรียนจะต้องเรียน แต่เน้นที่ตัวผู้เรียนและประสบการณ์ ของผู้เรียน นอกจากกระบวนการเรียนรู้จะเป็นกระบวนการปฏิสัมพันธ์ภายในสมอง (Internal Mental Interaction) แล้วยังเป็นกระบวนการทางสังคมด้วย การสร้างความรู้จึงเป็นกระบวนการ ทั้งด้านสติปัญญาและสังคมควบคู่กันไปหลักการจัดการเรียนการสอนตามทฤษฎีนี้จะมุ่งเน้นไปที่เป้าหมายของการสอนจะเปลี่ยนจากการถ่ายทอดให้ผู้เรียนได้รับสาระความรู้ที่แน่นอนตายตัว ไปสู่การสาธิตกระบวนการแปลและสร้างความหมายที่หลากหลาย ผู้เรียนจะต้องเป็นผู้จัดกระทำกับข้อมูลหรือประสบการณ์ต่างๆ และจะต้องสร้างความหมายให้กับสิ่งนั้นด้วยตนเอง โดยการให้ผู้เรียนอยู่ในบริบทจริง ผู้เรียนได้มีบทบาทในการเรียนรู้อย่างเต็มที่ ผู้สอนเป็นเพียงผู้ให้ความร่วมมือ และอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ของผู้เรียนเท่านั้น

กระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ใช้แบบ 5 STEPs

ตามแนวทางของโรงเรียนบ้านสันกำแพง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเองโดยการสร้างสรรค์ชิ้นงาน ดังนี้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2556, หน้า 25-29)

ขั้นตอนที่ 1 จุดประกายความคิด (Sparkling)

ครูใช้กิจกรรม วิธีการ หรือสื่อ กระตุ้นให้นักเรียนเกิดความอยากรู้ และเห็นแนวทางในการแสวงหาความรู้ นำไปสู่ความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาสาระ

ขั้นตอนที่ 2 สะกิดให้ค้นคว้า (Searching)

ครูใช้กิจกรรม หรือหัวข้อ เรื่องราว ที่น่าสนใจชวนให้ศึกษาค้นคว้า จากสื่อ แหล่งเรียนรู้ต่างๆ โดยอาจต้องสืบค้นจากคอมพิวเตอร์เพื่อหาข้อมูลเพิ่มเติม หรือหาคำตอบด้วยตนเอง

ขั้นตอนที่ 3 นำพาสู่การปฏิบัติ (Studying)

ฝึกให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติ เรียนรู้ด้วยตนเองในลักษณะเป็นกลุ่ม เป็นรายบุคคล จนเกิดทักษะและเรียนรู้การแก้ปัญหาด้วยตนเอง

ขั้นตอนที่ 4 จัดองค์ความรู้ (Summarizing)

มุ่งเน้นให้ผู้เรียนนำความรู้ความเข้าใจจากการเรียนรู้ และฝึกปฏิบัติ การแก้ปัญหาหรือประยุกต์ใช้ จนสามารถสรุปเป็นองค์ความรู้ของตนเองได้ อย่างเป็นระบบ

ขั้นตอนที่ 5 นำเสนอควบคู่การประเมิน (Show and Sharing)

ฝึกผู้เรียนให้รู้จักวางแผนในการนำเสนอความรู้ ผลงานของตนเอง อย่างมีความคิดสร้างสรรค์ด้วยเทคนิควิธีต่างๆ เช่น การจัดนิทรรศการ การจัดทำวีดิทัศน์ การใช้คอมพิวเตอร์ และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในด้านผลงาน ความคิด วิธีการและ ข้อเสนอแนะ นำไปสู่การพัฒนาผลงานและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

บริบทอำเภอเมืองสกลนครและประเพณีแห่ปราสาทผึ้งสกลนคร

1. บริบทอำเภอเมืองสกลนคร

จังหวัดสกลนคร เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ซึ่งเป็นแหล่งชุมชนตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์สืบเนื่องจวบจนปัจจุบัน ทั้งนี้จังหวัดสกลนคร ยังเป็นเมืองเก่าแก่ที่มีความสำคัญและหลากหลายในด้านต่างๆ โดยเฉพาะทางด้าน ลิงแวดล้อมทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ สังคม การเมือง ศาสนา และวัฒนธรรมทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่นและเป็นจังหวัดศูนย์กลางในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และ ศูนย์กลางทางการศึกษา อันเป็นสถานที่ตั้งของสถานศึกษาขนาดใหญ่ใน กลุ่มจังหวัดสนุก ได้แก่ จังหวัดสกลนคร นครพนม และมุกดาหาร

เขตเทศบาลนครสกลนครมีพื้นที่ 54.54 ตารางกิโลเมตร มีพิกัดตั้งอยู่ ระหว่างเส้นรุ้งที่ 16 องศา 45 ลิปดา ถึง 18 องศา 00 ลิปดาเหนือ และเส้นแวงที่ 103 องศา 15 ลิปดาตะวันออก ห่างจากกรุงเทพมหานครทาง รถยนต์ประมาณ 633 กิโลเมตร

สูงจากระดับน้ำทะเล 172 เมตร ประกอบด้วยพื้นที่เกษตรกรรม 3 ตารางกิโลเมตรและพื้นที่อุตสาหกรรม 1.5 ตารางกิโลเมตร สภาพพื้นที่ทั่วไปเป็นที่ราบสูง ส่วนมากเป็นดินปนทราย มีภูเขาเป็นทิวทัศน์ทางด้านตะวันตกและทางทิศใต้ ส่วนด้านทิศตะวันออกและทิศเหนือเป็นที่ราบต่ำ มีหนองหานซึ่ง มีน้ำขังอยู่ตลอดปี ในฤดูแล้งบริเวณหนองหานบางตอนแห้งกลายเป็นทุ่งหญ้าใช้เป็นที่เลี้ยงสัตว์ การระบายน้ำในเขตเทศบาลทุกจุดจะมุ่งลงสู่หนองหานประมาณร้อยละ 60 หนองสนมร้อยละ 30 และแหล่งน้ำอื่นๆ ร้อยละ 10

วัฒนธรรมและภูมิปัญญา เขตเทศบาลนครสกลนคร ที่น่าสนใจมีข้าวฮางเป็นยา กินปลาเป็นหลัก กินผักเป็นพื้น กินสิ่งอื่นเป็นรอง ข้าวฮางเป็นข้าวสารแปรรูปที่ผลิตขึ้นตามกรรมวิธี ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของชาวไทยอีสานมาตั้งแต่เดิม โดยการนำเอาข้าวเปลือกมาแช่น้ำไว้ เพื่อกระตุ้นให้สารอาหารต่างๆ จากเปลือกข้าวซึมเข้าไปในเมล็ดข้าว แล้วจึงนำมานึ่ง เพื่อจัดเก็บสารอาหารให้คงไว้ แล้วนำข้าวเปลือกไปตากให้แห้ง และนำไปสีโดยเครื่องสีข้าวกะเทาะเปลือก ทั้งนี้การนำข้าวเปลือกมาแช่น้ำ เพื่อกระตุ้นให้เกิดการงอกของข้าว จะทำให้ผลิตสารชนิดหนึ่งขึ้นมา คือ สาร GABA (กาบาร์) ที่มีส่วนในเรื่องความจำและเป็นสารอาหารที่มีประโยชน์ต่อร่างกาย

เครื่องจักสาน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือภาคอีสาน เป็นภาคที่มีพื้นที่กว้างใหญ่ครอบคลุมหลายจังหวัด ได้แก่ จังหวัดกาฬสินธุ์ ขอนแก่น ชัยภูมิ นครพนม นครราชสีมา บุรีรัมย์ มหาสารคาม ยโสธร ร้อยเอ็ด เลย ศรีสะเกษ สกลนคร สุรินทร์ หนองคาย อุดรธานี อุบลราชธานี หนองบัวลำภู มุกดาหาร ภาคอีสานเป็นดินแดนที่แยกจากที่ราบภาคกลาง โดยมีภูเขาที่ยกขึ้นมา ประคองขอบของที่ราบสูง หันด้านชันไปทางภาคกลาง ด้านใต้มีด้านชันทางที่ราบต่ำเขมร ที่ราบสูงอีสานจะลาดเอียงไปทางตะวันออกเฉียงใต้บริเวณลุ่มแม่น้ำโขง ทำให้แม่น้ำสายสำคัญๆ ของภาคนี้ ไหลจากตะวันตกไปยังตะวันออก ไปรวมกับแม่น้ำโขง ท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ ก่องข้าวที่ใช้กันในบริเวณอีสานกลาง โดยเฉพาะจังหวัดมหาสารคาม ร้อยเอ็ด ขอนแก่น นั้นมีลักษณะและรูปแบบต่างไปจากกระติบข้าว ที่สานด้วยไม้ไผ่ของถิ่นอื่นๆ ก่องข้าวชนิดนี้คล้ายกับก่องข้าวภาคเหนือ ประกอบด้วยส่วนสำคัญ 3 ส่วน ฐานทำด้วยไม้ ตามแต่จะหาได้ เป็นแผ่นไม้กากบาทไหว้กัน เพื่อใช้เป็นฐานสำหรับตั้ง บางทีก็แกะเป็นลวดลายเพื่อความสวยงามไปด้วย ตัวก่องข้าวสานด้วยไม้ไผ่ซ้อนกัน 2 ชั้น เป็นรูปคล้ายโถ

โดยมี ฝา รูป ร้างเหมือนฝาชีครอบอีกชั้นหนึ่ง ขอบฝาจะใช้ก้านตาล เหลาเป็นแผ่นบางๆ ใ้คงทำขอบฝา เพื่อความคงทน การสานก่องข้าวชนิดนี้ จะต้องสานตัวก่องข้าวซ้อนกัน 2 ชั้น เพื่อให้เก็บความร้อนได้ดี

ภูมิปัญญาชาวบ้านผลิตเครื่องมือดักกุ้งนายเปล ศรีสมัย ชาวบ้านโพนงาม ตำบลอากาศ อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร หลังทำนาปีก็ยึดอาชีพหากุ้งหาปลา ไ้ลจากแหล่งน้ำต่างๆ โดยการผลิตเครื่องมือใช้เอง ชาวอีสานเรียกเครื่องมือดักกุ้งที่ทำ จากทุ่งเขี้ยวว่า ตุ่มกุ้ง และเครื่องมือดักปลาไหลก็เรียกว่า บั้งลัน ตระเวนนำเครื่องมือไป วางไว้ตามแหล่งน้ำทุกที่

ผ้าครามย้อมสี ผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมคราม ลักษณะเป็นผ้าฝ้ายย้อมด้วยสีคราม ที่ได้จากต้นครามธรรมชาติ ทนทานต่อการซักสีครามที่ได้จากธรรมชาติเป็นสีที่ไม่ละลายน้ำ นำมาเปลี่ยนคุณสมบัติให้เป็นสีที่ละลายน้ำได้ตามกรรมวิธีโบราณ โดยไม่ใช้สารเคมีแล้วทำ การย้อมเย็นโดยการจุ่มลงในหม้อครามแล้วผ่านออกซิเจนเปลี่ยนคุณสมบัติกลับคืนเป็นสีที่ ไม่ละลายน้ำหลายๆ ครั้งจนกว่าจะได้โทนสีเข้มตามความต้องการ จึงทำให้สีไม่ตก และเส้นใยมีความเหนียวทนทานกว่าการย้อมโดยการต้ม

2. ประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง

2.1 ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งในท้องถิ่นภาคอื่น

ประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง มีประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ในท้องถิ่นภาคอื่น มีดังนี้

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดกาญจนบุรี (2554, ออนไลน์) ได้รายงาน สรุปลผลการดำเนินงาน ประจำปีงบประมาณ พุทธศักราช 2554 มีข้อมูลอ้างอิง ประเพณี การแห่ปราสาทผึ้งของชาวหนองปรือ อำเภอนองปรือ เกิดขึ้นจากรากฐานความเชื่อ ของบรรพบุรุษของชาวหนองปรือ ที่มีเชื้อสายมาจากชาวเวียงจันทน์ ซึ่งมีความเชื่อว่ การได้ถวายน้ำผึ้งเป็นพุทธบูชาจะได้านิสงส์ยิ่ง ตามที่กล่าวไว้ในพุทธประวัติจึงทำให้เกิด ประเพณีการตีผึ้งขึ้น

ดังนั้น ในเดือนเมษายน ชาวบ้านที่เป็นชายจะหยุดกิจการงานทั้งปวง เพื่อออกหาผึ้งและน้ำผึ้งมาถวายพระสงฆ์ ส่วนรังผึ้งชาวบ้านจะนำมารวมกันแล้วเคี้ยวทำ เป็นเทียนจุดให้แสงสว่างแก่พระสงฆ์ เพื่อพระสงฆ์จะได้ใช้จุดให้แสงสว่างเวลาศึกษาพระ ธรรมในตอนกลางคืนหรือจุดบูชาพระ อีกส่วนหนึ่งจะนำมาทำเป็นปราสาท แกะสลัก ตกแต่งอย่างสวยงาม และแห่ไปถวายพระสงฆ์ที่วัด โดยมีความเชื่อว่า ปราสาทเป็นของสูง

เป็นสัญลักษณ์ของสวรรค์ และความรุ่งเรือง ก่อนจะนำปราสาทไปถวายพระชาวบ้านจะแห่ไปตามหมู่บ้านก่อน เพื่อให้ชาวบ้านได้ร่วมกันทำบุญ โดยใส่ข้าวสาร อาหารแห้งลงไป ในปราสาทและรดน้ำปราสาท การรดน้ำปราสาทนี้มีความเชื่อว่าจะทำให้ฝนตกตามฤดูกาล และชีวิตจะอยู่ร่มเย็นเป็นสุข

2.2 ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งในท้องถิ่น ภาคอีสาน

อย่างไรก็ดี ประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ในท้องถิ่น อีสาน มีการยึดถือปฏิบัติ สืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีหลักฐานในอดีต ดังนี้

สาขาวิชาภาษาไทยร่วมกับสาขาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ (2556, ออนไลน์) ได้จัดโครงการสืบสานประเพณีบุญแห่ปราสาทผึ้ง โดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อสร้างความตระหนักและเล็งเห็นความสำคัญของประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง 2) เพื่ออนุรักษ์และสืบสานประเพณีไทย 3) เพื่อพัฒนานักศึกษาให้มีคุณธรรม จริยธรรม 3) เพื่อนำความรู้จากรายวิชาคติชนวิทยา มาจัดกิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมของชุมชนในวันที่ 18 ตุลาคม 2556 ถวาย ณ วัดพานตา อำเภอมือจ่างจังหวัดศรีสะเกษ โดยมีผู้เข้าร่วมโครงการทั้งหมด 157 คน เมื่อพิจารณาตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ได้บรรลุเป้าหมายตามที่ตั้งไว้ ด้านความสำเร็จของโครงการมีผู้เข้าร่วมโครงการไม่น้อยกว่าร้อยละ 90 และในด้านคุณภาพความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมโครงการอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านความสำเร็จในการบูรณาการโครงการนักศึกษาที่มีความรู้ความเข้าใจในการจัดโครงการสืบสานโครงการสืบสานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งอยู่ในระดับมาก

ศูนย์วิจัยท่องเที่ยวภูมิภาคลุ่มน้ำโขง มหาวิทยาลัยขอนแก่น (2557, ออนไลน์) ได้กล่าวถึง ประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ที่พระธาตุพนม เมืองนครพนม ในสมัยรัตนโกสินทร์ มีพระนิพนธ์ของ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ เรื่องเที่ยวที่ต่างๆ ภาค 4 ว่าด้วยมณฑลนครราชสีมา มณฑลอุดร และมณฑลร้อยเอ็ด เมื่อรัชศักราช 125 (ปีพุทธศักราช 2449) มีความตอนหนึ่งกล่าวถึงการแห่ปราสาทผึ้งรอบองค์พระธาตุพนม เมืองนครพนม ไว้ว่า เวลาบ่าย 4 โมง ราษฎรแห่ปราสาทผึ้งและบั้งไฟ (บั้งไฟ) เป็นกระบวนใหญ่เข้าประตูซาลามหาเศรษฐี ด้านตะวันตก แห่ประทักษิณองค์พระธาตุสามรอบ กระบวนหน้านั้นคือ ผู้ชายและเด็กเดินข้างหน้าหมู่หนึ่ง แล้วมีพิณพาทย์ต่อไปถึงบุษบกมีเทียนชี้ผึ้งใหญ่ 4 เล่ม ในบุษบกแล้วมีธบั้งไฟ (บั้งไฟ) ต่อมาปราสาทผึ้งคือ แต่งหยวกกล้วยเป็นรูปปราสาทแล้วมีดอกไม้ ทำผึ้งเป็นเครื่องประดับ มีพิณพาทย์

ห้องกลอง แวดล้อมแห่มา และมีชายหญิงเดินตามเป็นตอนๆ กันหลายหมู่ และมีกระจาด
 ประดับประดา อย่างกระจาดผ้าปาห้อยด้วยไส้เทียน และไหมเช็ด เมื่อกระบวนแห่ครบ
 สามารถแล้ว ได้นำปราสาทผึ้งไปตั้งถวายพระมหาธาตุ ราษฎรก็นั่งประชุมกันเป็นหมู่ๆ
 ในลานพระมหาธาตุคอยข้าพเจ้าจุดเทียนนมัสการ แล้วรับศีลด้วยกัน พระสงฆ์มีพระครู
 วิโรจน์ รัตโนบล เป็นประธานเจริญพระพุทธมนต์ เวลาค่ำมีการเดินเทียนและจุดบั้งไฟ
 ดอกไม้พุ่ม และมีเทศน์กัณฑ์หนึ่ง จากพระนิพนธ์ ดังกล่าวบ่งบอกได้ว่ามีประเพณี
 แห่ปราสาทผึ้ง ในภาคอีสาน ที่วัดพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม เมื่อปีพุทธศักราช 2449
 นับถึงปีพุทธศักราช 2557 ได้ผ่านล่วงเลยกาลเวลามาถึง 108 ปี แล้ว

สิริวิมล คำคลี (2555, หน้า 20-21) ได้กล่าวถึงประเพณีแห่ปราสาท
 ผึ้ง ในท้องถิ่นอีสาน โดยได้อ้างถึงในธวัช ปุณฺณโกทก (2532, หน้า 288) ซึ่งกล่าวถึง
 ประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ในปฏิทินงานเทศกาลส่งเสริมการท่องเที่ยวในภาคอีสาน
 มีประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ที่จัดในเทศกาลวันออกพรรษาอยู่สองแห่ง คือ ที่อำเภอเมือง
 จังหวัดหนองคาย ซึ่งเป็นงานระดับภูมิภาค และที่อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร เป็นงาน
 ระดับประเทศ นอกจากนี้ อ้างถึงใน กาญจนา สนวนประดิษฐ์ (2533, หน้า 82)
 ได้ทำการศึกษาประเพณีการถวายนมผึ้ง หรือปราสาทผึ้ง ที่อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย
 ได้กล่าวถึงความเชื่อของประเพณีการแห่ปราสาทผึ้ง เพื่อบูชาพระรัตนตรัยและอุทิศ
 ส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว และกล่าวถึงการสร้างต้นผึ้ง ซึ่งยังคงมีการสร้างแบบโบราณ
 หรือแบบดั้งเดิม ใช้ไม้ไผ่จักดอกแล้วสานให้เป็นรูปปราสาทนำกาบกล้วยมาแทงหยวก
 เป็นลวดลายปิดโครงไม้ไผ่ แล้วประดับด้วยดอกผึ้งเวลา 16.30 น. ชาวบ้านจากคุ้มต่างๆ
 มาร่วมแห่ปราสาทผึ้งไปที่วัด อันเป็นประเพณีที่ปฏิบัติในวันออกพรรษา สืบทอดกันมา
 จนถึงปัจจุบัน

2.3 ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งในจังหวัดสกลนคร

สุรพล นนทะศรี (2550, ออนไลน์) ได้กล่าวถึงประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง
 จังหวัดสกลนคร ซึ่งถวายเป็นพระราชทานสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
 ประจำปี 2550 เป็นประเพณีอันยิ่งใหญ่ของชาวจังหวัดสกลนคร ที่ยึดถือปฏิบัติสืบทอดกัน
 มายาวนาน ทุกผู้ทุกคนทุกหมู่ชนที่อาศัยอยู่ตามหมู่บ้าน ตำบล และตามอำเภอ ต่างพร้อม
 ใจกันร่วมจัดกิจกรรมทำปราสาทผึ้งเพื่อแห่ไปถวายพระภิกษุสงฆ์ในวันออกพรรษา
 เพื่อสักการะองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

Npnfe's Blog (2552, ออนไลน์) ได้กล่าวถึงประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง จังหวัดสกลนคร ในตำนานเรื่องหนองหาน (สกลนคร) ว่า “ในสมัยขอมเรืองอำนาจและครองเมืองหนองหาน ในแผ่นดินพระเจ้าสุวรณภิงคาร ได้โปรดให้ข้าราชการบริพารทำต้นผึ้งหรือปราสาทผึ้งในวันออกพรรษา เพื่อแห่คบบัณฑิตที่วัดเชิงชุม (วัดพระธาตุเชิงชุมวรมหาวิหาร) จากนั้นเมืองหนองหานได้จัดปราสาทผึ้งต่อกันมาทุกปี”

ส่วนใน สมัยรัตนโกสินทร์ มีพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เรื่องเที่ยวที่ต่างๆ ภาค 4 ว่าด้วยมณฑลนครราชสีมา มณฑลอุดร และมณฑลร้อยเอ็ด เมื่อรัชศักราช 125 (2449) มีความตอนหนึ่งกล่าวถึงการแห่ปราสาทผึ้งรอบองค์พระธาตุพนมเมืองนครพนมดังนี้

เวลาบ่าย 4 โมง ราษฎรแห่ปราสาทผึ้งและบั้งไฟ (บั้งไฟ)

เป็นกระบวนใหญ่เข้าประตูซาลามหาเศรษฐี ด้านตะวันตก แห่ประทักษิณองค์พระธาตุสามรอบ กระบวนแห่นั้นคือ ผู้ชายและเด็กเดินข้างหน้าหมู่หนึ่ง แล้วมีพิณพาทย์ต่อไปถึงบุษบกมีเทียนขี้ผึ้งใหญ่ 4 เล่มในบุษบก แล้วมีรถบั้งไฟ (บั้งไฟ) ต่อมาปราสาทผึ้ง คือ แต่งหยวกกล้วยเป็นรูปปราสาทแล้วมีดอกไม้ ทำขี้ผึ้งเป็นเครื่องประดับ มีพิณพาทย์ซ้องกลอง แวดล้อมแห่มา และมีชายหญิงเดินตามเป็นตอนๆ กันหลายหมู่ และมีกระจาดประดับประดา อย่างกระจาดผ้าป่าห้อยด้วยไส้เทียน และไหมเช็ด เมื่อกระบวนแห่ครบสามรอบแล้ว ได้นำปราสาทผึ้งไปตั้งถวายพระมหาธาตุ ราษฎรก็นั่งประชุมกันเป็นหมู่ๆ ในลานพระมหาธาตุคอยข้าพเจ้าจุดเทียนนมัสการ แล้วรับศีลด้วยกัน พระสงฆ์มีพระครูวิโรจน์รัตโนบลเป็นประธานเจริญพระพุทธมนต์ เวลาค่ำมีการเดินเทียนและจุดบั้งไฟ ดอกไม้พุ่ม และมีเทศน์กัณฑ์หนึ่ง จากพระนิพนธ์ดังกล่าวเห็นได้ว่า ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งได้มีการถือปฏิบัติมาช้านานแล้ว และมีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนาด้วย

มุมนรักการท่องเที่ยว (2553, ออนไลน์) ได้กล่าวถึงประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง จังหวัดสกลนคร ได้เปลี่ยนรูปแบบจากเดิม ในราวพุทธศักราช 2495-2496 โดยคณะกรรมการจัดงานประกวดปราสาทผึ้งเทศบาลสกลนคร เห็นว่าไม่สามารถพัฒนาแบบลวดลายองค์ประกอบให้วิจิตรพิสดารได้ จึงได้เปลี่ยนเป็นการทำปราสาทผึ้งโดยทำปราสาท เป็นโครงไม้ เป็นทรงปราสาทจตุรมุขมีเรือนยอดแหลมเรียวยาวหรือที่เรียกว่า กุฎาคาร ตัวอาคารทั้งสี่ด้านต่อเป็นมุขยื่นออกไปมีขนาดเท่ากัน บางแห่งสร้างปราสาท 3 หลังติดกัน นอกจากนี้ ยังเน้นความประณีต ในการตกแต่งลวดลายส่วน ประกอบตัว

ปราสาท เช่น กำแพงแก้ว หน้าบัน ซ่อฟ้า ใบระกา nacsdung โดยใช้ศิลปกรรมไทย หรือศิลปะผสมระหว่าง ลายไทยและลวดลาย ในท้องถิ่นอีสาน

บ่าวเมืองร้อยเกิน (2553, ออนไลน์) ได้กล่าวถึงประเพณีแห่ปราสาทผึ้งสกลนครเกี่ยวกับ การทำปราสาทผึ้งเรือนยอด กล่าวโดยย่อขั้นตอนในปราสาทผึ้ง เรือนยอด ประกอบด้วย

1. การทำโครงไม้ โดยการเลือกรูปแบบ ออกแบบ ให้โครงไม้มีสัดส่วนสวยงามทั้งนี้โดยใช้ช่างไม้ที่มีความเชี่ยวชาญโดยเฉพาะ โครงไม้เหล่านี้มักใช้เพียง 4-5 ปี ก็จะเปลี่ยนหรือขายให้ผู้อื่น
2. การออกแบบลวดลายที่ใช้ประดับส่วนต่างๆ พร้อมทั้งการใช้สี ซึ่งจะต้องคิดไว้อย่างพร้อมมูล
3. การแกะลวดลาย และการพิมพ์จากดินน้ำมันหรือวัสดุทางวิทยาศาสตร์อื่นๆ ก่อนทำแม่พิมพ์
4. การหล่อขี้ผึ้ง การแกะขี้ผึ้งตามแบบที่กำหนดไว้ในขั้นตอนนี้อาจใช้ทั้งขี้ผึ้งแท้ ขี้ผึ้งผสม หรือสารวิทยาศาสตร์ ทั้งนี้แล้วแต่ความชำนาญของช่างแต่ละแห่งแต่โดยทั่วๆ ไปมักใช้การหล่อขี้ผึ้งอ่อนลงในแม่พิมพ์แล้วลอกออก ตกแต่งให้ขี้ผึ้งมีลวดลายเด่นชัดหรือตัดส่วนที่ไม่ต้องการออก
5. การประดับตกแต่งตามด้วยอาคารปราสาทด้วยการใช้ เข็มหมุด หรือเชือกให้ยึดติดกัน ปัจจุบันการทำปราสาทผึ้ง เป็นงานใหญ่ที่มีการเตรียมการจัดไม่น้อยกว่า 3 เดือน สำหรับคุ้มวัดที่ลงมือทำทุกขั้นตอน แต่ความสับสนวุ่นวายทางเศรษฐกิจทำให้ประกอบเอง สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องธรรมดาที่เปลี่ยนไปจากเดิมที่คุ้มวัดเป็นศูนย์รวมการทำปราสาทผึ้ง หรืองานบุญต่างๆ

บ่าวแนว จอมยุทธ (2555, ออนไลน์) ได้กล่าวถึงประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง จังหวัดสกลนคร จะจัดขึ้นในช่วงออกพรรษา ระหว่างวันขึ้น 12-15 ค่ำ เดือน 11 ของทุกปี ในปีพุทธศักราช 2555 งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ซึ่งถ้ายพระราชทานสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จะจัดขึ้นในวันที่ 26-30 ตุลาคม ซึ่งวันที่ 29 ตุลาคม จะมีการแห่ปราสาทผึ้ง ที่สวยงามตระการตา พร้อมขบวนวัฒนธรรมไทยสกลกว่า 13 ขบวน

สิริวิมล คำคลี (2555, หน้า 8-9) ได้กล่าวถึงประเพณีแห่ปราสาทผึ้งในตำนาน เล่าขาน เรื่องหนองหาน สกลนคร สมัยขอมเรื่องอำนาจและครองเมืองหนองหานในแผ่นดินพระเจ้าสุวรรณภิงคาราช ได้โปรดให้ข้าราชการบริพารทำต้นผึ้งหรือปราสาทผึ้งในวันออกพรรษาเพื่อแห่คั้งที่วัดพระธาตุเชิงชุมจากนั้นเมืองหนองหานได้จัดให้มีประเพณีแห่ปราสาทผึ้งสืบทอดกันมาทุกปีจนถึงปัจจุบัน

อีสานอินดีดอทคอม (2555, ออนไลน์) ได้กล่าวถึงประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง จังหวัดสกลนคร ไว้ว่าออกพรรษานี้ เชิญเที่ยวงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง จังหวัดสกลนคร

ผู้จัดการออนไลน์ ASTV (2556, ออนไลน์) ได้กล่าวถึงประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง จังหวัดสกลนคร ไว้ว่า จังหวัดสกลนคร ร่วมกับเทศบาลนครสกลนคร องค์การบริหารส่วนจังหวัดสกลนครและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) กำหนดจัดงานประเพณี แห่ปราสาทผึ้งและแข่งเรือยาว จังหวัดสกลนคร ในระหว่างวันที่ 15-19 ตุลาคม 2556 ณ สนามมิ่งเมืองสกลนคร สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ และวัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร เพื่อมุ่งปรารภนาที่จะถวายปัจจัยเป็นพุทธบูชา และอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว รวมทั้งส่งเสริมการท่องเที่ยว

บุญยานุช วรรณยิ่ง (2556, ออนไลน์) ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานนครพนม ซึ่งรับผิดชอบพื้นที่ นครพนม, มุกดาหาร, สกลนคร ได้กล่าวว่า ชาวสกลนครได้ถือปฏิบัติตามฮีตสิบสองหรือประเพณีสิบสองเดือนเหมือนชาวอีสานทั่วไป โดยเฉพาะประเพณี ออกพรรษาหรือบุญออกพรรษา ซึ่งจัดขึ้นในวันที่ 15 ค่ำเดือน 11 นอกจากจะมีการทำบุญตักบาตร ฟังเทศน์ปฏิบัติธรรมแล้ว ที่สำคัญคือ การแห่ปราสาทผึ้ง ซึ่งถือเป็นจุดเด่นของงานประเพณีออกพรรษาที่จังหวัดสกลนคร ภายในงานมีกิจกรรมที่สำคัญในงาน ได้แก่ การประกวดปราสาทผึ้งประยุกต์-โบราณ การตกแต่งรถปราสาทผึ้ง ขบวนอันเชิญถ้วยพระราชทานและการแข่งขันเรือยาวชิงถ้วยพระราชทาน พิธีทำบุญตักบาตร พิธีบายศรีสู่ขวัญ การประกวดพานบายศรี เทศกาลของดีของแซบเมืองสกลนคร การวิ่งแข่งมินิมาราธอน ครอบคร้วผาแดง-นางไอ่ นิทรรศการปราสาทผึ้ง การจำหน่ายสินค้า OTOP สวนสนุกและการแสดงคอนเสิร์ต และในวันที่ 18 ตุลาคม 2556 เวลา 14.00 น. เป็นต้นไป ชมขบวนแห่ปราสาทผึ้งประยุกต์-โบราณ การตกแต่งรถปราสาทผึ้งและขบวนวิถีชีวิต 13 ขบวน พร้อมการแสดงแสง สี เสียง

ไปตามถนนเพื่อเข้าสู่วัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร พร้อมร่วมพิธีถวายปราสาทผึ้งโบราณ ณ วัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร รูปแบบของปราสาทผึ้งแบ่งได้เป็น 4 กลุ่ม คือ แบบทรงพระธาตุ ทรงหอผี ทรงบุษบก และทรงจตรमुख ซึ่งแต่ละแบบมีพัฒนาการต่อเนื่องมาโดยตลอด โดยสร้างในลักษณะอาคารจำลองที่ตกแต่งด้วยลวดลายอย่างวิจิตรงดงาม

กระปุกดอทคอม (2557, ออนไลน์) ได้กล่าวถึงงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งและแข่งเรือยาว จังหวัดสกลนคร ประจำปี 2557 ดังนี้ ขอเชิญร่วมงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งและแข่งขันเรือยาว จังหวัดสกลนคร ประจำปี 2557 ซึ่งถวายเป็นพระราชทานสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ประจำปี 2557 ระหว่างวันที่ 3 ถึง 8 ตุลาคม 2557 ณ บริเวณสนามมิ่งเมืองสกลนคร สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ และวัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร สำหรับกิจกรรมภายในงาน ได้แก่ การชมความงดงามวิจิตรตระการตาของขบวนแห่ปราสาทผึ้งและขบวนวัฒนธรรมพื้นเมืองที่สวยงามกว่า 13 ขบวน อาทิ ตำนานผาแดงนางไอ่, ขบวนรำมวยโบราณ, ขบวนรำผู้ไท, รำหางนกยูง, วิถีชีวิตชนเผ่าพื้นเมืองสกลนคร ในวันที่ 7 ตุลาคม 2557, ร่วมติดดอกผึ้งบนปราสาทผึ้งโบราณถวายเป็นพุทธบูชา และร่วมพิธีทำบุญตักบาตรเทโวโรหณะ วันออกพรรษา ณ วัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร, ชมและเชียร์การแข่งขันเรือยาว ซึ่งถวายเป็นพระราชทานฯ ในบึงหนองหาร, เลือกซื้อสินค้าของกินของฝากในเทศกาลของดีของแซบเมืองสกลชิมอาหารพื้นเมืองสกลฯ หลากหลายเมนู ลิ้มรสเนื้อโพนยางคำ, เลือกซื้อผลิตภัณฑ์จากผ้าขอมคราม ไวน์เม่า ภูพาน, ข้าวกล้องงอก, เครื่องปั้นเซรามิก, ชมการประกวดพานบายศรี พร้อมสนุกสนานกับการแสดงดนตรีพื้นเมืองมรดกศิลปตลอดการจัดงาน

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานนครพนม (นครพนม สกลนคร มุกดาหาร) (2557, ออนไลน์) ประชาสัมพันธ์ ขอเชิญเที่ยวงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งและแข่งเรือยาว จังหวัดสกลนคร ประจำปี 2557 ระหว่างวันที่ 3-8 ตุลาคม 2557 มีข้อความกล่าวถึง ประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ประเพณียิ่งใหญ่ประจำปีของชาวสกลนคร จัดขึ้นเป็นประจำทุกปีในช่วงเทศกาลวันออกพรรษา เป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน จนกลายเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของจังหวัดสกลนคร อันเกิดจากความเชื่อและความศรัทธาผสานกับภูมิปัญญาของชาวบ้าน สร้างสรรค์ประติกรรมการทำปราสาทผึ้งออกมาได้อย่างงดงามตระการตา

อีสานเก็ท IsanGate (2557, ออนไลน์) ได้เผยแพร่ประเพณี
แห่ปราสาทผึ้งจังหวัดสกลนคร ซึ่งมีท่านอาจารย์ประสิทธิ์ คณะธรรม มณฑลอุดร
มนุชยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร เล่าว่า การทำปราสาทผึ้งในอีสาน นิยมทำกัน
มาแต่โบราณ ด้วยเหตุผลหรือคติที่ว่า เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว
เพื่อตั้งความปรารถนาไว้ หากเกิดในภพมนุษย์ขอให้ปราสาทราชมณเฑียรอาศัยอยู่ด้วย
ความมั่งมีศรีสุข ถ้าเกิดในสวรรค์ขอให้ปราสาทสวยงาม มีนางฟ้าแวดล้อมเป็นบริวาร
เพื่อรวมพลังสามัคคีทำบุญทำกุศลร่วมกัน พบปะ สนทนากันฉันพี่น้อง เพื่อเป็น
การประกาศหลักศีลธรรม ทำบุญทำกุศล

ในอดีตการทำปราสาทผึ้งโบราณ เรียกว่า “ต้นผึ้ง” หรือ “ต้นผึ้ง”
ทำโดยเอากาบของต้นกล้วยมาทำเป็นโครงจากนั้นก็ทำเอาดอกผึ้ง ที่ชาวบ้านจะนำขี้ผึ้ง
ใส่ถ้วยหรือขัน ลงลอยในน้ำร้อนที่ตั้งไฟอ่อนๆ ให้ขี้ผึ้งละลาย แล้วใช้ผลมะละกอดิบ
มาปอกเปลือกตรงส่วนก้น ให้มีความเว้าคล้ายกลีบดอกไม้ จุ่มลงในขี้ผึ้งที่ละลายแล้ว
ก่อนยกลงจุ่มในน้ำเย็น ดอกผึ้งก็จะหลุดล่อนออกมา ซึ่งทำได้หลายสีสัน โดยใช้ขี้ผึ้งสีต่างๆ
กัน เช่น ขาว เหลืองอ่อน เหลืองเข้ม เหลืองแสด ฯลฯ เอาดอกผึ้งไปตกแต่งปราสาท ก็จะใช้
ไม้กลัดเสียบดอกบานไม่รู้โรย วางลงตรงกลางดอกผึ้งเป็นเหมือนเกสรดอกไม้ รูปทรงของ
ปราสาทผึ้งโบราณจะสร้าง ขึ้นจากโครงไม้ไผ่ ตกแต่งด้วยหยวกกล้วยที่แทงเป็นหลอดลาย
หรือรูปทรงต่างๆ เช่น ทรงตะลุ่ม ทรงหอมยอดประดับหลังคา ทรงลิ่มหรืออุโบสถแบบ
อีสาน เป็นต้น

ระพีพรรณ ร้อยพิลา (2557, ออนไลน์) ได้กล่าวถึงประวัติ
ความเป็นมา การแห่ปราสาทผึ้ง จังหวัดสกลนคร มีข้อความว่า การแห่ปราสาทผึ้ง
เป็นประเพณีสำคัญงานหนึ่งในเดือนสิบเอ็ด การแห่ปราสาทผึ้งนั้นเป็นการถวายแด่องค์
พระธาตุเชิงชุม สำหรับตำนานของการทำปราสาทผึ้ง มาจากคติที่เชื่อว่าเป็นการทำบุญ
เพื่อให้ได้ไปเกิดในภพหน้า เช่น การไปเกิดในสวรรค์ก็จะมีปราสาทอันสวยงามแวดล้อม
ด้วยนางฟ้าเป็นบริวาร ถ้าเกิดใหม่ในโลกมนุษย์จะมีแต่ความมั่งมีศรีสุขแต่ปัจจุบันคนอีสาน
ถือว่าประเพณีนี้เป็นการร่วมงานบุญบนความรื่นเริงอันยิ่งใหญ่ในรอบปี เนื่องจากเป็นช่วงที่
ว่างจากงาน ปัจจุบันประเพณีถวายปราสาทผึ้งยังมีอยู่ในภาคอีสานหลายจังหวัด
แต่จังหวัดที่มีการถวายปราสาทผึ้ง โดยจัดขบวนแห่อย่างยิ่งใหญ่ ได้แก่ จังหวัดสกลนคร
การแห่ปราสาทผึ้งของชาวสกลนครนี้กล่าวกันว่ามาตั้งแต่ครั้งสมัย พระเจ้าสุวรรณ
ภิงคารโปรดให้ข้าราชการบริพารจัดทำ ต้นผึ้ง (ต้นผึ้ง) ขึ้นในวันออกพรรษาแล้วแห่แหนไปยัง

วัดพระธาตุเชิงชุมเป็นพุทธบูชา ชาวสกลนครจึงยังคงสืบทอดปฏิบัติมาจนทุกวันนี้ ในงานนี้นอกจากจะมีการแห่ปราสาทผึ้งแล้วยังมีการแข่งเรือด้วย ส่วนความเชื่อในการสร้างปราสาทผึ้งจากเรื่องไตรภูมิในพุทธศาสนา ซึ่งเป็นคำสอนที่มีปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาที่ว่าด้วยการที่มนุษย์ต้องเวียนว่ายตายเกิดในโลกภูมิต่างๆ ที่มีวิมานปราสาทเป็นเรือนที่อยู่อาศัยอย่างสะดวกสบาย และยังมีกล่าวในคัมภีร์มาเลยเทวดาที่ได้อัปมาถึงพระมาลัยอรหันต์ ซึ่งเป็นพุทธสาวกองค์หนึ่ง ขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่เคยไปเทศนาโปรดสัตว์ในนรกภูมิ และได้เสด็จขึ้นไปบนสวรรค์ เพื่อให้วงศ์พระโพธิสัตว์ศรีอารียเมตไตรยที่จะเสด็จมาตรัสรู้เป็นองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคตกาล หลังจากนั้นพระมาลัยอรหันต์ได้เทศนาโปรดแก่พุทธศาสนิกชน เพื่อให้ทราบถึงวิธีการสร้างบุญกุศล เพื่อที่จะได้ไปเกิดบนสวรรค์ รวมทั้งการสร้างอาคารศาสนสถานถวายเป็นพุทธบูชาอันเป็นหนทางหนึ่งที่เป็นอนานิสงส์นำพาให้ได้ไปเกิดบนสวรรค์ มีวิมานเป็นที่อยู่อาศัย และมีเหล่านางฟ้าเป็นบริวาร ความเชื่อเรื่องกุตติวิญญาณ เป็นความเชื่อพื้นบ้านที่ทำให้ชาวอีสาน ถือเป็นปรัชญาคติที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างปราสาทผึ้ง คือ ความเชื่อที่ว่าคนที่ตายไปแล้วดวงวิญญาณก็ยังต้องการสิ่งต่างๆ เช่นเดียวกับเมื่อครั้งที่ยังมีชีวิตอยู่เป็นคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการต้องการที่อยู่อาศัย ด้วยเหตุดังกล่าวทำให้มีการประกอบพิธีเช่นสรวงดวงวิญญาณตลอดจนการสร้างเรือนจำลองในลักษณะของศาลหรือหอผี เพื่ออุทิศส่วนกุศล จากการสร้างปราสาทผึ้งแก่ดวงวิญญาณบรรพบุรุษ หรือเจ้ากรรมนายเวรผู้ล่วงลับ นอกจากนี้ยังมีกล่าวไว้ในตำนานเรื่องหนองหาน (สกลนคร) ว่าในสมัยขอมเรืองอำนาจและครองเมืองหนองหาน ในแผ่นดินพระเจ้าสุวรรณภิงคาร ได้โปรดให้ข้าราชการบริพารทำต้นผึ้งหรือปราสาทผึ้งในวันออกพรรษา เพื่อแห่คั้งที่วัดเชิงชุม (วัดพระธาตุเชิงชุมรวมมหาวิหาร) จากนั้นเมืองหนองหานได้จัดปราสาทผึ้งต่อกันมาทุกปี ส่วนในสมัยรัตนโกสินทร์ มีพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เรื่องเที่ยวที่ต่างๆ ภาค 4 ว่าด้วยมณฑลนครราชสีมา มณฑลอุดร และมณฑลร้อยเอ็ด เมื่อรัชศักราช 125 (พุทธศักราช 2449) มีความตอนหนึ่งกล่าวถึงการแห่ปราสาทผึ้งรอบองค์พระธาตุพนม เมืองนครพนม ดังนี้ เวลาบ่าย 4 โมง ราษฎรแห่ปราสาทผึ้งและบั้งไฟ (บั้งไฟ) เป็นกระบวนใหญ่เข้าประตูขามหาเศรษฐี ด้านตะวันตก แห่ประทักษิณองค์พระธาตุสามรอบ กระบวนแห่นั้นคือ ผู้ชายและเด็กเดินข้างหน้าหมู่หนึ่ง แล้วมีพิณพาทย์ต่อไปถึงบุษบกมีเทียนขี้ผึ้งใหญ่ 4 เล่มในบุษบก แล้วมีรถบั้งไฟ (บั้งไฟ) ต่อมา มีปราสาทผึ้ง คือ แต่งหยวกกล้วยเป็นรูปปราสาทแล้วมีดอกไม้ ทำขี้ผึ้งเป็นเครื่องประดับ มีพิณพาทย์

ห้องกลอง แวดล้อมแห่มา และมีชายหญิงเดินตามเป็นตอนๆ กันหลายหมู่ และมีกระजाต
 ประดับประดา อย่างกระजाตผ้าป่าห้อยด้วยไส้เทียน และไหมเช็ด เมื่อกระบวนแห่ครบสาม
 รอบแล้ว ได้นำปราสาทผึ้งไปตั้งถวายพระมหาธาตุ ราษฎรก็นั่งประชุมกันเป็นหมู่ๆ ในลาน
 พระมหาธาตุคอยข้าพเจ้าจุดเทียนนมัสการ แล้วรีบศีลด้วยกัน พระสงฆ์มีพระครูวิโรจน์
 รัตโนบลเป็นประธานเจริญพระพุทธมนต์ เวลาค่ำมีการเดินเทียนและจุดบั้งไฟ ดอกไม้พุ่ม
 และมีเทศน์กัณฑ์หนึ่ง จากพระนิพนธ์ดังกล่าวเห็นได้ว่า ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งได้มีการถือ
 ปฏิบัติมาช้านานแล้ว และมีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนาด้วย

สะดุดตาดอกคอม (2557, ออนไลน์) ได้กล่าวถึง งานประเพณี
 แห่ปราสาทผึ้ง สกลนคร ไว้ว่า งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง เป็นงานประจำปีของชาว
 สกลนคร ที่จัดกันเป็นประจำทุกปี ในช่วงวันออกพรรษา เนื่องจาก ชาวสกลนครมีคติ
 ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาว่า ในวันออกพรรษาพระพุทธเจ้าจะเสด็จลงมาจากสวรรค์
 ชั้นดาวดึงส์ พระพุทธเจ้าตรัสอำลาพระอินทร์ เพื่อเสด็จลงมาเยี่ยมมนุษย์ พระอินทร์จึง
 เนิรมิตบันไดเงิน บันไดทอง และบันไดแก้วมณีให้พระองค์ได้เสด็จลงมา เทวดา มนุษย์ ครุฑ
 นาค สัตว์นคร ต่างชื่นชมในพระบารมีของพระพุทธองค์และเกิดความเลื่อมใสในบุญกุศลนั้น
 และเกิดจินตนาการมองเห็นปราสาทวิมานสวยงามบนสรวงสวรรค์ จึงรู้ชัดว่าการที่จะได้ไป
 อยู่ในปราสาทสวยงามได้นั้น จะต้องสร้างบุญสร้างกุศล ประพฤติปฏิบัติอยู่ในหลักธรรม
 ชาวสกลนครจึงเกิดการคิดสร้างสรรค์ทำปราสาท ให้มีลักษณะคล้ายปราสาทราชมณเฑียร
 บนสวรรค์ชั้นวิมาน อย่างที่เห็นในงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง

เดลินิวส์ (2558, ออนไลน์) กล่าวถึงปราสาทผึ้งเรือนยอดที่เรียกว่า
 กุฎาคาร ที่เลียนแบบปราสาทราชวัง ทำด้วยไม้เป็นโครงปราสาทแล้วหล่อเทียนรูปลายไทย
 ติตรอบๆ เน้นความประณีตในการตกแต่งปราสาทผึ้งให้งดงามโดยใช้ศิลปกรรมไทย
 ภาคกลางกับอีสานผสมกัน แม้ดูเผินๆ ปราสาทผึ้งจากวัดต่างๆ ที่ร่วมขบวนแห่จะเป็น
 การสร้างขึ้นเพื่อถวายแก่องค์พระธาตุเชิงชุมและหลวงพ่อดอกแสน ลิงศักดิ์สิทธิ์
 คู่บ้านคู่มืองของชาวสกลนคร หากแต่รายละเอียดบนปราสาทผึ้งแต่ละองค์กลับเล่าเรื่อง
 เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาด้วยลวดลายที่แตกต่าง บ้างเป็นรูปเหมือนของเกจิอาจารย์ชื่อดัง
 ในถิ่นอีสาน บ้างเป็นพุทธชาดก ว่ากันว่าการร่วมแรงร่วมใจสร้างสรรค์ปราสาทผึ้งขึ้นนั้น
 นอกจากจะเป็นการร่วมทำบุญทำกุศลในช่วงเทศกาลออกพรรษาแล้ว ยังเป็นการอุทิศ
 ส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้วด้วย

3. ภาพการสร้างสรรค์ลายปราสาทผึ้งประยุกต์

3.1 ภาพที่มาและความสำคัญของปราสาทผึ้งประยุกต์

ภาพประกอบ 2 พระที่นั่งอาภรณ์ภิโมกข์ปราสาท

ที่มา <http://th.wikipedia.org/wiki>

สำหรับที่มาและความสำคัญของปราสาทผึ้งประยุกต์จังหวัดสกลนคร ในอดีตช่างทำปราสาทผึ้งประยุกต์ได้รับแรงบันดาลใจมาจากพระที่นั่งอาภรณ์ภิโมกข์ปราสาท ในบริเวณพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท และได้แรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ปราสาทผึ้งประยุกต์ของสกลนครอีกสถานที่แห่งหนึ่งก็คือ “พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์” เป็นพระที่นั่งปราสาทโถงกลางน้ำ สร้างในแบบจตุรมุข พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จำลองแบบมาจาก พระที่นั่งอาภรณ์ภิโมกข์ปราสาท ในพระบรมมหาราชวังสร้างแล้วเสร็จในปีพุทธศักราช 2419 และพระราชทานนามว่า “พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์” ตามนามพระที่นั่งองค์แรก ซึ่งสมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้น ณ พระราชวังบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ 3 พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์

ที่มา : <http://th.wikipedia.org/wiki>

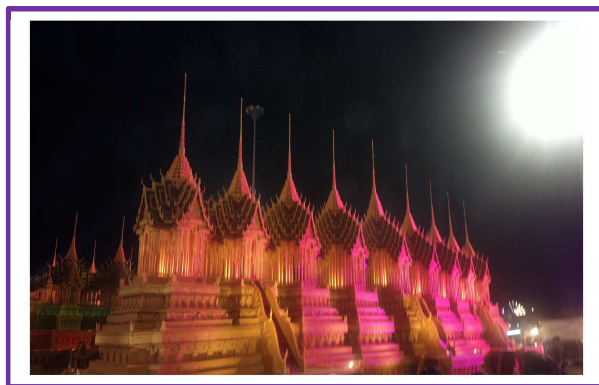
ภาพประกอบ 4 ปราสาทผึ้งประยุกต์ในอดีตยุคแรกมีเรือนยอด 1 ยอด

ที่มา : <http://allknowledges.tripod.com>

ภาพประกอบ 5 ปราสาทผึ้งประยุกต์วัดเหนือ-วัดศรีโพธิ์เมือง

ปีพุทธศักราช 2558 มีเรือนยอด 5 ยอด

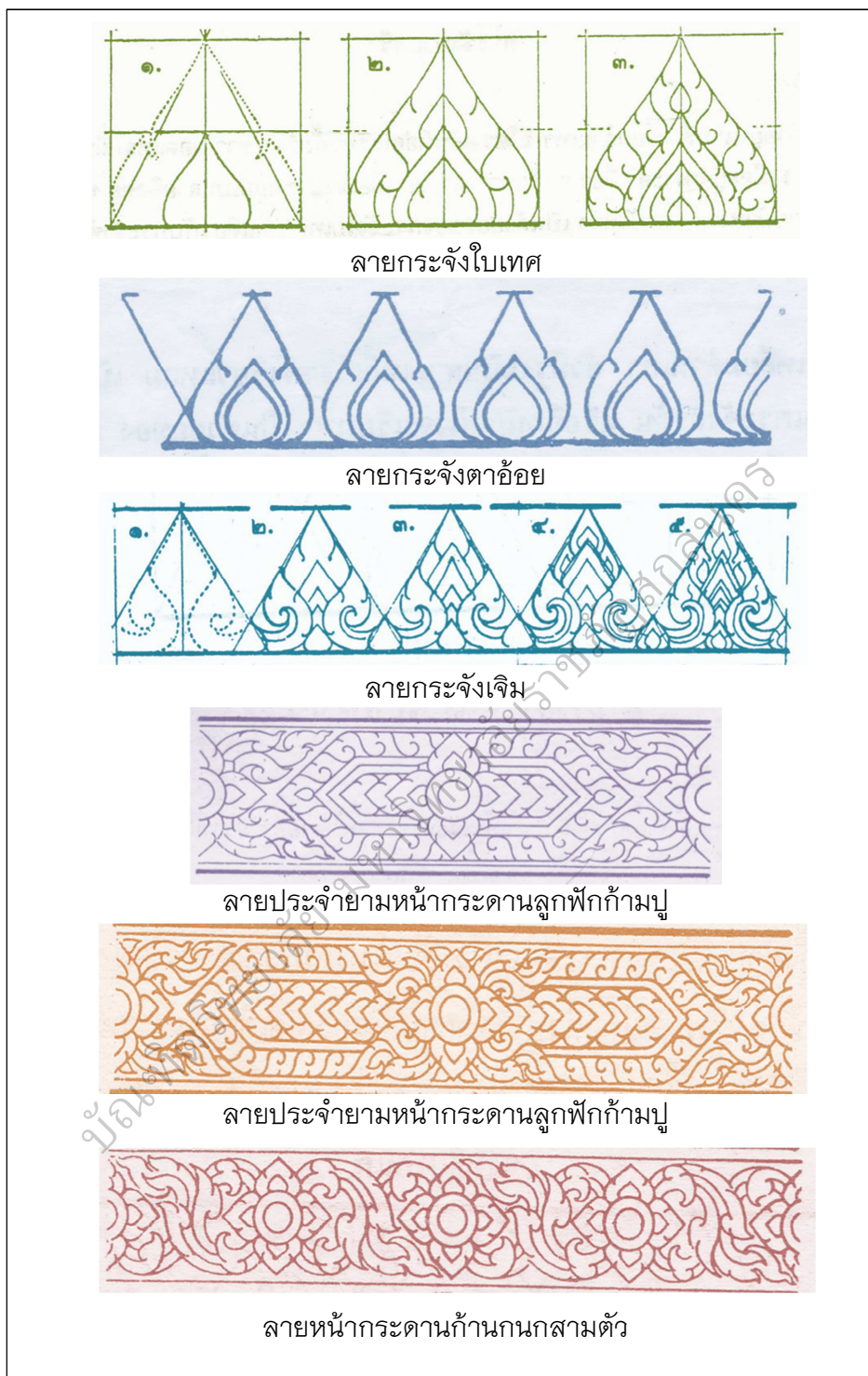
ภาพประกอบ 6 ปราสาทผึ้งประยุคดีวัดสะพานศรี บ้านพาน
ปีพุทธศักราช 2558 มีเรือนยอด 9 ยอด

3.2 ภาพลายไทยที่ใช้ในการออกแบบลายปราสาทผึ้งประยุคดี

3.2.1 ลายไทย สาขาจิตรกรรมไทยที่ใช้สร้างสรรค์ลายปราสาทผึ้ง

ประยุคดี

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์

ภาพประกอบ 7 ลายไทย สาขาจิตรกรรมไทยที่ใช้สร้างสรรค์ลายปราสาทผึ้งประยุกต์

3.2.2 ลายไทย สาขาสถาปัตยกรรมไทย ที่ใช้สร้างสรรค์ลายปราสาทผึ้ง
 ประยุกต์

ภาพประกอบ 8 ลายไทย สาขาสถาปัตยกรรมไทย ที่ใช้สร้างสรรค์ลายปราสาทผึ้งประยุกต์

3.3 ภาพวัสดุและเครื่องมือแกะสลักลายปราสาทผึ้งประยุกต์

3.3.1 ดินน้ำมัน ใช้มือนวดให้นิ่มแล้วกดลงกระดานหนาหนาขึ้นมาประมาณครึ่งเซนติเมตร ให้พื้นด้านหน้าราบเรียบ แล้ววาดลายไทยที่ต้องการจึงปฏิบัติการแกะสลักลาย

ภาพประกอบ 9 ดินน้ำมันวาดลายไทย

3.3.2 ลวดเชื่อม ทำเป็นมีดด้ามเล็ก โดยทำให้ปลายทั้งสองด้านแบน ด้านหนึ่งตรง อีกด้านหนึ่งงอ ใช้ในการแกะสลักลายปราสาทผึ้งประยุกต์

ภาพประกอบ 10 ลวดเชื่อม ทำเป็นมีดด้ามเล็ก

3.3.3 ช่างแกะสลักลายปราสาทผึ้งประยุกต์ ที่สร้างสรรค์ลายปราสาท
ผึ้งประยุกต์ให้คุ้มวัดต่างๆ ในจังหวัดสกลนคร มาเป็นเวลากว่า 40 ปี

ภาพประกอบ 11 อดีตครูผู้สอนรายวิชาทัศนศิลป์โรงเรียนสกลราชวิทยานุกูล

3.4 ภาพการแกะสลักลายปราสาทผึ้งประยุกต์

การแกะสลักลายปราสาทผึ้งประยุกต์ จะใช้ดินน้ำมันขึ้นรูปทรง
แล้ววาดลายไทยที่ต้องการตามขนาดที่จะนำไปติดลายบนพื้นที่โครงสร้างปราสาทผึ้ง

3.4.1 การแกะสลักลายปราสาทผึ้งประยุกต์ ของนักเรียน
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6

ภาพประกอบ 12 การแกะสลักลายปราสาทผึ้งประยุกต์

3.4.2 ผลงานการแกะสลักลายปราสาทผึ้งประยุกต์ ของนักเรียน
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6

ภาพประกอบ 13 ผลงานการแกะสลักลายปราสาทผึ้งประยุกต์

3.4.3 ลายปราสาทผึ้งประยุกต์ ที่ผ่านการเขียนลายไทยสาขา
จิตรกรรมไทยลงบนพื้นผิวด้านบนของดินน้ำมัน ใช้มีดเล่มเล็กแกะสลักลายในลักษณะนูนสูง

ภาพประกอบ 14 ลายปราสาทผึ้งประยุกต์ ที่ผ่านการเขียนลายไทยสาขาจิตรกรรมไทย
ลงบนพื้นผิวด้านบนของดินน้ำมัน

หมายเลข 1 ตราสัญลักษณ์งานเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระเทพ
รัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเจริญพระชนมายุ 5 รอบ ในวันที่ 2 เมษายน 2558
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทาน

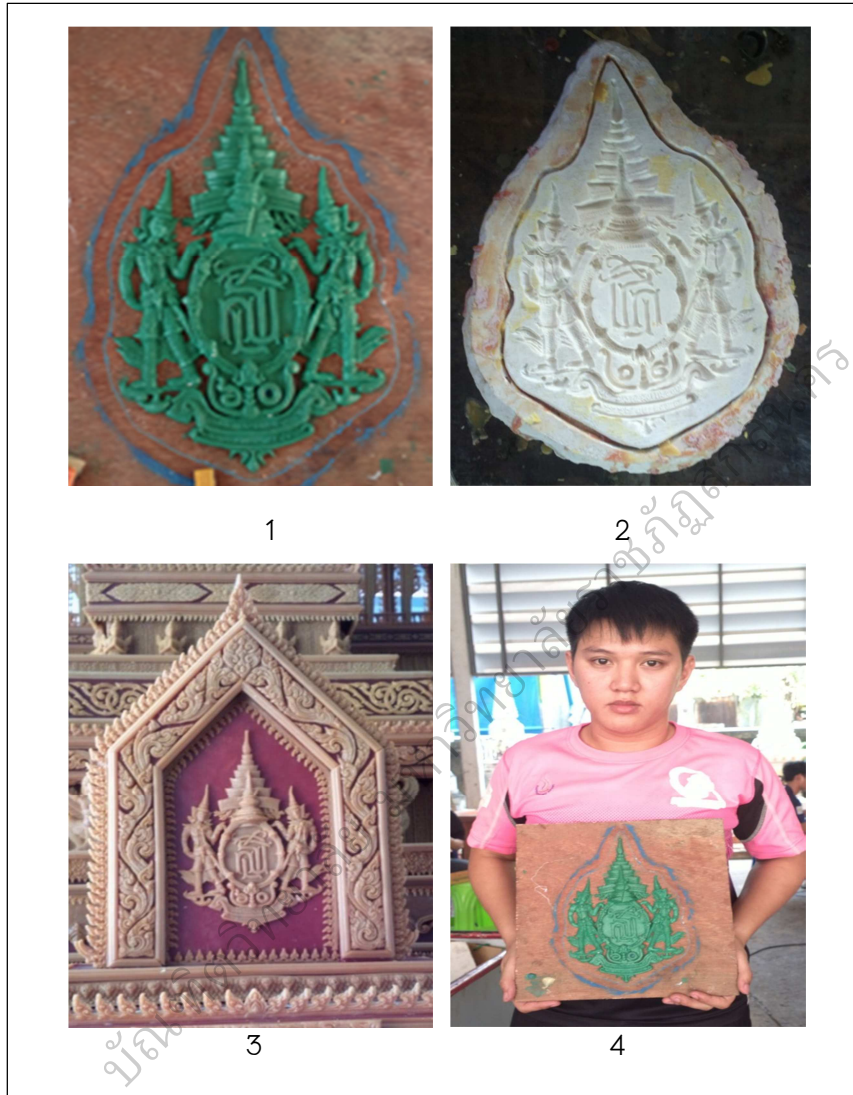
หมายเลข 2 ลายกระจังใบเทศ

หมายเลข 3 ลายครุฑหยุคนาค

หมายเลข 4 ลายบัวหงาย

3.5 ภาพการทำแม่พิมพ์และฐานรองแม่พิมพ์ลายปราสาทผึ้งประยุกต์

3.5.1 การทำแม่พิมพ์และฐานรองแม่พิมพ์ลายปราสาทผึ้งประยุกต์

ภาพประกอบ 15 การทำแม่พิมพ์และฐานรองแม่พิมพ์ลายปราสาทผึ้งประยุกต์

หมายเลข 1 ช่างจะแกะสลักลายด้วยดินน้ำมัน

หมายเลข 2 ใช้ซิลิโคนเททับลายดินน้ำมัน โดยสร้างกรอบกันไม่ให้

ซิลิโคนไหลออกนอกกรอบ เมื่อซิลิโคนแห้งผสมปูนปลาสเตอร์เททับเป็นฐานรองแม่พิมพ์ อีกชั้นหนึ่ง จากนั้น นำแม่พิมพ์ไปตัดแต่งให้เรียบร้อย ก่อนนำไปหล่อลายด้วยการนำขี้ผึ้งที่ ต้มหลอมเหลวเทลงแม่พิมพ์ ลอกออกมา ก็จะได้ลายตราสัญลักษณ์ฯ

หมายเลข 3 ลายตราสัญลักษณ์ ที่หล่อแล้วนำมาประดับ ตกแต่งด้วยกรอบลายไทยให้สวยงาม ปราสาทผึ้งวัดศรีชมพู

หมายเลข 4 ช่างแกะสลักลาย ตราสัญลักษณ์ (ผู้แกะสลักลาย ปราสาทผึ้ง คือ นาย ธนาคร บุรณประดิษฐ์ (แบงค์) อายุ 25 ปี วัดศรีชมพู)

3.5.2 แม่พิมพ์ลายปราสาทผึ้งประยุกต์

ภาพประกอบ 16 แม่พิมพ์ลายปราสาทผึ้งประยุกต์

แม่พิมพ์ลายปราสาทผึ้ง ที่พบนอกจากจะเป็นลายไทยสาขาจิตรกรรม และลายไทยสาขาสถาปัตยกรรมแล้ว ยังพบว่ามียลายปราสาทผึ้งประยุกต์ ที่สะท้อนให้เห็น วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การแข่งเรือยาว รำมวยโบราณ รำหางนกยูง ฟ้อนผู้ไทย กวนข้าวทิพย์ แห่งปราสาทผึ้งโบราณ มีผู้คนคอยชมอยู่ข้างทาง มีแม่ค้า รถเข็นขายของ การทำบุญตักบาตร การเวียนเทียนรอบพระธาตุเชิงชุม รูปหล่อขี้ผึ้งของ เกจิอาจารย์เมืองสกลนคร อาทิ พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีรูปหล่อลายครุฑเหยียบนาคแบบฐานปราสาทผึ้ง เทวดายกมือไหว้ ภาพเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า และเรื่องราวเกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ จะปรากฏ อยู่รอบฐานด้านล่างปราสาทผึ้ง

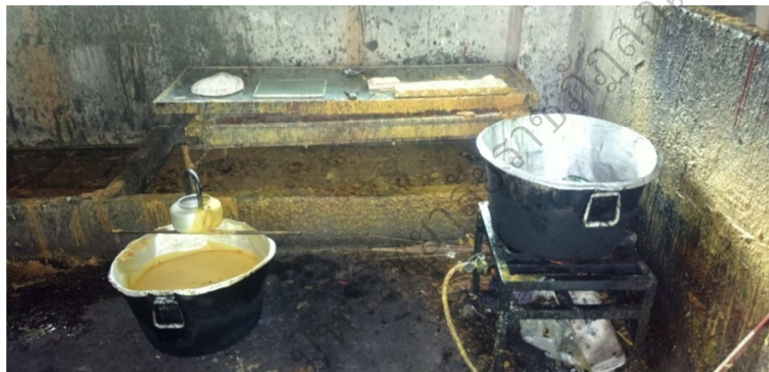
ภาพประกอบ 17 แม่พิมพ์ลายปราสาทผึ้งประยุกต์ชิ้นเดียวที่มีขนาดใหญ่และยาวที่สุด

3.6 ภาพการหลอมซีผึ้งและการหล่อลายปราสาทผึ้งประยุกต์

3.6.1 การต้มซีผึ้งหรือการหลอมซีผึ้ง

ซีผึ้งหรือเทียนไข

หม้ออะลูมิเนียมตั้งบนเตาแก๊ซหุงต้ม

ซีผึ้งย้อมสีแดงใช้เทแม่พิมพ์แผ่นพื้นและหลังคาแถบสีแดง
สีเหลืองใช้เทแม่พิมพ์หลังคาแถบสีเหลืองและลายปราสาทผึ้งส่วนต่างๆ

ภาพประกอบ 18 อุปกรณ์ในการต้มซีผึ้ง

การเทขี้ผึ้งลงแม่พิมพ์หลายปราสาทผึ้งประยุกต์ใช้กาต้มน้ำต้กขี้ผึ้งในหม้อที่ต้มร้อนๆ

การเทขี้ผึ้งสีแดงลงพื้นปราสาทผึ้งประยุกต์ ใช้กาต้มน้ำต้กขี้ผึ้งร้อนๆ เทใส่ท่อน้ำสี่ฟ้ายาวประมาณ 70 เซนติเมตร ให้ขี้ผึ้งไหลไปทั่วบริเวณพื้นของปราสาทผึ้งในบริเวณที่ไม่สามารถใช้กาต้มน้ำเข้าไปเทได้ วิธีการนี้เป็นองค์ความรู้ที่ได้จากการสังเกตเป็นภูมิปัญญาของช่าง

ภาพประกอบ 19 การเทขี้ผึ้งลงแม่พิมพ์หลายปราสาทผึ้งประยุกต์

นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนสกลราชวิทยานุกูล ได้มีส่วนร่วมในการ
 เถลงปราสาทผึ้งประยุกต์

การหล่อขี้ผึ้งแผ่นพื้นสีแดง ใช้สำหรับตัดติดพื้นไม้ที่เป็นโครงสร้างปราสาทผึ้งประยุกต์

ภาพประกอบ 20 การหล่อขี้ผึ้งแผ่นพื้นสีแดง

3.7 ภาพลายปราสาทผึ้งประยุกต์ที่หล่อเตรียมไว้

ภาพประกอบ 21 ลายปราสาทผึ้งประยุกต์ที่หล่อเตรียมไว้

3.8 ภาพการปะติดหรือการประดับตกแต่งลายปราสาทผึ้งประยุกต์
นักเรียนที่เรียนการแกะสลักลายปราสาทผึ้งประยุกต์ ได้รับโอกาสในการฝึกหัดฝึกฝน
ประสบการณ์จริงจากภาคสนาม ที่วัดศรีสุมังคล์

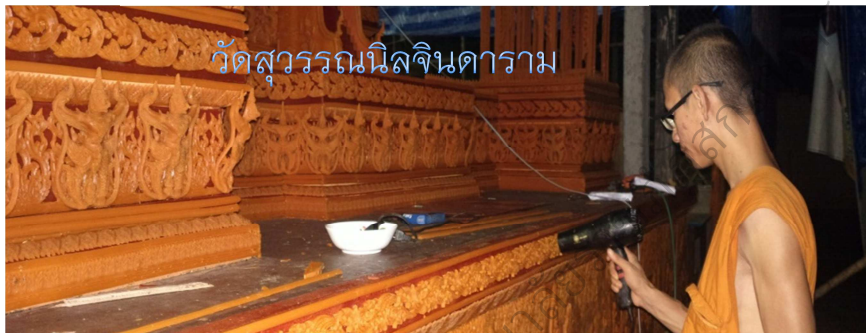
ภาพประกอบ 22 ภาพการปะติดหรือการประดับตกแต่งลายปราสาทผึ้งประยุกต์

นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนสกลราชวิทยานุกูล
มีประสบการณ์จริงในภาคสนามกับการปะติดลายปราสาทผึ้งประยุกต์ที่วัดศรีสุมังคล์
วิธีการติดช่างแนะนำให้นำขี้ผึ้งเหนียวทำเป็นชิ้นเล็กๆเท่าเล็บมือติดไปด้านหลังของลาย
ปราสาทผึ้งประยุกต์นำลายไปติดเดินเส้นรอบฐาน พอติดเสร็จใช้ตะปูเล็กตอกกลาย
ให้ติดกับพื้นไม้โครงสร้างปราสาทผึ้งประยุกต์

การศึกษาภาคสนาม โดยการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ในการศึกษา
การปะติดลายปราสาทผึ้งประยุกต์ พบว่า มีการใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการสร้างสรรค์
งาน ได้แก่การใช้หัวแรงไฟฟ้ามาเชื่อมให้ขี้ผึ้งที่เป็นลายกับขี้ผึ้งที่เป็นพื้นเชื่อมติดกัน
จากการสอบถามได้ความว่า มีประโยชน์ที่ช่วยให้ลายติดไม่หลุดหรือตกได้ง่ายและ
มีความเรียบร้อยสวยงาม

นอกจากนี้ พบว่า มีการใช้เครื่องเป่าความร้อน เพื่อให้ตัวลายอ่อนตัวตัดให้ลายติดแนบพื้น

นอกจากนั้น พบว่า มีการใช้เครื่องยิงตะปูอัดลม เพื่อยึดลายปราสาทผึ้งประยุกต์ให้ติดกันเป็นชั้นๆ ไม่หลุดหรือตกลงได้ง่าย บ่งบอกถึงการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาใช้ได้ดียิ่ง

ภาพประกอบ 23 การปะติดลายปราสาทผึ้งประยุกต์

3.8 ภาพประเพณีแห่ปราสาทผึ้งประยุกต์จังหวัดสกลนคร ปีพุทธศักราช

2557-2558

ปราสาทผึ้งประยุกต์วัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร ปีพุทธศักราช 2557

ผึ้งประยุกต์วัดสระพานศรี ปีพุทธศักราช 2557 ได้ผ่านการพัฒนารูปแบบ
เรือนยอด 1 ยอด มาสู่เรือนยอด 9 ยอด

ภาพประกอบ 24 ภาพประเพณีแห่ปราสาทผึ้งประยุกต์จังหวัดสกลนคร
ปีพุทธศักราช 2557

ภาพประกอบ 25 ภาพประเพณีแห่ปราสาทผึ้งประยุกต์จังหวัดสกลนคร
ปีพุทธศักราช 2558

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยในประเทศ

งานวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น พบว่ามีผู้ทำการวิจัย ดังนี้
 เกสรรา สุรพันธ์พิชิต (2535, หน้า 136) ได้ศึกษาคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับประเพณีการแห่ปราสาทผึ้ง และพัฒนาการของประเพณีการแห่ปราสาทผึ้ง ที่จังหวัดสกลนคร วิธีการวิจัยโดยศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องประกอบกับข้อมูลจากภาคสนามที่ได้จากการสังเกต และการสัมภาษณ์จากผู้รู้ และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งที่จังหวัดสกลนคร ผลการวิจัย การจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งเป็นงานประเพณีที่พุทธศาสนิกชนจัดขึ้นในช่วงเทศกาลออกพรรษา เพื่อถวายปราสาทผึ้งเป็นพุทธบูชา รวมทั้งยังเป็นการสร้างอานิสงส์หรืออุทิศส่วนกุศลให้แก่ดวงวิญญาณบรรพบุรุษผู้ล่วงลับ โดยมีรากฐานของคติความเชื่อที่ปรับปรนผสมผสานระหว่างความเชื่อที่เนื่องในพุทธศาสนา ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องภูตผีวิญญาณ และความเชื่อที่เนื่องในศาสนาพราหมณ์ แต่ทั้งนี้ก็มีแนวโน้มว่าความเชื่อเรื่องอานิสงส์ที่ลึงถวายรวงผึ้งแก่พระพุทธรูปและความเชื่อเรื่องท้องคัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงปาฏิหาริย์ด้วยการเปิดโลกทั้งสามให้เห็นซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นเรื่องที่เนื่องในพุทธประวัติเป็นความเชื่อที่สอดคล้องและเกี่ยวข้องกับประเพณีการแห่ปราสาทผึ้งมากที่สุดทางด้านการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งที่จังหวัดสกลนคร ในระยะแรกๆ นั้น เป็นการจัดตามความศรัทธาของชาวบ้าน ต่อมาจึงมีหน่วยงานทางราชการและภาคเอกชนเข้ามาให้ความร่วมมือในการจัดงานให้เป็นที่แพร่หลายยิ่งขึ้น โดยมีเทศบาลเมืองสกลนคร โดยมีเทศบาลเมืองสกลนครเป็นองค์กรหลักประสานในการจัดงาน ส่วนการจัดสร้าง องค์ปราสาทผึ้งได้มีพัฒนาการทางด้านลักษณะรูปแบบแบ่งออกได้เป็นสี่กลุ่ม คือ แบบทรงพระธาตุ แบบทรงหอยโข่งแบบทรงบุษบก และแบบทรงจตุรมุข โดยมีการสร้างเป็นอาคารจำลองและตกแต่งด้วยขี้ผึ้งการจัดขบวนแห่เป็นแบบเรียบง่าย และได้พัฒนาเป็นขบวนที่มีลักษณะเป็นระเบียบแบบแผน

สิริวิมล คำคลี (2555, หน้า 87) ได้ศึกษาวิวัฒนาการของประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง จังหวัดสกลนคร ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ รวบรวมข้อมูล แนวสัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์ข้อมูล โดยการวิเคราะห์เนื้อหา และนำเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์ ดังนี้ คือ 1) ศึกษาบริบทชุมชน จังหวัดสกลนคร ประกอบด้วย ที่ตั้ง สภาพภูมิประเทศ อาณาเขตและการคมนาคม เขตการปกครองส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่น ประชากร อาชีพ สภาพทางสังคม การศึกษาและวัฒนธรรมที่สำคัญประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง

2) ศึกษาประวัติความเป็นมาประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง จังหวัดสกลนคร ประกอบด้วยที่มาของเหตุผลหรือคติความเชื่อตามหลักฐานทางพุทธศาสนา มูลเหตุที่เรียกว่าปราสาทผึ้ง มูลเหตุที่ทำให้มีนางฟ้าเทพี มูลเหตุที่มีในวันออกพรรษา มูลเหตุที่เอาขี้ผึ้งมาทำปราสาท มูลเหตุที่มีพ่อนรำดนตรี 3) วิวัฒนาการประเพณีแห่ปราสาทผึ้งจังหวัดสกลนคร ประกอบด้วย รูปแบบการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง รูปแบบการจัดขบวนแห่ต้นปราสาทผึ้ง รูปแบบปราสาทผึ้งและแนวคิดการออกแบบลวดลายปราสาทผึ้ง วิธีการสร้างปราสาทผึ้ง ยุคต้นผึ้ง-หอผึ้ง ยุคปราสาทผึ้งทรงหอ ยุคปราสาทผึ้งเรือนยอด จุดประสงค์การแห่ปราสาทผึ้ง จังหวัดสกลนคร จากความเชื่อดั้งเดิมของชาวอีสานที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ เรื่องความเชื่อ ในฤกษ์ยาม เชื่อเทวดา เชื่อผีसानางไม้ เชื่อพระภูมิเมือง เชื่อผีวิญญาณบรรพบุรุษ เชื่อผีฟ้า ผีแถน เชื่อประเพณีฮีตสิบสอง คองสิบสี่ เมื่อมีผู้ตายในหมู่บ้าน จะมีการสร้างต้นผึ้งหรือปราสาทผึ้งไปถวายพระที่วัด เป็นการทำบุญ เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ตาย แต่ดวงวิญญาณบรรพบุรุษหรือเจ้ากรรมนายเวรผู้ล่วงลับ ได้มีที่อยู่อาศัยหรือที่สิงสถิตแก่ดวงวิญญาณ ในโลกหลังความตาย, ความเชื่อการแห่ปราสาทผึ้ง จังหวัดสกลนครในอดีตดำเนินเมืองหนองหาร สมัยขอมเรืองอำนาจ และครองเมืองหนองหาร ในแผ่นดินพระเจ้าสุวรรณภิงคาราช ได้โปรดให้ ข้าราชการบริวารทำต้นผึ้งหรือปราสาทผึ้งในวันออกพรรษา เพื่อแห่คั้งที่วัดพระธาตุเชิงชุม จากนั้นเมืองหนองหารได้จัดงานแห่ปราสาทผึ้งโดยตลอด สำหรับในปัจจุบัน ประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง มีจุดประสงค์เพื่อเป็นพุทธบูชาแด่องค์สัมมาสัมพุทธเจ้า และเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งการแห่ปราสาทผึ้งไปถวายที่วัดพระธาตุเชิงชุม เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ ทุกปี ในเดือนสิบเอ็ดช่วงเทศกาลออกพรรษา ตามแนวความคิดทางความเชื่อในพุทธศาสนา สำหรับ ความเชื่อเนื่องในศาสนาพราหมณ์ ว่าด้วยการสร้างเทวาลัยอุทิศถวายแด่เทพเจ้า เชื่อว่าอานิสงส์ของผู้สร้างเทวาลัยอุทิศถวายจะส่งผลให้ชีวิตภายหลังความตาย คือ ดวงวิญญาณจะได้เข้าไปสิงสถิตร่วมกับองค์เทพเจ้าที่ประดิษฐาน อยู่ในอาคารเทวาลัย ที่ได้สร้างเป็นปราสาทหิน ซึ่งเป็นเทวสถานหรือศาสนสถานของชาวเขมร

จากข้อมูลข้างต้น งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปราสาทผึ้ง จังหวัดสกลนคร ของเกสรฯ สุรพันธ์พิชิต ได้ศึกษาคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับประเพณีการแห่ปราสาทผึ้ง ในช่วงเทศกาลงานบุญออกพรรษา โดยยึดถือตามคติความเชื่อในพุทธศาสนา เพื่อสร้างถวายเป็นพุทธบูชา เป็นการสร้างอานิสงส์หรืออุทิศส่วนกุศลให้แก่ดวงวิญญาณบรรพบุรุษ

ผู้ล่วงลับ ซึ่งมีรากฐานของคติความเชื่อที่ปรับปรนผสมผสาน ระหว่างความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องภูตผีวิญญาณ ความเชื่อที่เนื่องในศาสนาพราหมณ์ ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องภูตผีวิญญาณ และความเชื่อที่เนื่องในศาสนาพราหมณ์ มีความสอดคล้องกับงานวิจัย วิทยุพัฒนาการของประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง จังหวัดสกลนคร ของ สิริวิมล คำคลี ในเรื่อง ความเชื่อเนื่องในศาสนาพราหมณ์ ที่เชื่อว่าการสร้างปราสาทหินหรือเทวาลัย เป็นการสร้างเพื่ออุทิศถวายแด่เทพเจ้า เช่น พระอิศวร พระนารายณ์ เป็นอานิสงส์ของผู้สร้างปราสาทหินหรือเทวาลัยอุทิศถวาย จะส่งผลให้ชีวิตภายหลังความตาย คือดวงวิญญาณจะได้เข้าไปอยู่ร่วมในวิมาน ที่ประทับขององค์เทพเจ้า ที่ประดิษฐาน อยู่ในอาคารเทวาลัยที่ชาวเขมรสร้างปราสาทหิน เป็นเทวสถานอันเป็นความเชื่อเนื่องในศาสนาพราหมณ์

พัฒนาการของประเพณีการแห่ปราสาทผึ้ง ที่จังหวัดสกลนคร พัฒนาการของประเพณีการแห่ปราสาทผึ้ง ที่จังหวัดสกลนครในระยะแรกๆ นั้น เป็นการจัดตามความศรัทธาของชาวบ้าน ต่อมาจึงมีหน่วยงานทางราชการและภาคเอกชนเข้ามาให้ความร่วมมือในการจัดงานให้เป็นที่แพร่หลายยิ่งขึ้น โดยมีเทศบาลเมืองสกลนคร โดยมีเทศบาลเมืองสกลนครเป็นองค์กรหลักประสานในการจัดงาน ส่วนการจัดสร้างองค์ประสาทผึ้งได้มีพัฒนาการทางด้านลักษณะรูปแบบแบ่งออกได้เป็นสี่กลุ่ม คือ แบบทรงพระธาตุ แบบทรงหอยผี แบบทรงบุษบก และแบบทรงจตุรมุข โดยมีการสร้างเป็นอาคารจำลองและตกแต่งด้วยขี้ผึ้งการจัดขบวนแห่เป็นแบบเรียบง่าย และได้พัฒนาเป็นขบวนที่มีลักษณะเป็นระเบียบแบบแผน จนถึงปัจจุบันจากการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้อง จะเห็นได้ว่าในการจัดการเรียนการสอนกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ มีปัญหาหลายประการ เช่น ครูขาดความรู้ความเข้าใจหลักสูตรขาดแคลนสื่อการเรียนการสอน การจัดการศึกษาไม่เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น ซึ่งในการพัฒนาหลักสูตรให้เหมาะสมกับท้องถิ่นนั้น มีปัญหาเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ คือ ครูไม่มีความถนัดในการสอนกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ ขาดแคลนทุน วัสดุ อุปกรณ์ และขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ด้านวิชาชีพในท้องถิ่นโรงเรียนไม่มีความพร้อมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับท้องถิ่น ทำให้มีการนำเอาอาชีพท้องถิ่นเข้าสู่กระบวนการเรียนการสอนน้อยงานวิจัยที่เกี่ยวกับการเรียนด้วยตนเอง

2. งานวิจัยต่างประเทศ

Hopkins (1997, p. 182) ได้ทำการวิจัยเรื่องการจัดหลักสูตรท้องถิ่นสำหรับ Valley View School ผลการวิจัยสรุปได้ว่า องค์ประกอบที่มีผลกระทบต่อการจัดหลักสูตร คือ ปัญหาการปรับใช้แผนปฏิบัติของโรงเรียนให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของโรงเรียน ขาดหลักสูตรที่มีเฉพาะท้องถิ่น ประชาชนในท้องถิ่นไม่เรียกร้องให้มีการจัดหลักสูตรระดับท้องถิ่นของตน ไม่มีการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเพื่อปรับปรุงหลักสูตร

Breithaupt (1997, p. 166) ได้ศึกษาการพัฒนาหลักสูตร โดยการร่วมมือกัน โดยเน้นรูปแบบการบูรณาการเทคโนโลยีการเรียนการสอนสำหรับหุ้นส่วนระหว่างโรงเรียน กับมหาวิทยาลัย การศึกษาครั้งนี้เป็นการทดสอบต้นแบบนำร่องที่ออกแบบมา เพื่อให้ใช้ การเรียนที่อาศัยคอมพิวเตอร์เป็นพื้นฐานอย่างมีประสิทธิภาพในการสนับสนุนหลักสูตร ของตน กลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาฝึกสอนระดับมัธยมศึกษาที่กำหนดให้เรียนรายวิชา บังคับแกนคอมพิวเตอร์ และได้รับประสบการณ์ทางคอมพิวเตอร์เฉพาะจากกรเรียน รายวิชาวิธีการสอน จากนั้นกำหนดให้นักศึกษาฝึกสอนจับคู่กับพี่เลี้ยงที่สนใจร่วมกัน พัฒนาการสนับสนุนการใช้คอมพิวเตอร์ภายในคอมพิวเตอร์ ภายในโครงสร้างของการเป็น หุ้นส่วนระหว่างโรงเรียนกับมหาวิทยาลัยผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า (1) การพัฒนาหลักสูตร โดยการมีส่วนร่วมกันวิธีการที่มีประสิทธิภาพต่อนักศึกษาฝึกสอนและครูพี่เลี้ยงในการใช้ คอมพิวเตอร์สนับสนุนหลักสูตรของพวกเขา (2) นักศึกษาฝึกสอนอาจจะจัดการช่วยเหลือ จากคอมพิวเตอร์ที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดมาให้ครูพี่เลี้ยงก็ได้ และ (3) ความต้องการที่จะ ใช้คอมพิวเตอร์มาสนับสนุนหลักสูตร จะต้องเกิดจากความต้องการใช้อย่างแท้จริงของครู ไม่ใช่เป็นคำสั่งจากโรงเรียนหรือจากผู้บริหารระดับเขตการศึกษา

Beckmann (1985, p. 156) ได้ศึกษาระดับภารกิจของชุมชนและการปฏิบัติ ทางวัฒนธรรมในการพัฒนาหลักสูตรโปรแกรมการรู้หนังสือของคนในครอบครัวทั้ง สหรัฐอเมริกาโดย (1) ระบุภูมิหลังการอบรม และประสบการณ์ของนักศึกษาด้านความรู้ หนังสือของคนในครอบครัว ซึ่งรับผิดชอบการนำหลักสูตรการรู้หนังสือของคนในครอบครัว ไปใช้ (2) ระบุและจำแนกการฝึกอบรมและการพัฒนาวิชาชีพที่เคยช่วยหรือกำลัง ช่วยนักศึกษาด้านการรู้หนังสือของคนในครอบครัวเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร (3) อธิบายวิธีที่จะพัฒนาหลักสูตรในโปรแกรมการรู้หนังสือของคนในครอบครัว และ (4) ให้คำแนะนำและข้อเสนอแนะในการปรับปรุงการพัฒนาหลักสูตรในโปรแกรม การรู้หนังสือของคนในครอบครัว กลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ประกอบด้วย

ผู้ประสานงานโปรแกรมในโปรแกรมการรู้หนังสือของคนในครอบครัวที่เริ่มเรียนภาคค่ำทั่วประเทศ หนังสือปิดผนึกอธิบายลักษณะการเรียนพร้อมด้วยแบบสอบถามไปทางไปรษณีย์ไปยังผู้ประสานงานโปรแกรมนี้ทั่วประเทศ จำนวน 523 คน ได้รับแบบสอบถามที่สมบูรณ์คืนมา จำนวน 219 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 42 ของจำนวนผู้ประสานงานโปรแกรมนี้ทั้งหมด

ผลการวิจัยพบว่า โปรแกรมการรู้หนังสือของคนในครอบครัวที่เริ่มเรียนภาคค่ำทั่วประเทศส่วนใหญ่ยังไม่มีความพร้อมอย่างทั่วถึงที่จะพิจารณาภารกิจของชุมชนและการปฏิบัติทางวัฒนธรรมในการพัฒนาหลักสูตร ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่ายังขาดแคลนการฝึกอบรมและการพัฒนาวิชาชีพ ข้อค้นพบในการวิจัยครั้งนี้บ่งชี้ถึงความต้องการโปรแกรมในการประเมินต่อไป เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เข้าร่วมโปรแกรม ผู้วิจัยเสนอให้เริ่มต้นจากการกำหนดค่านิยมและความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับประชากรเป้าหมายภารกิจของชุมชนและการปฏิบัติทางวัฒนธรรม)

ค่านิยมและความเชื่อที่ใช้มีผลกระทบต่อลักษณะต่างๆ 3 ลักษณะ คือ ความเชื่อเกี่ยวกับคณิตศาสตร์ ความเชื่อเกี่ยวกับการสอนและการเรียน และค่านิยมเกี่ยวกับสังคมและการเมือง โดยอิทธิพลของสิ่งเหล่านี้แตกต่างกันไปในแต่ละลักษณะ เช่น ค่านิยมและความเชื่อในการเจรจาต่อรอง จะชี้นำพัฒนากระบวนการเรียนรู้เป็นกลุ่มๆ ส่วนอีกสองลักษณะเบื้องต้น จะถูกปรับเปลี่ยนไปตามความมุ่งหมายและวิสัยทัศน์หรือความคิดของผู้เข้าร่วมโปรแกรมและนักวิจัยนอกจากนี้ แนวความคิดหรือวิสัยทัศน์ของผู้เข้าร่วมที่ใช้ในการระบุปัญหาและตัวอย่าง จะทำให้เกิดการจำแนกความแตกต่างของกระบวนการพัฒนาหลักสูตรที่ปรากฏอยู่ในวิธีการพัฒนาหลักสูตรทั่วไปในเอกสารพัฒนาหลักสูตรผลของการศึกษาเสนอแนะว่ามีลักษณะสำคัญของบทบาทของผู้พัฒนาหลักสูตรและครูอยู่ 5 ประการ ที่ใช้ในการพัฒนาหลักสูตรแบบมีส่วนร่วม ซึ่งบทบาทดังกล่าวมีประโยชน์หลายประการต่อหลักสูตรและการสอนที่สามารถนำมาประสมประสานกันในกระบวนการพัฒนาหลักสูตร

จากการศึกษางานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศ แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการสอนการพัฒนาหลักรายวิชาเพิ่มเติมสำหรับใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นในแง่มุมต่างๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เพื่อให้ผู้เรียนได้มีโอกาสรู้เรื่องราวของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมที่เป็นชีวิตจริงของตนเอง ทำให้เกิดความรักผูกพันกับท้องถิ่น มีความภูมิใจในบ้านเกิดเมืองนอน เป็นสมาชิกที่ดีของชุมชน ตลอดจนสามารถแก้ปัญหา พัฒนาชีวิตของตนเอง

ครอบครัวและสังคมของตนเองได้ ผู้วิจัยจึงได้พัฒนาหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม เรื่อง การแกะสลักลายปราสาทผึ้งประยุกต์ตามแนวคิดทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเอง โดยการสร้างสรรค์ชิ้นงาน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ขึ้นเพื่อปลูกฝังส่งเสริมให้ผู้เรียนจิตสำนึก ในการรักชุมชนและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่องต่อไป

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์